

A drótból hajlított szöveges „emlékmű” kiolvasásával küszködve azon találjuk magunkat, hogy egy bensőséges viszonyba látunk bele. A dekoratív felület, amelyet csupán erőfeszítés árán tudunk kiolvasni, lassan tárja fel érzelmi tartalmát. A szöveg szerzője gyermekkorra helyszínére emlékezik vissza 22 év távlatából. A szöveg apa–lánya közös múltjának egy lehetséges történetét meséli el. A drótból kiírt szöveg-kép szinte párhuzamosan történik a megfogalmazással, mellyel a két lánytestvér a családi intimitás és publikus tér határát jelöli ki.

Apa – Adorjáni Anna, <https://bekezdes.wordpress.com/author/adorzsani/>

2018 / 5

A többszörös pörgetés által létrejött vonalak sűrűsödnek és egymást metszik a papírlapon. A kiszámíthatatlan találkozások véletlenszerű rajzot eredményeznek. A pörgetés a papíron rögzíti az időt és a résztvevők jelenlétét.

szlovákiai magyar írók folyóirata

A lapszámot
Adorjáni Márta
műveivel illusztráltuk

Címlap:
Girográf
Installáció, fa, papír, grafit,
2015

Hátlap:
Apa
Drót, installáció, 1,15 x 1,47m
2012

OPUS 56

56

10. évfolyam, 5. szám
Felelős kiadó: Hodossy Gyula
Főszerkesztő: Hízsnyai Zoltán (opus.hizsnjai@gmail.com)
Szerkesztő: H. Nagy Péter (h.nagy@zmail.com)
Grafikai és képszerkesztő: Juhász R. József
Munkatárs: L. Varga Péter (Budapest)
Szerkesztőség: Duna Palota, Galantská c. 658/2F, 1. e. 5,
92901 Dunajská Streda, www.szmit.sk
Nyomta: TAMA Solutions Kft., Budapest
Megjelent 2018 októberében 700 példányban.
Megrendelhető a kiadó címén.
Regisztrációs szám: EV 3714/09

Dvojmesačník, X. ročník, 5. číslo
Vydavateľ: Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku
Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479, IČO 30806372
Sídlo spoločnosti: Galantská c. 658/2F, 92901 Dunajská Streda,
Vydavateľ: Gyula Hodossy,
Šéfredaktor: Zoltán Hízsnyai
Redaktor: Péter Nagy, H.,
Grafický a obrazový redaktor: József R. Juhász
Spolupracovník: Péter Varga, L. (Budapešť)
Redakcia: Palác Duna, Galantská c. 658/2F, 1. posch. 5, 92901
Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: opuslap@gmail.com
Tlač: TAMA Solutions Kft., Budapest
Vyšlo v novembry 2018. Náklad 700 ks.
Registračné číslo: EV 3714/09
ISSN: 1338-0265

Megjelent a Szlovák Köztársaság Kisebbségi Kulturális Alapja tá-
mogásával – Realizované s finančnou podporou Fondu na pod-
poru kultúry národnostných menšín

szlovákiai magyar írók folyóirata

OPUS

MEG JELEN IK K ÉTHAVONTA
Kiadja a Szlovákiai Magyar Írók Társasága
Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479

TARTALOM

Horizontok

- Varga Imre: Tamás glossza;
Játékszörnyeink (versek) 2
Bettes István: Olykor-olykor; Szóval:
velsz a madam módján újfent így szól;;
A zöld köevő; Csalamadévers; Hogyan
vesztettem el...?; Hajlika...; Dik-é?;
Három falusi limerick; Nézet; Borszőr;
Tisztább labdákkal játszani; Perszepityu;
Döntetlen; Pihenőhely?; Tükör mögött
(versek) 4
Géczi János: A teremtés (regényrészlet) 13
Fellinger Károly: Legyező; Elágazás;
Egybehangzás; Röviden (versek).....28
Szász Zoltán: Régi kocsmá; Dévaj korok
(versek) 30
Fritsi Péter: Padlás (novella) 33
Z. Németh István: cukorkád; hova
költöztél megint; Csallóközi ősz;
Lidércnyom (versek) 45

- Németh Zoltán: Madonna gyermekével;
Gyerekar; Alkotóelemek (versek) 48
Kirilla Teréz: A vigasztalás napja (novella)..50

Poptémák

- Benyovszky Krisztián: A populáris hős.
Elméleti-tipológiai vázlat 54
Soltész Márton: A Rambo-komplexus.
David Morrell trilógiája az
irodalomoktatás szolgálatában.....65
Babos Orsolya: Dick szerint a világ 71
H. Nagy Péter: A Ready Player One
archívuma(i) 82

Színház/Képzőművészet

- Kiss Péntek József: Summa summarum:
Ünnepi évadot zárt a Jókai Színház 88
Ungvári-Zrínyi Kata: A kód diszkrét
játékai. Adorjáni Márta munkáiról
[bemutatószöveg].....94

Munkatársaink 96

Melléklet 97

Tamás glossza

Mikor szem kerül szemünk helyébe,
s kezünk helyébe meg valódi kéz,
lelkes láb lép lábunk terébe,
s képeink kioltja egy végső kép.

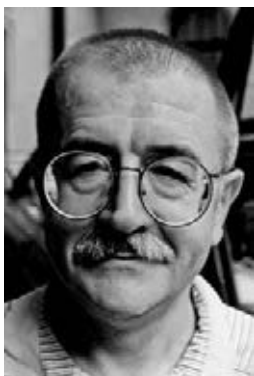
Ha a kettőből egy lesz végre:
a külső tér épp akár a belső,
az alsókból válik ki a felső.
Végső kép kerül képed helyébe.

Ha férfi s nő majd újra egy lesz.
S a nő is nem csupán csak nőtény,
a férfi is több magánál: *Ős tény.*
Valódi lábbal lépegethatsz.

Mindegyikünk részegnek látszott,
s nem láthattak köztünk szomjazót,
vak volt a szívünk, nem világlott;
de kéz helyett fog kezünk most valót.

Mikor a testünk szellemért lett,
ez csoda, s hogy szellem lett a testért,
nagy kincs nekünk. Kincse szegénynek –
amíg szemünk helyett a Szem néz.

Mikor a szem helyében nézlek,
és a kéz helyett kezem fog valót,
majd újra láthatsz engem szomjazót.
S testem helyén is valódi Én lesz.

Játékszörnyeink

Amit foghatunk, csak virtuális.
Az amit tudunk és nem tudhatunk.
Jelkép a testünk, jel lett a ház is.
Jel, hogyha szállunk, vagy épp zuhanunk.

Képzet a csípőd s *csalkép* a váll is.
Kör vagy a négyzet, kocka, ovális.
Terük: *lehetőség* (csak virtuális),
teljesek s egyben üres formák is.

Képzet a fekvés; képzet ki áll is.
Minden kép, mondat is virtuális.
Nincs külön utas, nincs külön utunk.
Bárki kergessen, magunktól futunk.

Hogy is érthetné galamb a szárnyát,
mikor az úrból más űrbe száll át?
Ami így terem, pusztul is nyomban.
Bár volt, van, lesz is. Az a tér hol van?

Olykor-olykor

Régi verseim köszöngetnek
S diszkrétén becsengetnek
Messziről jöhetnek
Időben térben
Húszas harmincas
Negyvenes ötvenes
Éveim kalandozásaiból:

Kassáról Pozsonyból
Szombatból Egerből
Budáról Pestről
Újvárból Szerdahelyről
Rozsnyóról Tornaljáról
Csízből Zádorból Hanváról
Ökörhegyről és Tátrából
Ki tudja még hogy honnan
Ha olykor magamnál sem voltam...?

Szóval: velsz a madam módján újfent így szól:

Óbatoszan bojjal pájintával
Éjjelente medéjednek a dojdok
Tántojnak tántojognak
Ide-oda tajadgájnak
A tizma madától táncja pejdül
Hujjámzik a tőneg
A tekjény ide-oda dúj
A dajtó nitojog

A dablakok mebbakúnak
A dívánon isz dínom-dánom
Ban Dógh tépén med
Tikkad a napjatojgó
Nem jó ed íd nem jó ed íd
Hod tutojétojjon jeggel
Tépen majd a tatasz...?

A zöld kőevő

A zöld kőevő
Csak köveket eszik
Zabál köbméterszámra
Sziklákat kőbálványokat

Nem válogatós
Felfal ha úgy jön
Ropogós piros kavicsokat
Hajóvonták látta
Pici paticsokat

A zöld kőevő ritka haja sás
Szakállá mi más lenne
Mint egyfolytában kócos
Hátramaradás

Fennakadás a tuskés
Parti nagy bokrokon
Míg kikeletre
Megjön a rianás
S visz mindent
A megváltó áradás

Csalamádévers

Jedna teta pomätená
Varila čaj mäťová
Menta menta menta tea
Ment a hasa tóle

Jedna teta pomätená
Sadla metla dvojprúdová
Repült a vén sárkány

Jedna teta pomätená
Išla huby do lesa
Tanát tinó orrát

Hogyan vesztettem el...?

(Egy tizenéves válasza körkérdésre)

Gyereklány voltam még – külyök
Karikázom és fütyörézek
Piros biciklimen ülök
Fürgén forgatja a pedált
Két fehér vékonyka csülök
Hogy bámészkodom és fütyülök
Vígan suhanva csücsülök

S hogy egy dombon megindulok
Kiront élémbe egy tulok
Jaj! végem van – felfordulok...
Szempillantás s máris dülök
Felsikoltok és meghúlök:
Nyergem alatt az a bütyök!!!

Hajlika...

Haj lik a haj lik a
Haj lik a lány
Haj lik a haj lik a
Csupa lik a lány

Egy lika két lika
Likalika lány
Ha átmegy majd hídba
Kilenc liku már...

Mindegyik likába
Ez-az belenéz
Nem sikít nem visít
Jaj csak az egér!!!

Dik-é?

(új felhozatal)

Euuuuu, euuuuu!!!
Juuuuuj, jauuuuj!!!
Jaj a trikóm, hol a trikóm...?
Diké folyvást rí a dikón...

S Orvfaszú szól
rútul bántón:
Ne rí má dik
Itt a dikón!
Mikó ríjak
Meg hó ríjak?

Ha nem itt nálad
Dik a dikón...

Feküdj Márvány-
Tengerpartra
Hulljon könnyed
Döglött halra!
Ott ríj, mer má
Nem hallhatlak...

Három falusi limerick

1.

Ülőre ül kendermagos
Tyúklétrája igen szagos
Két szárnya: kabátja ingje
Odafenn kakasa várja

2.

Libaólba futna liba
Gyalog – nem kell a taliga
Odabenn gúnár nem várja
Tepsiben sütik a máját

3.

Parasztportán ki hátranyúl
Nyúlkutliban csak nyúl a nyúl
Kapt kezedbe hosszú fülét
Tiéd az összes bogyója

Nézet

Nehéz, tudja, nagynehéz...
Visszajáról nyal a méz
Hol odaméz
Hol visszaméz
Mert mi az hogy
Az ok hogy fogy?
Hogyhogyhogy
Mi rég hegy volt?!
Ez nézet?

Pedig tudja:
Méhviasz...
Vigasztalan
Az igaz
Lehet így lesz nézet:
Az üvegből kifelé
Benyalni a mézet!

Borszőr

Ha nem iszol
Majdan sírod is
Takarja kopasz borbőr

Mert meg kell a kulacsot húzni
Hogy nőjön hantodon
Borszőr

Ki szőröstül bőröstül kitett
Vizet nem állhat szája
Tejbőrre háklis a borbár
Borbőrbe nem köti fáma

Igazság fedlap? – hazugság sírlap?
Olvassák alul – mit felül írnak?!

Rég borbőrét öltve
Jelent meg AMA
A többi mind álhír
Maglehet: csapda!

Tisztább labdákkal játszani

Bíró most a báró
Ipfai fakapuban
Vágott kupán a bánat
Pápai fiúk
Lettek
A Kapput-
Kapitányok

Papu kapufa mellett
Lett ott
S látván
Sok litván is
Észt kapott
Míg magának sok
Cseremisz
Cseremiszeket
Cseremisztereket
Szerzett a szeretet

Majd a cserevíz is elfolyt
Telve cserevíziókkal
Lecserélt boglárkákkal
Sárga boglárszirommal
Bogárszerelémmel

Így lárvelt l'art
Boglár chimérával
Mert elárul a végén
És te árvulsz
Ha fagy

Perszepityu

Órája nem komoly
Magának ketyeg
Bennem belső csend van
A metró nem járhat
Ilyen metronómra

Gyógyfüvekhez
Pontos időjelzést
Míg hervadt okot
S virágokat nézek
Sok lámpafényt
Meg falat

Állván – faltól falig
Még elnézést kérek
Míg benne béke honol
Órája nem komoly

Pihenőhely?

Tisztáson vagy nem is tudom
Lehet valami kertben
Láttam meg azt a nyulat
Riadt hosszú fülei égnek álltak
S úgy meredt rám mint egy lyukas
papucs
Vagy akár egy porladozó rög

Kora gyermekkorom óta
Látogatom a tájban
S jószerint éppen kiszikkadt
Görcsös farönk is lehetne
Szakadt madárijesztő
Melyre épphogy csak rádobtak
Valami rongyot
Mintegy költeményként

Döntetlen

Tedd reggel nyelved alá a Napot
Mondd: aranyalma magja
S éjjel teliholdként kel fel

Óh pici napocskám
Égből pottyantál számba
Estig elcsámcsoghatok rajtad

Inkább húzzuk ki döntetlenre
Savanyú képeket vágva
Később üljük meg nászunk

Hiszen kell hogy legyen
Valami ágboga – váza
Melyen fészket rak
És tojásokat költ
A poézis fönixes viránya
Bár mégsem teljesen a miénk
Hová bármikor nyugodtan vissza-
szállhat
Ám nem lehet
Egy végső
Pihenőhely

Tükör mögött

(Bárczi Istvánra emlékezve)

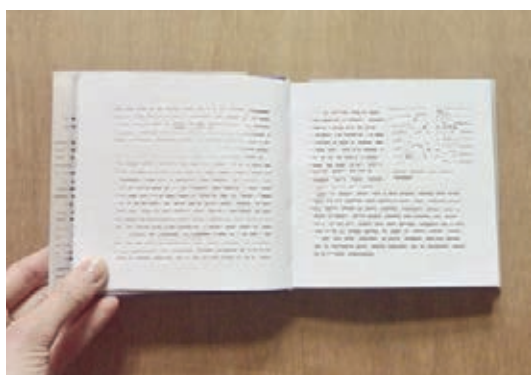
Míg körbeaggattam magam a harag limlomával
Zsémbesen falnak fordulva lassan haldokolt bennem
A korai későbánat

Félholtomban
Angyalkák cirógattak
Szűziesen ártatlan gyermek szellemecskék
Felidézve bennem hogy
Néha korban magam is csak
Meddő látomásaimat hizlalgattam
Izgága mohósággal

Olykor irgalmatlan és gonoszkodó voltam
Csak hogy undort iszonyatot és nevetséget
Csempészhessek álságos világunkba

Vétkeztem így magam is egyfolytában
Míg csak be nem telt ama bizonyos pohár

Végül ekképp lett tükröm sima és nyugodt

A korai évek – André Kertész. Papírkivágás, teljes vászonkötés, kontaktmásolat (fotó), kasírozott kartondoboz. Könyv: 15x15 cm, 160 oldal, fotók: 13x13 cm / 9x13 cm, 94 darab (2012–2013)

GÉCZI JÁNOS

A teremtés¹

Este lett és reggel: a harmadik nap.

Akkor megint szólt Isten: „Legyenek világító testek az égbolton, s válasszák el a nappalt az éjszakától.

Ezek határozzák meg az ünnepeket, a napokat és az éveket. Fényeskedjenek az égbolton, s világítsák meg a földet.” Úgy is lett.

Isten megteremtette a két nagy világítót. A nagyobbik világítót, hogy uralkodjék a nappalon és a kisebbik világítót, hogy uralkodjék az éjszakán, s hozzá még a csillagokat is.

Isten az égboltra helyezte őket, hogy világítsanak a földnek, uralkodjanak a nappal és az éjszaka fölött,

s válasszák el a világosságot meg a sötétséget.

Ter 1.13-18

1 Fejezet egy készülő regényből.

Nem lehet tudni, hogy az ember szobájában mi van!

Hát kezdem azon, hogy reggel felébredek.

Azt állítják, a lányaim. Egyszerre mind a hárman. Nem hasonlítanak egymásra. Ami látható, abban nem. A fény vakít. A pohár tüzel az ágyam mellett. Kérek vizet, nem esik jól. Ráhúzom a lepedőt a szememre.

A nővért nem ismerem. Nincs neve. Arca van, szaga van, hangja van. Különbözik a lányoktól, enni ad. A szobám ismerős. Az ágyam, az asztalom, a két székem. A tálaló szekrény, valami fényképekkel.

Éjszaka. Nem az én lakásom. Reggel. Ez nem az enyém. Nem alszom. Nem vagyok ébren. Fáradt vagyok. Azt mondják, agybeteg.

Hermína 1960. IV. 9-én születik. Szombati napon. Reggel. A Honvéd Kórházban.

Csík Jóska szülészorzóval várjuk a szülést. Jóska sok hókuszpókusz segítséggel könnyíti a dolgomat. Jóskának otthon vendégei vannak, sietne haza.

Jóska mondja Sanyinak, hogy gyönyörű, szép, egészséges lánya jött világra, Sanyi megszorítja Jóska kezét, na, szervusz, Jóskám, és elvonul.

Sanyinak van arca?

A keresztanyának kiszemelt néni azonnal meg akarja keresztelni, mert aggódik a kicsi súlya miatt.

Hermina 3–4 hónapos korában Edina rohan be a konyhába. Hermina sötétkék. A lábát a kezembe fogom, ütögetem a hátát, de biztos, sok hülyeséget csinálok. Aztán észreveszem, hogy lélegzik. Dr. Tolna Margit nincs otthon. Későn jön. Kékes színe estig megmarad. Dániában sok csecsemő meghal, állítólag ezért, mert divatba jött a kisbaba hasra fektetése. Orrukkal nem tudnak jól lélegezni. Mások mesélik, hogy én nem tudom jól kezelni Hermina életét. De én örülök, hogy életben maradt. Sok örömet szerez nekünk!

Sanyinak és nekem. A lányok szerint jó az életem. Boldog lehetek. Vannak például ujjaim.

Mindhárom lánynak megdöbbenő, hirtelen rosszullétei vannak, ami nem influenza vagy lázas állapot. Engem nagyon érint.

Egy pohár víz. Tizenhat korty.

Évi. 1950-ben születik. 8 hónapos korában bélfertőzésen esik át, amit kórházban kezelnek egy svájci gyógyszerrel. Sashalmon él egy nagyon öreg orvosnő, gyalog minden beteghez elmegy, sok ideje nincs, de a kezében mindig könyvet tart, amit az utcán olvas. Nyáry Mária a neve. Gyermekorvos, Évit kezeli.

Sashalmon még van egy orvos, Dr. Sztruhár Károly, aki szintén gyalog rója az utcákat, ő Róbert ismerőse. Többször láttam táncolni.

Sanyinak motorkerékpárja van.

A Sütő családban 11 gyermekből 2–3 beteg karácsonykor is. Zsigmond 17 évesen tüdőgyulladásban meghal. László. Terézia. Tamás. Zsófia. Géza. Miklós. Dezső. Rózsi. Sára. Eta. Apám 1928. április 13-án hal meg. 1928. augusztus 24-én születek. A tizenegyből már csak én vagyok. 88 éves leszek.

Azt hiszem, idős koromban azért hagyom abba a zongorázást, mert attól félek, hogy közben kiesik a szemem.

Edina 18 éves, érettségire készül. Ritkán beteg, jó evő, szép alkatú, mint a többi lányom. Reggel kirohan a hallba, sír, nem lát semmit, megvakult. Beültetem a fotelba, kezemet görcsösen szorítja. Mondom, hogy hozok valamit inni. „Ne menj el, maradj itt”, és zokog. Lázasan gondolkodom, mitévő legyek. Edina ne félj, egy pillanat múlva itt leszek. Egy pohár vízbe 3 kiskanál cukrot viharos gyorsasággal elkeverek és beviszem hozzá. Utána rendbe jön. De én se köpni se nyelni nem tudok. Kiborulok!

Edina, Edinára nem jellemző ez a felfokozott félelem. A humorod jó mindig. Az érettségi napján így szólsz a barátnődnek: „Nézd Emőke, a Marinak jó cipője van.” Emőke rosszul lesz, hogy ilyen pillanatokban ily banális megjegyzéseket teszel. Jó, vidám barátnőid vannak az általánosban. És a gimnáziumban is.

Edina és Hermina összebarátkoznak egy nagydarab, jó étvágyú lánnyal. Mindketten hallgatják a lány szomorú élettörténetét. Gyomra fájós, legjobban a vesepecsenyét szereti. Bakai Évának hívják. Edina elmondta, hogy az órája, a gyűrűje és más ékszere is eltűnt. Én a Tanárképzőn dolgozom. A lakást oly módon zárjuk, hogy a lányok benyúlnak belülről, és kinyitják az ajtót. Edina otthon marad. Azzal búcsúzik a városban Évától, hogy sürgősen el kell mennie. A Dugovits utcánál köszönnek el egymástól. Edina visszarohan a lakásba, és belebújik az egyik szekrénybe. Várta a tolvajt. Bakai otthonosan kinyitja az ajtót és férjem szobájába megy, ahol az értékek vannak. Edina szíve össze-vissza ver, majd kinyitja az ajtószekrényt, és kihívja a rendőrséget. Néhány perc alatt három megtermett rendőr jelenik meg a lakásban. A lány megfordult már a börtönben, jól ismerik a rendőrségen. Az ékszerek mind megkerülnek. Sanyi és Edina ott vannak a tárgyaláson, ahol két évet kap a tolvaj. Edina meghallgatja az ítéletet. Kirohan a tárgyalóteremből, és zokogva várja a kapuban az apját. Mélységesen sajnálta a fiatal lányt.

Akinek lányai vannak, annak kell, hogy legyen férje. A férjének családja. testvére. És ismerősei. Barátai. Munkatársai. Nem vagyunk egyedül.

Mi, Sanyival megdöbbenünk, hogy a lányunk estélyi ruhában megjelenik abban a bálban, ahová mi vagyunk hívva.

Sanyi autóbalesetes. A földúton elgázol egy süket, rosszul látó öregasszonyt. Sanyi harminc kilométerrel megy, előtte egy traktor szállít vizet. Az öregasszony se nem lát, se nem hall, a porfelhő beborítja Sanyi kocsiját. Akkoriban mobiltelefon még nincs. A rendőrség és mentőautósok intézkednek. Az asszony másnap reggel meghal. Sanyi hazajön, de nem szól hozzám. Arca vörös, hosszú ideig mossa a kezét és az arcát. Takács Pista barátjával megtudakolják a Meteorológiai Intézettől a széljárást és a baleset napján az időjárás helyzetet. Rengeteg fotót készítenek a tárgyalásra. A baleset a Meteorológiai Állomás közelében történik.

Nekem már van jogosítványom, de otthon vagyok a 8 hónapos pólyásommal, Herminával, a 10 éves Évi és az 5 éves Edina társaságában.

Nem hittem volna el senkinek, ha a saját két szememmel nem látom, a traktort szét lehet tépni.

Semmi gyakorlatom nincs a vezetésben. Sanyi jó férj, de nem szereti, ha más ül a kormánykerékhez. Mondjuk azt, hogy pocsek vezető vagyok. Sanyit mégis én fuvarozom Olaszfaluba és Eplénybe. Esténként, a munkája után megyek érte.

Sanyi rövidesen visszakapja a jogosítványát, mert egy állatorvosnak kocsira mindig szüksége lehet.

Már Balatonalmádiban nyaraltunk, amikor Edina a férjemhez, hogy Apu, légy szíves, add kölcsön a kocsidat, mert el akarok menni Tihanyba. Edinám, majd, ha a jogosítványod megmutatod. Edina átnyújtotta a friss okmányt.

Sanyi, 1957 tavaszán, egy francia barackfácskának ásóval szép kis tányérkát varázsol. Hermina, figyelj ide, Edina, két-három éves, segit az apjának. Kis kezével egy kukoricagrá-

nátot visz oda az apjához: Apu, nézd, mit hoztam Neked! Apja katonaviselt ember, odaadja a kezét, és gyöngéden elveszi a veszedelmes ajándékot. A rendőrség intézkedik.

A mellettünk lévő házból ismerünk egy bűnözőt, aki hirtelen eltűnik. Kádárta község nagy fáján találják meg, felakasztva. Emlékszem, hogy a fa Kádárta és Hajmáskér határán áll. Végül is ki temeti el, ki tudja?

Edina kicsike. Hasfájás miatt csakis teát és piritóst kap reggelire. Kinézek az ablakon, hát mit ad az Isten, Lédi kutya a nagy lábosban lafatyolja a tejes kenyeret, mellette Edina apró kezével a szájába tömi a falatokat.

Tizenkilenc évesen ismerem meg a Szakács házaspárt. Sanyit és engem meghívnak a Szatyor bárba. Rácz Vali híres énekesnőt pillantom meg, éppen a hónalját igazítja a borotvájával a tükörben. Még nincs sok ember, de több nő üldögél magas bárszékeken. Ilonka bemutat néhányuknak. Igazán kedves nők. Később tudom meg Sanyitól a foglalkozásukat. Sanyi konzervatív családból származik, ennek ellenére akadnak bohém barátok, akik lassan-lassan elmaradnak mellőlünk.

Sanyinak el kell mennie a motor jogosítványát megújítani. Lobog a haja a szélben. S már régen nincs itt, de elhagyott helyén hajszálak lebegnek a levegőben.

Levelében, 1953-ban írja, hogy a tüdejében van egy homály, amit megvizsgáltak, de nem találtak semmit. 1956-ban egy évre kiírják betegszabadságra. Két hónapig a farkaspusztai tüdőgondozóban kezelik. Akkor már antibiotikum és a PAS is van. A kórházban meghízik. Itthon kerti munkával foglalkozik, szőlőket ültet. Nyolcvanévesen sem beteg. Hat évig ápolom, 86 évesen hal meg.

Hiába vége a háborúnak, több év után a hentesnél sorban állunk a húsért, kisboltokban rizsért. 1963-ban végre vásárolunk három ajtós fehérneműs szekrényt, de csak azért, mert a szomszédnak protekciója van a bútorüzletben. Hosszú lenne a sok hiánycikkről beszélni. Azután az Egy Párt, ami életünket keseríti. Mert győztek, azt hiszik, a tudományban, a művészetben, a vallásban is oszthatják az észet. Az egészségügy, az oktatás, a közszolgáltatás úgy alakul át, követve az államigazgatást, ahogyan a párt kívánja. Tanulatlan emberek a vezetők, rosszindulatukkal a tudatlanságukat kompenzálják.

Amerika és a Nyugat fürdőzik a boldogságban és a jólétben. Mi itt a Szovjetunióban félünk, rettegünk a besúgóktól, a párttitkároktól. Gyűlöljük a szemináriumokat, a sok baromságot és az időrabló termelői értekezleteket.

Sanyi nagy hazafi. Amikor orvos öccse disszidált, azt mondta, tál lencséért adja el a hazáját. Pedig Sanyi a kitűnő német tudásával jól boldogulna. S én is a franciával.

Így az újjgazdagok mellett szegény, kis magyarok maradunk. Sanyi tíz éven keresztül tartja vele a haragot. Ádám felesége szeretné, ha mi is ott maradunk, akár náluk, de Sanyi előtt szólni sem mer. Sanyi döntése, hogy senkik maradunk.

Ádámék harminc-negyven fős vendégsége becsméreli az otthoni rokonságát, hogy koldulnak, pénzt kérnek tőlük. Ezt hallgatjuk.

Ha újabb buli van, akkor reggeltől estig egyeztetik, hogy fehér szmokingban vagy feketeben illő-e megjelenni. A fehér vagy fekete szmoking bennünket nem érdekel. Ez Nyugat!

Sanyinak a praxishoz kocsit szükséges. Az első Moszkvicsunk hetvenezer forintba kerül. Hét új kocsit vásárolunk az életünk alatt, de néha hat évet is várunk rá. Havi háromezer forintból spóroljuk össze, a három gyereket el kell tartanunk. Ez Kelet! Amit Horthy nem, a pártállam az értelmiséget elpusztítja.

Évi, én sem tudtam, mert abban a hónapban sokat túlóráztam, úgy, hogy még a lányokat is Zsófi mosdatja. Évike beteg és éjszaka bög.

Van, amikor le se hunyom a szememet, mert félek, hogy a kislányom lerúgja a kis dunyháját. Legalább harmincszor felkelek és betakarom. Ilyenkor, takargatás közben, elfordul, bedugja a szájába a két kis ujját, és tüntetőleg nézi az ablakot. Mikor dideregve visszabújok az ágyba, akkor kaján képpel újból lerugdálja a takaróját. Amikor rászólok mérgesen, hogy Évike, szégyelld magad, te egyáltalán nem törödsz anyukáddal, fáradt, vagy sem, elkezd vigyorogni, de olyan édesen, hogy én sem tudom a méltóságteljes komolyságot megőrizni.

Évikéről sok szép felvétel készül. Az egyiket nevet, sokszor álmában hangosan felkacag. Van, hogy a kutyával együtt fekszik.

Vasárnap voltam agítálni. A Phylaxián a legelső ember a személyzeti igazgató. Velem akar lenni, holott kirúgták a pártból. Emiatt jókat röhögnek rajtam a Phylaxiában.

A rossz hangulatom az erős megfázásomból ered. Másfél hete annyira meg vagyok fázva, hogy se étvágyam, se élni kedvem nincs. Köhögök, és ettől mindig kimerülök. Teljes eddigi életemben olyan ideges nem voltam, mint most. Rossz érzés mindig dühösnek lenni.

Csak az Évikémre nem. Édes kölyök. Kezd beszélni, és annyira örül újabban, mikor hazamegyek. Ha valaki bántja, odarohan hozzám, átöleli a lábamat, és olyan tekintettel néz, hogy na! Úgy várom, hogy jobb idő legyen, mert nagyon szeretne kinn lenni az udvaron. Csak folyton vigyázni kell rá, mert szörnyű megbízhatatlan. Minden lében kanál, hol a vízben pancszik, hol a földre ül le, hol a kutyához megy azt bosszantani. A macskára haragszik, mert a szemtelen kiszúrta magának szegény kis Évit, előle könnyen tud lopni, még csak nagyot sem kell ugrania az ennivalóért.

Eleinte sikerült az alattomos cica gyermek ellen tervezett terve, de az ártatlan Évit sem kell féltetni, most újabban a közelébe sem tud férközni a macska, olyan rúgkapálózást csinál előre s a láttára. Ha nem eszik, akkor is könnyebb a lelke, ha egyet rúghat a macskába. Szóval lenne bőven mit nevelnem rajta. Akad benne némi gonoszság!

Ma krémest hoz a betegágyamba. Azt mondja, születésnapom van, és hogy mennyire békebeli itt minden, itt, az öregotthonban. Azt nem akarja megmondani, mióta vagyok beteg. Mióta vagyok itt? – nem ad választ. Titkolózik. Arra azonban már nem tud hallgatni, hogy én sosem szerettem a krémest. Amúgy cukros vagyok. Kitér belőle a felhábo-

rodás: „Anyu, te sosem voltál cukros. Most sem vagy az” – kiabálja. A krémes pedig a kedvenc süteményed.

Évi! A múltkor kérdezi tőlem, hogy miért nem fekszik le Évike? Sajat maga adja meg a választ. Azt mondja, „Azért!”

A szomszédban lakik egy kislány. Éviben rokonszenvet ébreszt, majd heves érzelmeket vált ki. Mindig kiabál neki, hogy Pist, Pist. De Pisti száj biggyesztve mondja a nagymamájának, hogy ez a kis Évike azt se tudja mondani, hogy Pisti, Pisti. Azt tudja, hogy „Évite”-nek hívják.

Ma bent maradok egész nappal és egész éjjel dolgozni, mert rengeteg a munka a könyvelésben. Jelenleg én bírálom felül, hogy kik kaphatnak hitelben anyagot. Ma Neked is befutott egy rendelésem, és lásd, hogy a barátod vagyok, nem tüntettem fel a nyolcszáz forintos tartozásodat, hogy ne utánvételezzenek.

A filmgyár vezérigazgatója nagy kommunista, a Jenő, annak ellenére, hogy a győri püspök nagybácsi nevelte őt és a húgát. Így kapott Jenő az Évi rubeolája miatt 3 szobás lakást az Opera mellett.

Évi, elmondhatom, hogy Jenő a legjobb barátom lett. Még Róbert előtt. Sanyinak akkor még a hírért sem hallottam. A filmgyártás legjobb hangmérnöke. A legjobb filmrendezők dolgoznak vele. Jenőtől naponta kapok virágot és pralinét, a butácska színésznők külföldről hozzák neki, hogy a kegyeibe férközzenek. Az mind nálam köt ki.

Kérlek, hogy politikai zsánerű dolgokat ne írj a leveleidben, mert nem szeretném, ha egy esetleges házkutatásnál megtalálnák, és valami bajod lenne. Akiket most elvisznek, azok nehezen találhatnak vissza gyönyörű honunkba. Igaz, nagyon érdekes dolog egy párttitkárral és egy rendőrrel piszkálódni, de ha annak következménye lesz, már nem olyan érdekes. És most annyi embert visznek el úgy, hogy senki nem hall többet róluk. Meg is szeretnék kérni, hogy ha esetleg ott lehet kapni szalonnát, de inkább zsírt, akkor írj, és anyus leküldene pénzt. Szalonnát még kaptunk negyvennégy forintért, de zsírt senki nem hajlandó eladni.

Sokat éhezünk a kolléganőimmal. Én negyven deka miatt, gondoltam, nem fogok röplabdázni. Ők vállalják, mert nagyon soványak. Bodó Sanyi állatorvos, az edzőnk kérte, hogy némelyik lánynak (ez én vagyok) több kalória jár, mint látja, néha olyan könnyű vagyok a levegőben, hogy úgy kell a földre visszahúzni.

Olykor összegabalyodik az ima. Megszakad a mondat, aztán olyanhoz kötődik, amelyik nincs benne a könyvben, máskor a sorok összesodródznak és karattyolásnak hangzanak, amikor az ember kimondja a száján, nincs benne az Úr, hát abban sem lesz, akiben meghangosul.

Pénteken vendégségbe megyek Marihoz, ott lesz két röplabdás lány, Csurika, Margitka és én Évikével. Mindegyik Évi kedvéért jön el, mert folyton mesélem, hogy napról napra okosabb és kedvesebb a kis taknyos. Tud verset mondani, de olyan aranyosan, ha direkt tanítanám színészkedésre, akkor sem sikerülne olyan jól. Ha hallanád, milyen jól nevelt.

„Kérek szépen, köszönöm, tessék” – ezeket a szavakat mind használja. Azt mondja, hogy légy szíves, anyuta, lefeküdni.

Hétfőn szemináriumban voltam, leadtam őrizetbe, majd hazafelé bementem érte a nagyapjához, sok vendég volt nála. Évi három órán át szellemeskedett, s öt perc alatt én is holtra kacagtam magam. Nem gondoltam, hogy társaságbeli hölgy a lányom. Róbertről nem mondott semmit az apja, de más sem. Évi, emlékszel még erre?

Csak az a baj, hogy kisajátítod a sapkámat, a sálaimat, meg egyebeket, ami éppen tetszik neked.

Jó, hogy két és fél évesként, Évi, nem tudod, mi az a kopasz!

Minden értekezés erre a hétre esik, és nincs időm semmi, hogy készüljek karácsonyra. Szeretnék egy nagy babát varrni, csinos ruhákkal. Holnap, majd szombaton is egész estig tartó ünnepség lesz, ami megint sok időt vesz el tőlem. Ma behoznak, Évike, mert ünnepség lesz. Éppen most hordják a bábjátékhöz a színpalákat, állítólag színes műsor várható. Évi, napok óta azzal fegyelmezlek, hogy nem mész a Phylaxiába, ha rossz vagy. Nagyon jó dolognak képzeled a Phylaxiát, mert rögtön jóvá változol, mint egy angyal. Gondolom el fog tartani az ünnepség este nyolcig is.

A Phylaxiát 1918-ban alapították. Állatorvosi gyógyszereket gyárt, egész világ ismeri, de már mindnek új neve van. Mikor odakerülök, mind a három állatorvos alapító tag ott dolgozik. Legalább ezer ember dolgozik, állatorvosok, orvosok, emberek, laborosok, állatgondozók. Lovak, juhok, disznók. Vérükből szérumokat, vakcinákat készítenek.

Dr. Köves János a kommunista éra alatt is vezérigazgató, csak a méltóságos szót már nem használjuk. Edina! Ő igazi konzervatív vezető, úr, szigorú a munkában, hibátlan az adminisztrációban. Én levelező vagyok, és hibátlan munkát írt nálam alá.

Boszorkányról álmodom.

Ezután jön a hatalmas kommunista Elek Pál, állatorvos és vezérigazgató. Elek Pál két fia ott van az ünneplésen. Öt- és hatévesek. A falon hatalmas fotó, Rákosiról, de van egy hatalmas Sztálin-fotó és egy Lenin is. Azt hiszem, ők mindenki karácsonyán ott vannak. Elek Pál fia harsány hangon felüvölt: „Apa, nézd, ott a kopasz!”

Évi, olyan angyal vagy, hogy angyalibbat el sem lehet képzelni nálad. Néha ugyan nagyon szemtelen, de kinövöd. A múltkor kiprovokálod tőlem a verést. Játatsz, és közben inni akarsz. A nagy lendületben a csészéből kiloccsan a víz. Egész mozdulatlanságba merevedsz, és várod, hogy összeszidjalak. De hát vasárnap van, nemrégén kaptam Sanyitól levelet, és jókedvű lévén nem szólhatok egy szót se. Erre, te kis szemtelen, megint kilötytentesz a vízből. Látom, hogy mire megy ki a dolog, össze akarsz veszni velem, odamegyek és kiviszem a kezedből a csészét. Erre leülsz a földre. „Je is üjök a földje”. Leülsz. „Je is fekszem a földje” Lefeküdsz. „Be is pisíjék.” Erre aztán hanyatt-homlok rohanok hozzád a bilivel, de addigra tényleg csuromvíz a nadrágod, amit tíz perccel előbb adtam rád tisztán. Türelem ide és türelem oda, jól kipaskolom a szép, fehér párnás kis popsidat, élénkpirosra. Van nagy bőgés. Bebújsz az ágy alá. Innen már csak egy kis

csinos fakanál segítségével tudlak kicsalogatni. Persze már nem verlek meg. De hát valakinek csak örökölnie kell az én gyerekkori makacsságomat!

Sanyi, én úgy gondoltam, mégsem rendítelek meg az anyagi alapjaidban. Gondold csak el, egyedül mégiscsak több pénzed marad magadra, mintha kettőnket kellene eltartani. És tudod, januárban lesz legalább ötszáz-hatszáz forint túlórapénz, amiből én is rendezhetem majd az adósságaimat. Az is vigasztaljon, hogy Évike után is díjat fogok kapni, hogy egyedül nevelem, és most még egészen minimális összegből lehet csinosan öltöztetni.

Róbert, általában nálunk mindenki megkapja ezt a fertőző influenzát. A kis Ilcsi unokahúgomnak a szívére ment, és kórházba került. Hála Istennek, Évi már jobban van. Voltam vele Bábszínházban, a *Misi mokus kalandjait* láttuk. Látott benne majmot, elefántot, krokodilt, és mindent, amit a *Kölykök a ketrecben* című könyvekből ismert, és mindet kedves ismerősként köszöntötte. Néha ugyan félt, amikor a krokodil kitátotta a száját, kiabálta is, hogy „meghajap”, meg amikor fordult a színpad, és sötét lett. Ha látnád, milyen értelmes kis kölyök a leányod. És a hangját úgy tudja színezni, hogy azért is imádom őt. Igazán örülök, hogy ilyen szép és kedves gyerekünk van.

Béla Panni kolléganóm beteg, és egyedül kell mindent csinálnom. Hála az égnek, ma bejön, úgy örülök. Hétfőn éjjel benn dolgoztunk, a könyvelésnek segítettünk. Másnap sokat kókadottunk munka közben, de sikerült végül is legyőzni az álmoságot. Az a szörnyű, hogy itt, a Szállás utcában még egy eszpresszó sincs, hogy legalább kávé ihassunk.

Bebizonyosodik, hogy Isten kedvence vagyok. Soha nem engedik, hogy károsodás érjen, még ha beteg is vagyok. Ugyanis, mivel márciusban beteg vagyok, a februári pénzem hetvenöt százalékát kapom táppénznek. Februárban sokat túlóráztam és így több fizetést kapok a három hétre, mint egyébként, ha bejárok. Ez háromszáz forintot is jelent. Rögtön megveszem Évikének a régen ígért flanel takarót.

Tegnap benn dolgozom. Egyedül, fél tízig. Az a baj, hogy borzasztóan félek, egyedül az egész harmadik emeleten, de azért eredményes a túlórázás. Ma szombat van, és szintén este tíz óráig dolgozom. Évi ilyenkor éjjel mindig rossz. Ma éjjel felébred, és mikor odaveszem magam mellé, el kezd óbégatni, hogy anyuta, séta, azután keresztülmászik rajtam, le akar hurcolódní a padlóra. Erre felhúrom a hálóingét, és kipaskolom a kis, csupasz popsiját. Inkább csak csattan, de nem fájhat. Bög, aztán bejelenti, hogy alszik. Mondom, aludjál. Akkor megint sétára jön kedve. Mikor mászik le, megijesztem, megharap a kutya. Gyorsan visszabújik, jajgat, hogy jaj, kuta hajap meg. Az ölembe veszem, és ringatom, csicsija, baba. Ez tetszik neki, sőt segít is saját magát ringatni azzal, hogy a lábát a falhoz veti, és rúgja. Lánc-lánc eszterlánci céna, kajika, Évite, Gólya gilice, Boci tarka. Áriázni tud legszebben úgy, hogy ha-ha-ha-ha. Mindez igen bájos, de nem akkor, amikor fáradtan fél tizenegykor lefekszem, és öméltósága fél kettőkor felébreszt, és hajnal négyig szórakozik, azután úgy elalszik, mint a bunda.

Diótörő, Anyegin, Aida és Bahcsiszeráji szökőkút. Ezek a legkedvesebb élményeim.

Zirc, 1954. I. 20. Drága Eta! Remélem, a hátralévő kis idő alatt az a csinos fiatal pap nem agítál meg, hogy légy apáca. Azt is remélem, hogy hasznos és nem nagyon ódivatos dolgokkal tömi drága fejecskédet, nem úgy, mint Zsuzsi néni és hisztériás barátnőd, Kustra

Klára. Mindig visszatetsző dolog előttem, ha valaki túlságosan eltér a normálisnak ismertől és olyan jóízű humorral gondolok erre a két szerencsétlen vénlányra, akik eltengődnek a világban gyerek nélkül, de azt meg kívánnák, hogy másnak húsz legyen. Sanyid

Ma reggel a szomszéd irodában dolgozó Hochoner Anna kolléganőnk késve érkezik! Mindenki szorongva lesi az arcát, hogy miért késik. Várja, hogy mikor telepítik ki őket is. Ugyanis hűgának a férje rendőrfőtanácsos volt, és most együtt laknak. Hochoner Anna tizenhárom éve nevel két árván maradt fiúcskát. Az egyik éppen lenn nyaral Nagyesztergáron, azoknál a rokonoknál, akiket nem telepítettek át a németekhez, így neki nem kell menni, de a tizenöt éves Sanyikának Pannival kell tartani. Azon kívül három közeli ismerős és kollégánk ment így el tőlünk.

Nem fűtenek a köves szobákban, egész nap didergünk.

Mindig érik az embert balesetek! Ez úgy kezdődik, hogy a Kommunista Magyar Dolgozók Pártja és a Magyar Szocialista Párt egy párt lesz. Talán tudod, Évikém, hogy van a Kisgazda párt, aminek Tildy Zoltán református pap a vezéralakja, s ő a köztársasági elnök is, amíg a vejét meg nem ölik a komcsik. Tildy felesége Mórocz Böske, ő apádnak, Sanyinak a nagynénje. Volt a terhessé avanszáló rokon miatt apád családjának mitől tartania.

Sanyi, az ebédlő asztala körül szorongva ülnek a dolgozók. Egyenként hívnak kikérdezésre mindenkit, de még azt is meg akarják tudni, ki mikor kakál.

Ekkor jön Sütő Eta! Először kérdezgetnek erről-arról, igyekszem rendesen felelni. A végén megkérdezik, hogyan lettem párttag. Hát úgy, hogy valaki adott egy papírt, íráram alá. Én akkor nem is írom oda a nevem, már akkor is elgondolkozom, hiszen nem akarok párttag lenni! Erre a pártmukik bedühödnek. Ki volt a papám? A Belügyminisztériumban dolgozott, negyvenhét éves korában meghalt, 1928. évben, én vagyok a legutolsó, a tizenegyedik gyermeke. Anyám egyedül nevel fel. 1945 óta nyugdíjat nem kap. Az egyik kollégám vigasztal. Elek Pál vezérigazgató kimondja, ilyen párttagra nincs szükség, kár rá vesztegetni az időt. Én ekkor már tudom, hogy elküldenek. De én nem akarok párttag lenni! – ez az utolsó szavam.

De hogy miért maradok ott. A fizetésemet hatszázhetven forintra emelik. A Phylaxia minden dolgozójától sok-sok mosolyt kapok, hiszen nincs itt sok kommunista, csak iszonyúan félnek.

Hát, ha tudnák, hogy Dr. Sándor Jenő zeneszerző, a Belügyminisztériumban hosszú ideig államminiszter, aki 1943-ban Budapesten rendőrfőkapitány, a családunk barátja. Két ikergyermekkel szintén kitelepítik Hortobágyra. Mi sokat járunk az ő házára, akkortájt hal meg az örege, Sándor Ignác. Ő meséli, hogy egykor Szegeden bankelnök és Magyarország leggazdagabb nyugdíjasa. Sokat elvisz bennünket a tabáni házába és sok ruhát kapnak a testvéreim is. Iskolai szükséglettel is ellát valamennyiünket.

Húszan elvállaljuk, hogy az „A” épületet kitakarítjuk fejenként háromszázötven forintért. Tizenhét nő és három férfi a takarító brigád tagja. Szombaton fél kettőkor kezdünk és vasárnap reggel tíz órára leszünk készen. Mara a brigádvezető. Ott szorgoskodik Mara, Margitka, Klára, majdnem az egész könyvelés. Hajnali két órakor úgy érzem, hogy nem bírom tovább, de húsz perc múlva megint úgy megy a munka, mintha örökké azt csinál-

tam volna. Ami nem sikerül elég szépre, azt reggel újra kezdjük. Nagy munka, de még nagyobb öröm felvenni a járandóságot. Vasárnap egy órától aludtam hétfő reggel hat óráig. A hétvégén, Évikém, a nagyapádék, börtönben lévő apád szülei vigyáznak rád. Évikém, hogy mennyit szégyenkezem, amiért börtönviselt!

Most olyan boldog vagyok, mert tényleg minden adósságom ki lesz fizetve. Hétfőn reggel frissen jövök a Phylaxiába, mindenki azt mondja, hogy határozottan jót tesz nekem a takarítás. Háromszáz forint erőt és kitartást tud kölcsönözni az embernek. Rég voltam ilyen gondmentes. Csak egy baj van, hogy a karomon nem akar elmúlni egy vacak seb. Már hat orvos látta, és most kapok penicillininjekciót, amiben harmincöt gombaféleség van és amennyiben az én bőrgombám azonos valamelyikkel, akkor meg fogok gyógyulni.

Valami olyasmit írok, Sanyi, hogy kedves Sanyi, nagyon sajnálom, hogy levelemmel úgy megvárakoztatlak. Ha elképzeled, mennyit dolgoztam, tudnod kell, hogy ez alatt az idő alatt még Téged is elfelejtettek. Természetesen tudatosítani csak akkor van időm, mikor tegnap délben egy órakor megragadom a mérlegbeszámolót és elviszem a Földművelésügyi Minisztériumba. Megyek a friss levegőt szippantgatva, érzem januárban a tavaszt. Utammal egybekötöm a Zichy-kiállítás megsejmlését. Szép, és különösen tetszenek az Arany-, Petőfi-, Falstaff- és az Ember tragédiájából merített illusztrációk.

Jó hangulatomat fokozza, hogy vasárnap egy kolléganőm szavalóestet tart, ahol többek között a Syllencium Marcius és egy vers nagy hatást gyakorol rám. *Csendek csodák.* Reményik Sándor.

Időlegesen behelyeznek a Phylaxiából a Földművelésügyi Minisztériumba. Állítólag az itteni új főnököm intéz mindent, ő mondja meg, mi a felső határ. Nagyon örülök neki, bár a Phylaxiában a legnagyobb kommunista személyzeti főnök volt, Szabó István. Egyszer elvisz engem a Pongrácz telep több lakásába agítálni. A Földművelésügyi Minisztérium nagyható főszemélyzetise. Rögtön írtam neki Móroczról, hogy szerintem a Jászságból vissza szeretne menni Veszprém megyébe.

Sanyi, azonnal megyünk Kustra Klárával az ügyedben, ugyanis az FM-ben intézik az állatorvosok személyi ügyeit. Az FM-ben nincs kifogás az ellen, Te Veszprémre kerülj.

A minisztériumban sok hódoló van, de mindenkinek megmondtam, foglalt vagyok. Dr. Nagyimre Bálint felkér, hogy legyek a titkára.

Sztálin meghalt!

A Héven az emberek nem mernek egymás szemébe nézni. A másik szerelvényben három egyetemistának ki kell Rákosfalván szállni, mert két bőrkabátos férfi észreveszi, hogy összeröhögnek. Úgy taszigálja le a tömeg őket a szerelvényről, s úgy állnak sorfalat, hogy a bőrkabátosok képtelenek utánuk szállni. A Phylaxiában mindenki gyászol. A hallban hatalmas fakoporsó van, körülötte gyertyák lobognak. A hithű kommunisták arcán mély bánat, egy ifi kommunista hangosan bög, mintha az apját veszítette volna el. Én meg sem merem a fejemet mozdítani, mert nekem elég vaj van a fejemben. Az első sorban, félig lehunyt szemmel állok. Rengeteg ember szónokol. Ezek után mindenki visszatér a saját irodájába. Akkor tudjuk meg, egy gyönyörű szőke lányt, Florek Ilát és

udvarlóját, Jani Mátyást még a koporsó mellől elvitték. Kábé két évre zárják őket börtönbe. Humorizálnak a gyászszertartás alatt. Valaki áruló van a gyászoló negyven ember közül! Ezt mondja nekem egy becsületes ember!

Hermina! Akkor Évi tíz deka híján négy kiló. A hosszúságáról nem tudok referálni, mivel képtelenség megmérni, ugyanis néha csak harminc centi, néha meg hatvanöt. Az biztos, hogy nincs megelégedve sohasem. Csuklik, nyög, ordít, nyafog, mozog, a cumi a szájában ki- és bejár, és rendszerint tíz centiméter távolságból, a levegőből szíppantja vissza, ha mérges. Mindig van valami fájdalma. Össze is veszünk másfél hete. Állandóan óbégat és mozog, a szeme szinte zavaros, úgy sivalkodik, mint aki éhes. De nem lehet, gondolom, mert a száz grammot megkapja belőlem mindig. Egyszer aztán, mikor bemegyek anyatejért és hazajövök, észreveszem, hogy megelégedetten szuszog és nézeget. Jézus! Ennek valami baja van, ébren van, és nem bög! Zsófi nővérem meg vigyorog, hogy ő vizet, grízes liszttel és feles tehéntejjel adott neki, százharminc grammot. Rádörrennek, megörültél, most beteg lesz. De nem beteg, sőt, derűs hangulatban nézi a ronda világot. Azóta megint szeretjük egymást. Nem karmolja le az arcomat. Sokat beszélgetünk és észreveszem, hogy intelligensen szól hozzá a dolgokhoz. Olyanokat, hogy gő, gő!

Itthon Zsófival mindennap összeveszek, de a gyerekek kibékítenek. Krisztina leánya édes kislány, sokat beszélget és nevetgél. Élelmes, de még csak 3 kg-os és 4 hónapos. Korábbra született, nehezen, és nehezen is fejlődik.

Az Ikaruszban egy huszonegy éves fiú lázít, hogy az emberek ne jegyezzenek békekölcsönt. Elviszik! Az egész gyár aláír egy ívet, hogy akasszák fel. Tiszta az örömünk, életünk – de csak akkor, ha elgondoljuk, hogy nekünk még rosszabb is lehet. Jó, hogy ez a tél próbára teszi erőnket, még annak is nehéz, akinek jövedelme van. De félre a gond, legalább fázni nem fogok, mert Zsófinak és nekem, a két kismamának hús mázsa tüzelőnk van.

Sanyi, neked legalább még vannak reményeid, de huszonegy évesen előttem már lezárul az út, a kislányom folytatja tovább és keresi helyettem a kékmadarat, s azt hiszem, több sikerrel, mert lesz, aki segít neki. Csak szeretnék már tíz évvel idősebb lenni, már látnék valamit a lányomból. Szeretném, ha nagyon szép és nagyon okos lenne.

Hermina, látod, hogy beleesek az anyák hibájába, akaratlanul és örökké Évi jár az eszemben. Majd kinövöm, ha lesz már öt-hat darab belőle. Majd ha te is megszületsz, jobb lesz. És még annál is jobb, ha megszületik a harmadik lányom is.

A fehérszőrű lovakat kezd Hortobágyon keresni, de megnyugtatlak, hogy nem érdemes újításokat benyújtani, mert csak arra jó, hogy az érte kapott összeget visszaajánld az egyetlen pártnak.

Voltunk Kistarcsán. Én nem beszéltem Róberttel, mert csak egy ember mehet be. Évike is ott volt, de apósom szerint nem volt a lányától elragadtatva, hogy nem úgy néz ki, mint ő. Bánja, hogy megszületett. Az apja szerint Róbert még ránézni sem akar.

Pont születésnapomon érek haza a kórházból. Mind a hat unoka, testvéreim gyerekei virágcsokorral várták. Szuszikát. Ugye, gyönyörű Évi beceneve, habár azt mondják, hogy a kiskutyákat hívják így.

1993/2017 – Bevezetés a látás művészetébe.

Papírkivágás, kontaktmásolat, egyedi példány,
24x17,5 cm, 102 oldal (2014–2017)

Photo by Gavart Productions

Jani hozza a Hungária úti Csecsemőotthonból az anyatejet. Sajnos, csak két decit kapok, ami két etetésre elég. Különböztet Maltiront kap. Már fél kilót hízott.

Tudod, nagyon el vagyok keseredve, hogy rettenetes alakom marad, de pár nap múlva megmértem magam, és csak bámulok, hogy össze-vissza két kilóval vagyok súlyosabb. Két kiló hetven dekás gyerekem van, és tizenkét kilogrammot vesztettem el vele.

Évi gyermekem újabban, ha valami nem tetszik neki, úgy földhöz vágja magát, hogy csak úgy koppan a fejcskéje. Persze aztán ezen úgy módosít, hogy először szépen leül, aztán lefekszik, és akkor kezd sikongatni és rugdalózni. Olyan édesen csinálja, hogy meg kellene enni, de azért, mint jó pedagógus, anyussal elkészítetek egy pohár hideg vizet és azzal azonnal lefröcsköltem. Először nagyra nyílik a szeme, aztán felkel, és

mintha semmi sem történt volna, tovább megy a kis élete. De én nem merem lefröcskölni, azon nagyon megsértődik. Úgy bög és jön hozzám, habár én szigorú arcot vágok. Csak arra nem tudok rájönni, hogy honnan tanulja egy ilyen kis mocsok a hisztizést.

Ezen a héten csak egyszer látom Évikét, mert állandóan túlórázok. Mikor múlt csütörtökön még ébren találok, úgy szégyelli magát, hogy csak jobbra-balra hajtogatja a fejét, és finoman vigyorog. Később meg annyit beszél, hogy alig tudok elaludni.

Képzeld, micsoda gyanú merül fel bennem a kanyarómmal kapcsolatban, hogy azok a kiütések gyógyszerektől voltak. Ugyanis szombat délután 3 Ultraseptylt veszek be, és azután leszek lázas és dagad fel az arcom és szám. Emlékszem, hogy nagyon rosszul vagyok, de inkább a fáradtságtól. Szeretek kanyarós lenni! Azt hiszem, hízik máris.

Évi, Évike hiányzik. Vasárnap elhoznak az apósoméék megmutatni, és egy hét alatt megváltozol, lefogysz, a hangod és alakod megvékonyodik. Elveszted azt az isteni életörömdetet az öregek között, amit úgy szeretek és csodálok benned. Évi, itt vagy?

Annyi bajom van mindig Évi körül. Ma reggel négyszer hány, slejmot, és erősen hasmenéses és nyálkás a széklete. Olyan ideges és dühös vagyok, ha látom, mennyire rosszul nevelik szegényt. Annak ellenére, hogy állandóan van valami baja, köhög, náthás, hasmenéses, lázas, kötőhártya gyulladása van, amitől leragad a szeme – szeret élni. Úgy élvez, hogy folyton új rosszságokra tanítják, és rendkívül ügyes azt megtanulni. Pl. felteszik a játékkút hengerére és elkezdik hajtani a kerekeket oda-vissza. Ügyesen viszi a lábait hátrafelé is meg előre. Ha így megy, lassan cirkuszi primadonnának adhatom, már csak azért is, mert szereti az olcsó sikert. Úgy kedves, amiket csinál, hogy semmi okosra nem tanítják.

Általában igen jó a hangulatom, mert most már minden egyenesbe kerül. Megszereztem a helyhatósági bizonyítványt és Dán már elküldte nekem a beadványt, amit be kellett mutatnom az öreg Kléblnek.

Megint egy kellemetlen esemény. Apósom húzogatja az orrát és egész lényegtelen dolgokba belejavít, de nagyjából elégedett, mert a keresetben egyáltalán nincs kompromittáló a fiára nézve. Most már minden megvan, ami kell, és csak a bíróságon múlik, hogy mikorra tűzik ki az első tárgyalást. Sajnos, nagyon hosszadalmasnak ígérkezik, mert mindenki most válik az elkövetkezendő módosított törvények miatt.

Hermina, miért kellett öt évig várni, hogy megházasodjunk? Mert a Párt miatt a bíróság nem engedte a válást megtörténni. S mert a hatodik tárgyaláskor a régít egy másik bíró váltotta fel. De akkor felállok, mindkét kezemmel csapkodom az asztalt. Kiabálok, hogy ez a hatodik tárgyalás, börtönben van lányom születése óta a férjem, Kistarcsán meg Recskén, nekem ebből elég volt. Az öreg bíró erre azt mondja, hogy a maga részéről minden rendben van. Élni kell.

Bélia Panni – az az utálatos természetű – elmegy szabadságra, és az ő szabadságából nekem is jut egy kicsi. Kell szemináriumba, tréningre és népi tánra is. Mind a hat napot fel kell áldozni, mert vasárnap reggel mosnom kell. Így legalább minden este nyolc óra-
kor lefekszem, és nem olyan teher az élet, mint álmosan.

Láttam a *Traviatát*, nagyon parádés szereposztással, mert itt vannak a németek, és úgy látszik, meg akarják mutatni, hogy mit tudnak a magyarok. Nagyon szép! Most szombaton megnézem a *Légy jó mindhalálígot*, jön Belia Panni és Terike is. Október 26-án vasárnap nagyon szép balett este megyek.

Főzni tanulni egyáltalán nem nehéz, és úgy látom, hogy rendkívül ügyes vagyok. Lehet, hogy azért, mert kedvem van hozzá, és úgy csinálom mindent, mintha Neked készíteném. Csak főzeléket nem csinálom, de majd arra is rátérek.

Tudod, az utóbbi időben sok bajom van. Úgy volt, hogy áthelyeznek a Humán főosztályra, ahol kilencszáznegy forintos fizetést, harminc százalék fertőzési pótlékot kaptam volna. Szatmáry főorvos kezd ugyanis egy kísérletet, amihez külön asszisztensnőre van szüksége. Pontosan azért szemel ki engem, mert tudja, hogy segítene rajtam. Hát akkor jönnek a Bélia Panniek, azzal, hogy én nélkülözhetetlen vagyok begyakorlottságomból fogva, és amennyiben engem elhelyeznek, úgy ő is elmegy a levelezésből. Azt mondja, hogy ő nagyon örülne, ha többet keresnék, de hát nem tud nélkülözni. Egész nap siránkozik a főosztályvezetőnek, aki nagyon dühös, hogy ennyit ér Panni irántam érzett részvéte. De hát azért megnyugtat, hogy mehetek.

Persze másnap pártvonalon fúrnak meg a dolgot, mert a párttitkár elkezd érdeklődni a főkönyvelőtől, hogy miért van elítélve a férjem. Az a mafla Bánki pedig nem mondja, hogy a válásom folyamatban van. Így aztán kijelentetik, hogy miután úgylis rossz a MEO politikai összetétele, én nem ronthatom tovább. Így abbamarad az egész, de rájövök, hogy nőkben nem szabad bízni, mert bármennyire is jó barátok vagyunk, alkalomadtán kibújik belőlük az irigységük.

Hazamegyek, otthon azzal várnak, hogy a kölcsönkért könyvért ott voltak, és vigyem vissza. Én tudom, hogy Miklós bátyámnál van a könyv, mert emlékszem rá, hogy az éjjeli szekrényén láttam két héttel ezelőtt. Persze, éppen alszik, nem hajlandó felébredni, meghallani, hogy miről van szó, csak azt hajtogatja, hogy hagyjam békén. Olyan dühös

vagyok, hogy bőgök. Évike megijed, ő is bőg velem együtt. Anyus dühös, hogy a drága Miklós fia felébred és Évit kivonszolja a szobából. Évike ordít, hogy megy az anyukájához, mert sír. Később, mikor valamennyire megnyugszom, megmosakodom, és viszem lefeküdni. Akkor már csak megállás nélkül hullnak a könnyeim. Évi szepeg, és a kis arcán olyan fájdalom van, hogy majdnem örülök azért, mert ennyire szeret.

Végtelen gyöngédséggel simogatja a hajamat és kérdezzeti, hol fáj anyukám, mutasd meg, ne sírj. Megsajnálom, és felajánlom a holnapi csokiját, vigasztalásnak. Láttad volna, hogy felderül örömeben a kis arca.

Miklós bátyámat mindig szerettem, anyámnak a jobbik fia volt. Négy évig volt orosz fogásban, Bakuban! Ha teheti, alszik, de ettől sem hízik.

A Phylaxiából elmegyek a Péterffy kórházba, mert Csáky tanársegéd kéri, hogy egy vizsgálatot szeretne még elvégezni. Augusztus 18-án reggel picike fájdalmakra ébredek. Be akarok menni a Phylaxiába, mert az utolsó pillanatig dolgozni kívánok, mert hatheti szülési szabadság után így három hónap és a szabadság jár. Igazság szerint hatheti szülési szabadság egészséges nőnek nem kell, de mindenki így csinálja. Anyám azt mondja, ez már szülés! Hévvél tíz óraker bemegyek a MABI Klinikára. Senki nem adja át az ülőhelyét. Azt hiszem, csak én csodálkozom! A klinikán kapok egy injekciót. Ezután rohanok a WC-be, mert este Othello szőlőt ettem. Utánam két takarítónő. Végre ágyba kerülök. Egy kis műtősfű a két térdem között bekukkant, és lohol az orvosért. Tizenkét óraker nagyvizit, a második tolófájás után Évi megszületik. Én azt hiszem, hogy azért van ott a professzor és a rengeteg orvos, nővér. Egy fiatal orvos kezét szorítom, és megkérdezem tőle, hogy most már meg fogok halni? Az utolsó állapotomban elkábítanak, és nem is tudtam elhinni, hogy már túl vagyok mindenem, amikor felébredek. Csáky tanársegéd észreveszi, hogy sírok, ezért megkérdezi, hogy mi a bajom.

Csak annyi, hogy csoda a gyermek megszületése!

Évi, neked tizenkettő-tizennégy éves korodban többször adódik fejfájásod, Sanyi a szemészprofesszor barátjához visz, akivel együtt vannak amerikai fogságban, haza is együtt szoknek. Takács szerint az egyik szemre kancsalítás, de ránézésre semmiféle szépség problémát nem lát. Szemüveget rendel. Mindezek után többszöri fejfájásra panaszkodsz, Sanyi antineuralgikával csillapítja.

A repülőtérrre, vasárnap, az egész család kivonul, hogy a légi parádét végignézze. Edina és Hermina jól vannak, de Évinek viszek egy nyugágyat, nem érzi jól magát. Sanyival észrevevesszük, tele lett kiütésekkel. Sanyi elviszi a mentőkhöz, ahol injekciókat kap. De mire visszajönnek, már légzési problémái is vannak. Sanyi ismét elviszi a mentőautókhöz, halljuk a szirénázást, de nem szól egy szót sem, hanem keresi az utat a kocsinhoz.

Ennyi év után többet nem tudok mondani!

Ismét itt az ősz. A TV-ben mindenki nézi a *Kórház a város szélén*t. Nekem is van televízióm, az ágyamból láthatnám, de nem érdekel.

Legyező

János túl akar tenni Istenen,
ha ő lenne a teremtő,
először konzerveket
és kompótokat teremtene,
melyeknek évezredekig
nem jár le a szavatossága,
egészen addig, míg
életet nem teremt
a földön, amikor már
lesz zöldség, gyümölcs,
leőlni való állat,
és természetesen Juli,
aki imád befőzni télire,
s aki nélkül nincs
értelme az életnek.

Röviden

Ha tudatosan írsz,
kétszer akarsz belelépni
ugyanabba a folyóba,

de a szavak megelőznek,
átformálnak,
elvisznek oda,
hol előtte még sose
jártak, de tudják, hogy neked
a kedvenc helyed volt az
valamikor.

Elágazás

Álmomban malacokat vettem,
elég sokat kellett fizetnem a hat
visító állatért,
kerek ötven euróm hiányzott,
már majdnem lemondtam
a legkisebbről,
amikor valahonnét ott termett
halott anyai nagybátyám,
és kifizette az összeget.
Pont egy ötvenessel
a belső zsebében
temette el a családjá,
a múlt héten vittem
kardvirágot a sírjára,
úgy látszik, képtelen
adósom maradni.

Egybehangzás

Emlékeim bekerítik a jövőm,
tapasztalatom lyukat vág a dróton,
hogy átbújhassak rajta,
azt is mondhatnám, nem lenne
jelenem a kerítés nélkül.

Régi kocsmá

vonzott régen a homálya füstje
választ a létre meglelni véltem ott
a büszke évek múlásán nevetve
taszítottam magam kocsmái melegbe

sarokban ülve jól láttam mindent
csapos lány harisnyáján elfutó szemet
gurult aprópénzt rosszul váltott százast
markecolt balekot fizetetlen életet
amit mindenki otthagyt

tudtam régen
záróra berúgunk mi és népi ellenőrök
de új rendszeri hivatali szervei jötték
kik mind férfiak
s a büntetés elengedést
egy kis kamatyoláshoz kötötték ismertem ugyanúgy

egy tárgya volt a létnek
a kis pimasz elfutott harisnyájú lányka legyen meg végre
aki hol nagyon hol egyáltalán nem adott magára
így lett szocialista közvagyon
végül demokratikusan megosztott lepattant kurva utána
senki nem szól rá már én se

Dévaj korok

az ifjú poéták a halált imádják
verset írnak hozzá és szinte várják
és múlással magánnyal fekszenek meg kélnek
közben elfelejtik hogy fut az idő
nem esznek nem isznak nem zenélnek
ágyékuk befagy reggel délben este
maradnak fagyos rideg fiúk
nem kell nekik a szép lányok teste

szegények mily buták
hogy azt se látják bezzeg a vének
vagy akik már legalább félszázadot megélték
egész nap azon agyalnak
míg folyik a bor s lazac remeg a tálon
ha tudnának miként kefélnének
meg minden szép lányt
még ezen a nyáron

mert ők már tudják senki se tudja lesz-e jövőre
meg hogy ne bízz semmit a holnapra
dőre ki bízik és halaszt
majd mikor megérted mit mulasztottál
akkor már hiába nyújtod be a panaszt
hogy jaj kérem mulasztottam uram sokat
míg más élt én csak róttam a sorokat
népnek olvasónak magányról etikáról s a bölcselet
messzebb húzódott addig mint a Távól Kelet
megfognám nagyon kéne de nem lehet

mert nézd ifjú van ki már tudja ha megvénülsz
rájössz arra

régen mindegy milyen a bugyi
bundatajga vagy selyemtanga
az a lényeg milyen a fogadókészség alatta
mert egyedül az csak a kutya rossz

mikor lehull a tájra az első porhó
s hiába ér haza főzőből a papramorgó
már a fagy befog rettentően árt ez a sunyi
kész haldoklás mutyi meg jaj de fáj minden
nincs aki öntsön a pohárba
meg szelne egy karéj kenyeret
vagy herbateát főzne ha ott fekszel
te szólistaként megvénült beteg

akkor tudod
elvitte az idő minden kincsem
pedig nem azért áll a folyón hámor
hogy azon Ámor a szerelmet zúzza
hanem hogy dúsra fodrozza a habot
te meg vidd oda a zúgó patakra a lányt
ha magadnak kinézted megmérni van-e bátorsága
bemenni térdig vízbe s futni ki abból sikoltva

míg ezt nem láttad nem lehetsz elégedett
ha tudod ezt hát így legyenek vénen a vének
kik hevernek mindent bölcsen látón
csülök lazac szép tarja remeg a tálon
hozzá izzék fel a bor szép kupákba

de Ámorra koccintsunk
ne Hádész lyukára
legyintsen meg fátyollal Afrodité
mindegy hogy bundatanga vagy selyemtajga
csak legyen valakié
csak legyen
csak

FRITSI PÉTER

Padlás

Arnold dühösen fordult egyik oldaláról a másikra az ágyában, miközben kint viharos szél zörgette a redőnyöket. Egyre gyakrabban fordult elő, hogy nem tudott elaludni, hiába próbálkozott bármivel. Számolt bárányokat és meditált, de egyik sem hozta meg a várt eredményt. Csupán egy éjszakát kívánt, amit a nélkül alszik végig, hogy egyszer is fölébredne. Miközben szorosan lehunyva tartotta a szemét, és igyekezett minél nyugodtabb maradni, azon gondolkozott, mikor is volt az utolsó alkalom, hogy reggel az ébresztőóra kelt, nem pedig félálomban szenvedte végig az egész éjjelt, hogy aztán később a szeme alatt sötét karikákkal, élőhalottként csinálja végig a következő napot.

Egy idő után sóhajtott, és fölült, hogy hátát az ágy támlájának támassza. Egy darabig nem látott semmit, majd lassan kirajzolódtak a szobájában a bútorai és a falak körvonalai. Az asztalán álló óra piroosan világító számai szerint hamarosan fél tizenkettő lesz. Néhány percig nem csinált semmit, csak a szél süvítését hallgatta odakint, ahogyan a fákat tépte az utcában. A redőnytokon esőcseppek kopogtak, majd tompa égzengés szűrődött be a csukott ablakon keresztül. Később fölkel, hogy könnyítsen magán, de nem kapcsolt hozzá vilányt, csak a fürdőszobában, hiszen úgy ismerte a lakásukat, mint a saját tenyerét. Visszafelé megállt a szülei hálószobájának ajtaja előtt, és hallgatózott, de az apja horkolásán kívül semmi egyebet nem hallott. Irigyelte őket, amiért ilyen simán képesek aludni. Tovább haladt, majd a bátyja szobájánál is megállt kicsit, de onnan nem szűrődött ki se zaj, sem pedig fény. Arnold érezte, hogy Robi attól még ébren van. Ő is szinte ugyanolyan álomtalanul töltötte el az éjszakákat, mint Arnold, bár sohasem beszéltek róla, attól még tudta. Arnold látta, ahogyan ránézett. Az a dolog apránként fejt le róluk a rétegeket, hogy végül csak a csontvázuk maradjon.

Visszatért a szobájába, és félig föl húzta a redőnyt, hogy kinézessen az utcára. Abban az órában, olyan időben egy teremtett lelket sem lehetett látni. A föltámadó szél vizet spriccelt az ablak üvegére, a házakat, a fákat, az út szélén parkoló autókat ostromolta. Arnoldnak eszébe jutott, hogy régebben halálra rémült az ilyen viharoktól, és a szülei vagy Robi ágyába kéredzkedett be, de azóta megtanulta, hogy sokkal, de sokkal félelmetesebb dolgok is léteznek a természeti erőknél.

– Tizenkét éves vagy – mondta neki a bátyja egyszer, amikor panaszkodott valami miatt. – Lassan ideje felnőned.

Persze Arnold tudta, hogy Robi miért volt vele ennyire hűvös. Ugyanazért, amiért a szülei is egyre kevesebbet beszéltek vele az utóbbi időben. Amiért a legtöbb családi ebéd szóltanul telt el, ha

egyáltalán összeültek egy asztalhoz enni. A házban is fölfigyelt a jelenségre: a kedves, hajlott hátú Bözse néni többet nem mosolygott se rá, se senki másra, Tibi bácsi, aki sohasem halasztotta volna el a lehetőséget, hogy egy barackot nyomjon a fejére, egyszerűen levegőnek nézte. Az iskolában, bár nem tartozott a legnépszerűbb gyerekek közé, azért jócskán akadtak barátai, akikkel aztán mind elhidegültek egymástól. Mintha valami furcsa átkot hordozna magán, és könnyen megeshetett, hogy így is volt. A tanárok sem szívesen szólították föl, amit Arnold nem is bánt annyira; legalább nem kellett kimennie felelni.

Arnoldnak egy szó jutott eszébe, mikor ezekre a dolgokra gondolt: *terjed*.

Visszamászott az ágyába, és betakarta a lábát, de meg sem próbált lefeküdni, mert tisztában volt vele, hogy úgysem lenne semmi értelme. Az órára tekintve látta, hogy néhány perc múlva éjfél. Nagyot sóhajtott, és közben abban reménykedett, hogy talán ez az éjjel más lesz, talán most majd csöndben lesz.

De akkor elkezdődtek a hangok.

arnold

Csupán egy suttogás a sötétben. Illetve nem, mert nem lehetett megállapítani, pontosan honnan jön. Szólhatott ugyanúgy a szomszédból a konnektoron keresztül, mint a saját fejéből.

arnold

gyere föl hozzám

kérlek

olyan nagyon magányos vagyok idefönn

Nem, gondolta magában Arnold, és a fülére tapasztotta a kezét, habár ez semmit nem szokott segíteni. Fogd be!

csupán beszélgetni szeretnék egy kicsit

hogymilyen kint a nagyvilágban

szeretném hallani hogymilyen sétálni

friss levegőt szívni

itt minden olyan poros és dohos

A legidegesítőbb az egészben, hogy a hangot édesnek és kellemesnek találta. Arnold egy része nagyon is szeretett volna eleget tenni a kérésnek, még akkor is, ha ez azt jelentené... mit is pontosan? Mi történt az állatokkal, amiket fölvittek oda, aztán soha többet nem kerültek elő? Arnold emlékezett egy macskára, amelyet bedobtak a vasajtó mögé, majd rátolták a reteszt kívülről. Akkoriban még ott maradtak Robival, és hallgatóztak. Az állat egy darabig nyávogott a túloldalról, majd egy idő után abbahagyta, és csak a néma csönd maradt, amely talán még félelmetesebb volt, mint a nyivákolás. Arnold azon mészárolta, a macska is ugyanazt a hangot hallotta-e utoljára, amelytől úgy érezte az ember, mint valami delíriumszerű álomban járna. Valószínűnek tartotta, hogy az a *dolog* pontosan így édesgeti magához az áldozatait, bár látni nem látta pontosan, hogy mit is csinál velük. Csupán azt tudta, hogy nő. *Terjed*.

arnold

olyan nagyon éhes vagyok

el se tudod képzelni

föl tudnék falni akár egy

Egy kisfiút, gondolta Arnold.

lovat

hozzatok nekem kérlek

minél hamarabb

siessetek

különben

Különben vajon mi? Arnold nem tudta, mert a hang hirtelen elhallgatott. Talán berepült egy madár a tető valamelyik részén keresztül, és az kötötte le a dolog figyelmét. Arnold kihasználta az alkalmat, a nyakáig felhúzta a takaróját, és szerencsére néhány percen belül elnyomta az álmot.

Hiába aludt el viszonylag időben az előző éjjel, másnap akkor is fáradtan kelt. Bár nem hallotta az éjszaka többi részében a hangot, a dolognak ott fönt volt egyfajta jelenléte a házban, amely egyre csak erősödött, ahogy telt az idő. A redőnyön keresztül tompa fény szűrődött be a szobába, félhomályba vonva a helyiséget. Kintről a konyhából tányércsörömpölés és az apja dörmögő hangja hallatszott be, ami azt jelentette, hogy minimum két ember ébren van már.

Arnold korgó gyomra azt jelezte, hogy neki sem ártana kimenni, és enni valamit. Mostanában ezt is eléggé elhanyagolta, és sokszor nem is emlékezett rá, hogy mikor fogyasztott valami ételt, mert egyszerűen sohasem érezte magát éhesnek. Az iskolai védőnő le is szidta az utolsó találkozásukkor, amikor ráállt a mérlegre. Azt mondta, abban a korban van, amikor súlyt kéne fölszedni, nem pedig leadni.

Kikászálódott az ágyból, föl húzta a papucsát, és kísétált a konyhába. Az apja már a kanapén ült a bekapcsolt, de lehalkított tévével szemben, egy újság mögé temetkezve. A bátyját még az asztalnál találta, de ő sem reggelizett, hanem a telefonját nyomkodta, és még azt sem vette észre, amikor kihúzott egy széket közvetlenül mellette.

Elvett egy hideg pirítóst az asztal közepén lévő tányérból, megfokhagymázta az alját, majd megkente a másik felét lekvárral. Langyos teát töltött egy megrepedt bögrébe, aztán nagyot kortyolt belőle.

– Mi az? – kérdezte Robi két harapás közben. – Valami új játék?

Robi a hangra fölnézett a telefonjából, és meglepve nézett Arnoldra; mintha csak hirtelen a semmiből termett volna ott mellette.

– Nem.

– Akkor?

– Fogd be, akkor!

– Oké.

Arnold egy darabig a lehalkított tévét nézte evés közben, és próbált minél több pirítóst magába diktálni, még akkor is, ha már az első szelet után úgy érezte, jól lakott. Az apjuk egy idő után fölkelt a kanapéról, és szó nélkül visszament a hálószobába. Arnold nem tudta, hol lehetett az anyjuk, talán délelőttös volt a kórházban, ahol takarított.

Robi letette a telefont, és egyenesen ránézett. Ettől Arnold szájában a félig megrágott pirítós valami száraz, ehetetlen és lenyelhetetlen masszává változott. Ivott rá egy korty citromos teát, hogy lecsússzon valahogy a torkán.

– Ma ki kell mennünk – mondta a bátyja.

Persze Arnold már akkor tudta, hogy ezt fogja mondani, mielőtt megszólalt. Hiszen a hang egyre követelőzőbb lett, ahogy teltek a napok, és egyre gyakrabban akart valamit. Legelőször beérte a kukacokkal és a legyekkel, most meg már egy nagyobb testű kutya után is csak panaszkodott. Előbb-utóbb valami mást fog kérni. És inkább előbb, mint utóbb, gondolta Arnold.

– Jó – mondta végül.

Lényegében a bátyja és ő teljesen megtisztították a várost a kóbor állatoktól, írtak is erről egy cikket a helyi lapba. Azóta sajnos olyan kutyákat kellett elvinniük, akiknek volt gazdájuk, ami sokkal, de sokkal veszélyesebb feladatnak bizonyult. Arról nem is beszél-

ve, hogy erről egy jóval hosszabb cikk jelent meg abban a bizonyos helyi lapban, még az országos híradóban is szántak rá néhány percet.

– Mikor megyünk? – kérdezte Arnold.

– Valamikor kora délután – felelte Robi.

– Délután? De...

Amikor meglátta a bátyja dühös tekintetét, azonnal elhallgatott. Ha Robi azt mondta, hogy kora délután, akkor ő nem vitatkozhatott vele, még akkor sem, ha ez azt jelentette, hogy szinte biztosan meglátják őket. Az pedig bizonyosan olyan kérdésekhez vezetne, amelyekre egyikőjük sem szeretne felelni.

Arnold a délelőtt további részét az ágyban töltötte, miközben a tabletjén játszott az Angry Birds-szel. A játék megnyugtatta és kikapcsolta az agyát, így nem kellett arra gondolnia, hogy később mi vár majd rájuk. Valamikor januárban még úgy kezdték, hogy egércsapdákat helyeztek el a környéken, és bár Arnoldnak ez sem igazán tetszett, utána nem érzett lelkiismeret-furdalást az állatok miatt. A macskákat sohasem kedvelte igazán, irtózott tőle, ha az egyik a lábához dörgölődött, mégsem tudott aznap éjjel aludni, amikor az elsőt fölengedték a padlásra. Mikor pedig egy apró termetű korcsot fogtak el, és cipelték föl az emeletre, végigsírta az egész éjszakát.

Fél kettő fele Robi bedugta a fejét az ajtón, hogy jelezze, indulniuk kéne. Arnold utcai ruhát húzott magára, majd az előszobában felvette a sportcipőjét. Kint a ház előtti kopott padon három öregasszony ült, és az úton elhaladó autókat figyelték némán. Robi kocsija, egy több mint húszéves kettes Golf, az egyik közeli parkolóban állt. A jobb első kerék fölött a karosszériát már kikezdte a rozsda, a hátsó ablak pókhálósra repedt egy felpattanó kötől, de ahogy Robi szokta mondani: *még mindig pöccre indult.*

Cím nélkül. Papírkivágás, kollázs, 9 darab, 2016, installáció, K'arte Galéria, Marosvásárhely, fotó: Gavart Productions

Arnold szó nélkül ült be az anyósülésre, miközben érezte a kocsiban megülő izzadság- és poshadt dohányszagot. A váltó előtt lévő hamutartóban nagyobb halomban álltak a megbarnult cigarettacsikkek, a műszerfalat vékony porréteg fedte.

– Kösd be magad, szaros! – mondta a bátyja, miközben beindította a motort.

– Oké.

Arnold meglepődött, amikor az egyik főúton elhagyták a várost, és Észak felé kezdtek autózni, de nem mert rákérdezni, hova is mennek pontosan, hátha fölidegesíti vele Robit. Miközben a távolban elterülő dombokat figyelte, arra gondolt, hogyan is kezdődött ez az egész. A karácsonyi szünet után Robi megkérdezte tőle, hogy lenne-e kedve eljönni vele meg az apjával egy disznóvágásra.

– Nem tudom – felelte rá Arnold, mert tényleg nem tudta, mire számíthat.

– Jó buli lesz – mondta erre Robi, tőle szokatlanul kedvesen.

Buli, gondolta Arnold, az olyan dolog, amit a nagyok szoktak csinálni szabadidejükben. Egyszer véletlenül kihallgatott egy beszélgetést a bátyja és az egyik haverja között, ő tényleg nem akarta, csak éppen elhaladt a résnyire behajtott ajtó előtt, ahol olyan beszédfoszlányokat kapott el, amelyek egyszerűen odacövekelték a szoba elé. Robi egy bizonyos buliról beszélt, ahol egy bizonyos lány engedte, hogy benyúljon a bugyija alá, de többet nem. Arnold is szeretett volna benyúlni egy lány bugyija alá, és mostanában egyre többször jutottak eszébe hasonló dolgok.

Vajon ez is egy ilyen buli lenne?, vetődött föl a kérdés Arnoldban.

– Ott fogják megölni az állatot? – kérdezte végül.

– Naná.

– Leszúrnak.

– Nem, van valami speckó pisztoly erre. Valami rugó jön ki belőle, vagy mi. Tököm se tudja. Jössz vagy sem?

– Asszem.

– Oké, szaros. De korán kell kelni és egész nap talpon lenni. Remélem, bírni fogod a tempót. Be kell segíteni, és akkor kapunk hurkát meg kolbászt. Apának van egy kedvenc része, de elfelejtettem a nevét, reméli, hogy azt is el tudjuk hozni.

– Sokat kapunk?

– Ja. Remélem.

– És hova rakjuk?

Mióta egybenyitották a spájzot a fürdővel, hogy nagyobb helyük legyen, ezeket a dolgokat nem tudták hol tárolni. A bátyja szeme figyelmeztetően megvillant, jelezve, hogy fogytán van a türelme. De aztán csak annyit felelt:

– Apa beszélt a gondnokkal, hogy fölraakhatjuk őket a padlásra. A családi házakban is ott érelik őket.

– Jól van.

– Akkor jössz?

– Aha.

Robi félrehúzódott a padka mellé. Arnold ijedten nézett körbe, azt se vette észre, hogy beértek egy másik városba, mert annyira elmerült a gondolataiban. Emeletes házak veték őket körbe, a közelben pedig egy játszóteret látott.

– Hol vagyunk? – kérdezte Robit.

A bátyja nem felelt, hanem a játszóteret figyelte, ahol néhány gyerek mászókázott és csúszdázott.

– Miért jöttünk ide, Robi? Innen akarsz állatot vinni?

– Nem.

– Hanem?

Robi előhúzott egy szál cigarettát a dobozból, aztán benyomta a szivargyújtót, megvárta, amíg kipattan a helyéről, majd a vörösen izzó végével meggyújtotta a cigarettát. Az autót hamarosan fojtó füst ülte meg, mivel egyik ablakot sem tekerték le.

– Tegnap fönt voltam nála – mondta inkább a válasz helyett Robi.

Arnoldnak nem kellett megkérdeznie, hogy hova ment föl Robi.

– És?

– És... nagyobb lett. Csoda, hogy még elbírja a gerenda.

Arnold pontosan emlékszik rá, amikor utoljára látta, akkor rózsaszín csápjaival még csak egy részét foglalta el a tetőszerkezetnek, mára pedig már az egészet könnyen behálózhatta. És mi van akkor, ha egyszer még tovább terjed?

– Nagyobb állatot akar?

– Nem.

– Hanem?

Arnold persze tisztában volt azzal, milyen választ is fog kapni, de a bátyja szájából kellett hallania, még ha látszott is, hogy mennyire nem akarja kimondani. Sokáig nézett a szótlán Robira, aki virító pattanásait az anyja púderével próbált elfedni, de ettől csak még feltűnőbbek lettek.

– Egy gyerek kell neki – mondta végül Robi.

Arnold nagyokat nyelt, mielőtt bármit is felelt volna.

– Nem lehet – suttopta, és könnybe lábadt a szeme. Az sem volt helyes, amit az állatokkal tettek, de amire most készültek, az mindenben túlment.

– De. Lehet. – A bátyja idegesen a hamutartóba pöckölte a hamut, ami a csikk-kupac tetejéről az autó padlójára hullott. – Bántani fog minket, Arni, ha nem tesszük meg.

– De hogyan? Nem tud onnan lejönni.

– Én... – Arnold olyannak látta a bátyját, amilyenek nem sokszor szokta: bizonytalanak. Olyannak, aki retteg valamitől. Persze többről volt itt szó, főleg Robi és a dolog kapcsolatáról, hiszen ő érintette meg egyedül, amikor föl vitték a padlásra. Arnold gyanította, hogy valami egészen mély összeköttetés van közöttük, jóval mélyebb, mint a hangok és öközött. – Én... – folytatta a bátyja –... nem vagyok ebben olyan biztos.

Képtelen vagy neki nem engedelmeskedni, igaz?, gondolta Arnold. Muszáj azt tenned, amit mondd, ahogy nekem is muszáj, amit te mondasz. Vagy valami másról is szó van? Talán ígért neked valamit? Talán olyat, amit a lányok bugyijában találtál?

Arnold máshonnan próbálta megközelíteni a dolgot:

– Figyelj, én gondolkoztam... – kezdte. – És biztos, hogy mi kellünk hozzá, hogy erősebb legyen. Mármint... én azt hiszem... az is kell hozzá, hogy mi vigyük oda neki azokat az állatokat. Azzal, hogy elraboljuk őket, először a kóborokat, aztán meg azokat, amelyeknek volt gazdájuk. Erősebb a... kötődés hozzájuk. Érted? Mert szeretik őket. Nem csak a hús kell neki. Ha viszünk neki egy gyereket, akkor mi lesz?

– Nem tudom – felelte.

Robi el akarta nyomni a cigarettát a hamutartóban, de amikor látta, hogy teljesen tele van, résnyire letekerte az ablakot, és a parázsló csikket kipöckölte az aszfaltra.

– Mi lenne ha... megpróbálnánk elpusztítani? – Arnold bizonytalanul kérdezte ezt, mert ő maga sem tudta, vajon lenne-e hozzá elég ereje.

A bátyja arcán erre valami átsuhant, a bizonytalanságot harag váltotta föl. Ismét azzá a távolságtartó személlyé vált, akit mintha nem csak néhány év, hanem több generáció választott volna el az öccsétől.

Meglegyintette Arnold arcát, aki nem számított a pofonra, ami nem sikerült túl erőse, de azért könnybe lábadt tőle a szeme.

– Erről hallani sem akarok többet, megértetted!? – tartotta föl a mutatóujját Robi. – *Nagyon* veszélyes ilyen dolgokról beszélni. Mert tudni fogja később.

Igen, talán tudni fogja, gondolta Arnold. De kitől, Robi? Mert tőlem biztosan nem.

– Hát nem érzed, mennyire jelen van a házban? – kérdezte Robi.

– De most nem a házban vagyunk.

– Akkor is. Ben... bennünk is van valahogyan.

Nem, gondolta Arnold, csakis benned.

– Szóval – folytatta a bátyja –, most kimész oda, összebarátkozol az egyik gyerekkel, és idecsalod a kocsihoz.

– Ez... honnan veszed, hogy majd valamelyik eljön, Robi?

– El fog jönni – állította magabiztosan Robi.

Persze, hiszen az állatokkal sem volt szinte soha nehéz dolguk. Még a gazdásokkal sem, talán valami a jelenlétükben odavonzotta őket hozzájuk, hogy megbízzanak bennük.

– Ezt nem tudom megcsinálni – rázta meg a fejét Arnold.

Robi elfordult tőle, és kinézett az szélvédőn keresztül a játszótérre. Egy kis idő múlva aztán azt mondta:

– Akkor téged adlak neki.

– Mi? – Arnold azt hitte, rosszul hall. – Mi?

– Ha nem hozol egy gyereket, akkor ma este téged viszlek föl a padlásra, és adlak oda neki.

A bátyja olyan szenvtelenül közölte ezt vele, mint egy robot.

– Nem tennéd meg... – suttogta Arnold.

– Fogadjunk? – fordult felé vissza Robi, az arca, akár valami kőfal, nem lehetett semmit leolvasni róla. Miután Arnold erre nem válaszolt semmit, aprót biccentett. – Akkor takarodj ki a kocsiból, szaros!

Arnold az első játszótéren nem járt sikerrel, hiába állt be csúszdázni, valahogy nem találta meg a közös hangot a gyerekekkel. Az sem sokat segített rajta, hogy folyamatosan magán érezte a bátyja figyelő tekintetét. Akadt néhány osztálytársa a suliban, akikből egy stresszhelyzet csak még többet hozott ki, például egy futóverseny – hát ő pont az ellenkezője volt, az ilyen szituációktól csak még idegesebb lett, amitől minden olyan erőltetetten ment. Egy idő után Robi dudált neki a kocsiból, és integetett, hogy menjen vissza. Arnold azt hitte, majd súlyos letolást kap, talán egy újabb pofont is, de helyette a bátyja visszaültette az autóba, és elhajtottak egy közelben lévő másik játszótérre. Itt aztán egyetlen fiú játszott magányosan, akivel Arnold azon nyomban szóba elegyedett, és jóformán csak néha kellett visszakérdeznie, mert a másik annyit tudott beszélni. Mikor Arnold följánlotta neki, hogy jöjjön el hozzájuk látogatóba, azt felelte:

– Lehet róla szó.

– Ma?

– Itt laksz a közelben?

– Olyasmi. Itt van a bátyám kocsival, ő majd elvisz minket.

Arnold már előre izgult, vajon erre mit fog felelni a fiú, akit Baláznak hívtak, de ő csak elvigyorodott, és azt mondta:

– Király! Imádok kocsikázni.

A hazafelé vezető úton azt kellett hallgatniuk, hogy Balázs mennyire nagyfiú, mert neki ugyan a szülei nem szabhatták meg, mikor menjen haza, vagy hogy este mikor feküdjön le aludni. Hogy mit és mennyit egyen. Hogy milyenek legyenek a jegyei az iskolában. Úgy tűnt, Balázs azt csinált, amit csak akart.

Arnold kellenélül vallotta be magának, hogy a nagyizolási ellenére megkedvelte a fiút. Épp ezért émeljegni kezdett, amikor arra gondolt, mi fog vele történni. Illetve pontosan nem is tudta, csupán azt: amit egyszer átküldtek a padlás vasajtáján, az többet nem tért onnan vissza. Örökre eltűnt.

Mire visszaértek a parkolóba, szürkülni kezdett, az öregasszonyok sem ültek már kint a házuk előtti kopott padon. Az egész utca rettentően kihaltnak tűnt, Arnold egyetlen arcot sem látott az ablakokban. Baláznak pedig be nem állt a szája, egyfolytában kérdezett, és mivel Arnold túl ideges volt a beszélgetéshez, Robi válaszolt egyszavas mondatokkal.

– Ti régóta laktok itt?

– Igen.

– Te is játszol majd velünk?

– Igen.

– Utána hazaviszel?

– Igen.

Arnold hirtelen szédülni kezdett, ahogy az emelet felé másztak a lépcsőkön, és meg kellett kapaszkodnia a korlátban, hogy hátra ne essen. Robi először észre sem vette, hogy az öccse lemaradt, csupán a lépcső tetejéről fordult vissza.

– Veled mi van, szaros?

– Ez nem jó – suttogta Arnold.

- Mit mondasz?
- Semmit – szedte össze kissé jobban az erejét.
- Akkor gyere már.

Mire odaértek a padlás ajtaja elé, Arnold úgy érezte, mindjárt elhányja magát, csupán az tartotta vissza, hogy attól félt, a bátyja utána alaposan elverné.

- Ti itt laktok fönt? – kérdezte Balázs.
- Igen – felelte Robi.
- Tényleg? – fordult Arnold felé a fiú.

Arnold először nem felelt, de látta, hogy Robi milyen feszülten figyel, ezért alig hallhatóan kinyögte:

- Igen.

Robi előhúzott egy kulcsomót a zsebéből, majd egy kattanással kinyitotta a zárat. Arnold nem bírta tovább nézni, és elfordult a fal felé, hogy ott megtámaszkodjon. A hányinger most még erősebben tört rá, a lábából az összes erő kifutott.

- Neked kell előre menni, te vagy a vendég – hallotta a bátyja hangját.

A padlás vasajtaja nyikorogva kitárult. Arnold tarkóját hűvös szellő kezdte simogatni, néhány pillanattal később pedig orrfacsaró bűz csapta meg az orrát. A nyári kánikulában út szélén érlelődő állattetemnek volt ilyen szaga.

- Furi szag van bent – állapította meg Balázs.
- Ja. Anny ilyen öblítőt használ.
- Miért van ilyen sötét?

Robi ekkor vesztette el a türelmét, és bár Arnold nem látta, hogy mi történik, mivel háttal állt, pontosan el tudta képzelni. Robi előrébb lépett, és megragadta Balázs pólóját a gallérjánál fogva, aki meglepetésében megszólalni sem volt képes, nemhogy ellenállni a kétszer olyan nagy ellenfelének, majd egyszerűen átperiderítette küszöbön, és rázárta az ajtót.

– Hé, ez nem vicces! – hallaszott egy tompa, a sírás határán lévő hang egy idő után.
– Engedjete ki innen! Halljátok?

Apró öklök dörömböltek a vasajton, miközben Balázs egyfolytában könyörgött. Arnold végre megfordult, és lecsúszott a fal mentén, mert úgy érezte, hogy ha nem ül le, akkor biztosan összeesik. Balázs sikoltozni kezdett a túloldalon, aztán hirtelen abba hagyta. Pont úgy végződött az egész, ahogy az állatoknál szokott.

Robi aprót biccentett erre, és Arnold olyat látott az arcán, ami pillanatnyilag még jobban megrémítette, mint az a dolog az ajton túl: elégedettséget.

Később nem emlékezett rá, hogyan került ágyba, sem pedig arra, hogyan sikerült abban az állapotban egyáltalán elaludnia. Robinak szó szerint úgy kellett lecipelnie az emeletről, ő pedig egy ponton nem bírta tovább, és összehányta a lépcsőházat, amivel csak még jobban felidegesítette a bátyját, aki durván rángatta be a lakásba, majd lelökte a kanapéra. Kicsivel később összeült a család ebédelni, és Arnold is odakászálódott az asztalhoz, habár egy falatot sem evett. Az ételnek a gondolata is undorral töltötte el. Az anyja és az apja persze úgy tettek, mintha ebből mit sem vettek volna észre, és Arnold úgy gondolta, könnyen lehet, hogy ez az igazság. Hiszen valami meggátolta őket abban, hogy hallják azt a hangot éjjelente. Mikor egyszer Arnold rákérdezett az apjánál a disznóvágásról elhozott dolgokra, ő úgy emlékezett, hogy már rég megettek mindent, holott egy falatot sem fogyasztottak semmiből.

A tévében valami vígjáték ment, amin a bátyja teli szájjal nevetett, miközben az asztal lapját csapkodta a tenyerével, és nyálas ételdarabok repültek szerteséjjel.

Ez volt az utolsó emléke, mielőtt zihálva és az izzadságtól csatokosan fölbredt volna az ágyában. A disznóvágásról álmodott, amire elhívták, ami „jó buli lesz”, de aztán hamar kiderült, hogy valami nagyon nincs rendben. Arnold elfordult és befogta a fülét, amikor lelőtték az állatot, de azt már végignézte, ahogy jól megtermett férfiak egy tekőbe helyezik a tetemet, majd tűzforró vízben egy fémkaparóval eltávolítják róla a szőrt.

Aztán amikor föllógatták egy fémvázra, hogy fölvgják a nyakától az ágyékaig, fekete, dagadt legyek raja röppent ki az élettelen testből. Ahogy szétnyitották a bőrt, a belső szerveken apró, fehér lárvák nyüzsögtek.

Az egyik férfi azt kérdezte:

– Ti láttatok már ilyet?

De senki nem felelt neki.

Később a lárvákat eltávolították, a szerveket alaposan átmosták, és úgy folytattattak minden tevékenységet, mintha mi sem történt volna. Az apja a nap végén boldogan pakolta be a kolbászokat, hurkákat a kocsí csomagtartójába. Robi egy másik ajándékot tartott, és olyan megigézve bámulta, mintha csak aranyból lenne. A disznó megtöltött vakbele volt az: egy kis gömböc.

Mindent fölvttek a padlásra, és a keresztgerendákra lógatták őket, hogy ott érlelőjenek.

Napokkal később észrevették, hogy hiányzik belőlük. Az egyik szomszédra gyanakodtak, de senkire nem tudták rábizonyítani.

Végül a kis gömböcöt leszámítva az összes hús eltűnt.

A padláson tanyázó pókok, darazsak és egerek is felszívódtak.

A kis gömböc érlelése jól sikerült, hiszen az idő múlásával egyre csak nagyobbra nőtt. Aztán egyszer eltűnt Bözse néni macskája, és soha nem került elő.

Aztán meghallották a hangokat.

Arnold olyan erővel fúrta bele a fejét a nedves párnájába, ahogy csak tudta, nehogy fölördítson. Verejtékben úszva ébredt néhány pillanattal ezelőtt, a fejében az álmában látott képek kavargtak a padlásról és a lakójáról. Ő nem akarta ezt az egészet, ki szeretett volna szállni, csak éppen azt nem tudta, hogyan, hiszen úgy érezte, aznap délután egy olyan képzeletbeli határt léptek – mit léptek, szabályosan ugrottak – át, ahonnan már nem volt visszaút.

Arnold hirtelen megmerevedett fektében, és még a lélegzete is elállt. Azért riadt föl, mert rosszat álmodott, és nem pedig azért, mert... Rájött, hogy túlságosan nyugodt minden, hogy túl csöndes, hiszen egyáltalán nem hallja a hangokat. Nincsenek kedves, hívogató szavak, negédes, cukormázba burkolt mondatok, melyek belül rohadnak.

Fölpattant az ágyáról, aztán a következő pillanatban vissza is huppant, mert megszédült. Óvatosan újra fölállt, belebújt a papucsába, és odasétált hangtalanul a bátyja szobájának ajtaja elé. Egy darabig csak állt ott, és hallgatózott, de semmilyen nesz nem szűrődött ki a helyiségből. Valahol valami nagyot roppant a házban, aztán újra csönd lett, és ha lehet, ez még jobban megrémítette Arnoldot, mintha a padláson lakó lény szólongatta volna. Fölemelte a kezét, hogy bekopogjon az ajtón, de habozott, hiszen ha létezett valami, amitől legalább annyira, ha nem jobban rettegett, mint a lénytől, az a bátyja volt. Habár, ezt még magának is nehezen vallotta be, hiszen szerette őt, és bízott benne, hogy Robi viszont szereti, bármi is történik közöttük.

Így van, gondolta magában, szeret engem! Aprót biccentett is hozzá megerősítésként, majd halkán kopogtatott, és várt, de nem érkezett semmilyen válasz bentről. Arnold újra kopogott, ezúttal valamivel erősebben, de ekkor sem szólt ki Robi a szobá-

ból. Arnold azt feltételezte, hogy csupán nagyon mélyen alszik, és azért nem hallja, hiszen végre van egy nyugodt éjjelük, Robi pedig minden percét ki akarja használni. Rátette a kezét a hideg fémkilincsre, de nem nyomta le, inkább várt még egy kicsit, hátha legalább egy apró nesz kiszűrődik az ajtón keresztül, de ez nem történt meg.

Benyitott, félve attól, amit bent láthat, mondjuk, hogy a bátyja a számítógépe előtt ül egy fejhallgatóval a fején, és olyan videókat néz, amihez neki bizony „*kurvára semmi köze*” nem volt. De miután néhány pillanat múlva a szeme hozzászokott a sötétebb fényviszonyokhoz, a szobát teljesen üresen találta. Robi asztali számítógépén egy kék gomb néhány másodpercenként kéken fölillant, jelezve hogy nem kapcsolták ki, csupán alvó üzemmódban van, az ablaka alatti ágya bevetetlenül állt, közepén egy halom hanyagul odavetett, összegyűrt ruhakupaccal.

– Robi? – szólt halkán, habár tudta, hogy teljesen hiábavaló, hiszen a bátyja nem tartózkodott ott. – Robi, itt vagy?

Nyilván nem kapott semmiféle választ, és a fürdőszobában sem égett a villany, tehát Robi ott sem lehetett, ami pedig azt jelentette, hogy... Arnold fölfelé nézett, és egy darabig úgy is maradt, a lába pedig remegni kezdett a gondolattól, hogy Robi esetleg fölment a padlásra. Néhány percig a fejét törte, hogy mit is csináljon, feküdjön vissza az ágyba, vagy esetleg... Nem, gondolta, arra nem vagyok képes. Én nem tudok oda fölmenni.

És ha megmentheted azt a fiút? A hang, amely fölvette a kérdést, nem a sajátja volt, de nem is találta teljesen ismeretlennek. Mintha egy belső, de jóval idősebb énje szólol volna hozzá. Ha csak egy cseppnyi esélye is van, hogy még életben van, akkor ott hagynád?, kérdezte a hang.

– Nem – suttogta a sötétségnek Arnold. – Nem hagynám ott.

Visszament a szobájába a mobiltelefonjáért, és anélkül, hogy belegondolt volna abba, mit is tesz, kiosont a lakásból a hűvös lépcsőházba, majd föl a legfelső emeletre. Direkt nem húzott se cipőt, se papucsot, hogy még kevesebb zajt csapjon maga körül. Mire odaért a padlás vasajtaja elé, a szíve kalapácsként vert a mellkasában. Rájött, hogy egész testében libabőrös a pizsamája alatt, és nem azért, mert annyira fázik.

Bekapcsolta telefonján a LED-világítást, és nem lepődött meg, hogy nem látja a lakatot a helyén. Félig kitérte a súlyos vasajtót, miközben azért imádkozott, nehogy nyikorogjanak a zsanérai, majd átcsusszant a résen a másik oldalra. A bűz, melyet még délután érzett, itt többszörösen fölerősödött, Arnold olyan gyomorforgatónak találta, hogy majdnem azonnal öklendezni kezdett. Csak az mentette meg attól, hogy el ne hányja magát, hogy könyökhajlatát szorosan az orrához és szájához szorította – az öblítő és saját bőrének illata némileg tompította az elviselhetetlen szagot.

Arnold megemelte a telefont, mely egy betonlépcsőt világított meg. Óvatosan föllépdelt rajta, miközben próbálta kissé lefelé irányítani a fényt, hogy minél kisebb feltűnést keltsen. A padlás hatalmas volt, és telepakolták különböző méretű dobozokkal, melyeket teletömtek feleslegessé vált kacatokkal. Fölbukott valamiben, és elvágódott a földön, kiejtve a kezéből a telefont, amely karnyújtáson kívülre sodródott tőle. Ezzel egy időben valami megmozdult tőle nem mesze, habár nem látta, de hallani hallotta: *tap-tap-tap-tap*. Mint amikor valaki vakon tapogat a sötétben.

Arnold nem akarta megvárni, amíg megtalálják, ezért fölugrott, néhány méter után fölkapta a telefonját, és rohanni kezdett a sötétben, anélkül, hogy pontosan tudná, merre is tart. Nem telt bele sok idő, és újra elesett, ezúttal azonban valami sokkal nagyobbban. Zihált, a vére a fülében zakatolt, szakadt róla a verejték, de szerencsére a telefon ott maradt a kezében, ezért hátravilágított, hogy megnézzé, miben akadt el a lába.

Meglepetésében majdnem fölkiáltott, hiszen Balázs feküdt alig egy méterre a talpától. Megfordult, és odakúszott a fiúhoz, de a hirtelen föllángoló öröme szinte azonnal alábbhagyott. Mikor órákkal ezelőtt találkozott Balázzsal, a fiúnak úgy vöröslött az arca, mintha közvetlenül előtte csipkedték volna össze, ezzel szemben most egészen falfehér volt a bőre. És valami más is megváltozott: Arnold emlékezett rá, hogy Balázs nem számított éppen vékonynak, de az előtte heverő testről legalább húsz kiló eltűnt, derekánál föltűrődött pólója alatt a bordái szinte átbökték a bőrét.

– Balázs... – suttogta a fiúnak, miközben idegesen kapkodta ide-oda a tekintetét, habár alig egy méterre látott csak. – Hallasz engem?

Balázs makacsul hallgatott, mire Arnold óvatosan megrázta a vállánál fogva: semmi reakció. Odatartotta az arcát a másik orrához, és egy idő után megérezte a bőrén a fiú egyenetlen, nagyon lassú kilégzéseit. Fölkelt a földről, megragadta Balázst a hóna alatt, és vonszolni kezdte maga után. *Nem halt meg, gondolta magában, még életben van. Még van esélyem megmenteni, bármi baja is legyen, egy kórházban biztosan rendbe tudják hozni.*

Egyre jobban pánikba esett, ahogy hátrafelé haladt a sötétben, és fogalma sem volt, hogy merre jár pontosan. Néha megállt, hogy hátravilágíthasson a telefonjával, de a kiuat jelentő betonfokokat nem találta sehol. Kétségbeesetten kerülgette az útjába kerülő dobozokat, míg végül neki nem ütközött valami egészen puhának. Először azt hitte, valaki egy szivacsot, talán egy ágybetétet hagyott az egyik falnál, még az is eszébe jutott, hogy a fal jó kiindulási pont lehet, hogy végre kitaláljon innen, aztán valami megmozdult a dereka alatt.

Arnold ijedtében halkán sikkantott egyet, majd elhátrált onnan; a pólója néhány pillanattal később cuppanva követte. Remegve emelte fel a telefonját, hogy megnézzé, minek is dőlt neki az imént, habár tudta, hogy igazából nem akarja látni, a legkisebb mértékben sem vágyott rá, csak vissza akart kerülni az ágyába, és a fejére húzni a párnáját, mégsem mozdult el onnan. A készülék több tucat tekerőgőző, nyálkás csápot világított meg, úgy mozogtak, akár a kígyók. Arnold ordítani akart, de nem jött ki hang a torkán, el akarta fordítani a tekintetét, de rájött, hogy képtelen rá, olyannyira megbűvöli a látvány. Pontosán olyan volt az egész, mint a legszörnyűbb rémálmaiban, az az apró gömböc, amit hazahoztak magukkal, hatalmas szörnyeteggé nőtte ki magát.

Ekkor a csápok összhangban kezdtek mozogni, mintha csak hullámoztak volna. Nem sokkal később szétnyíltak ott, ahova Arnold világított, és a bátyja félmeztelen teste bukant elő közülük. Bőrét ugyanaz a zöldes nyálka borította, mint a csápokat.

– Robi! – suttogta Arnold. – Robi, jól va...

Arnold elharapta a mondatot, mert Robi szeme abban a pillanatban föl pattant. Tekintete azoknak a víz alatt cirkáló nagy fehér cápáknak a tekintetére emlékeztette Arnoldot, amelyeket egy dokumentumfilmben látott még évekkel ezelőtt; megfagyott benne a vér.

– Nem kellett volna feljönnöd ide, szaros – mondta a bátyja, majd valahol, nem olyan mesze tőlük, hangos döndüléssel becsapódott egy vasajtó.

cukorkád

körbehorgol a reggel
nyelved őszi falevél
kávédba felhőt márt
az őszi lelombozó

itt-ott álomfoltok
az ég írható felületén
hajszobrászod a szél
ezüstöt gombolyít

a busz embertelenül
halkan odasofőrzik
betűhorgokkal fizetsz
ablakon szürkehályog

suhannak úri házak
palánkok, kődiófák
kurta históriákat
drummolgat a motor

feltört nyárpecsétek
minden szeptemberül
égi pincérlegényke
lágy esőt csapol

rozsdás trombitákból
érces füst szívárog
ócska kis kabátod
feslik, úgy szorítod

vásott nap kacsint rád
lógnak pókzsínórok
valahol bent a zebben
van még egy cukorkád

hova költöztél megint

a folyosó végén azt mondták
jobbra a második ajtó
de ott egy zuhanyzó van
tele sikoltozó légikisasszonnyal
és fullasztó a pára

magányos liftekben szerteszórt
gyerekcipők ruhatári fogasokon
felejtett fogsorok kifakult számlák
összegyűrt névjegyek mintha
sztrájkolna a takarítószemélyzet

valaki sebtében összepakolta
amitől embernek lenni
kibírhatatlan és a címemre
küldte nagy papírdobozban
átkötve vérvörös gyászszalaggal

a portán azt mondták a harmadik
emeleten az az ajtó amelyen
nincs kilincs és valaki egy
közös fotónkat ragasztotta
a kukucskálólýukra

Csallóközi ős

ha a napraforgók már
mindent elmondtak a szélnek
lassan lehajtják fejük

ó ti rosszul bevart szegek
gondolja egy félszemű holló
a beteg szilvafán

károgni sincs kedve
a pokolba kívánja a lenyugvó napot
s nekidől a harangszónak

Lidércnyom

Félelmetes kitüntetés!
Kartácstűzben alszom,
tűzbogár égeti homlokom,
idegen katonák
lábnyoma a lepedőn.

Vérpiros pirkadat.
Fellángolnak zsebemben
az olcsó cigaretták.
Karikákat lát a szem,
kávéfoltok a kárpiton,

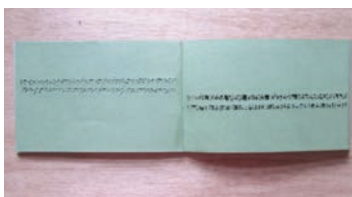
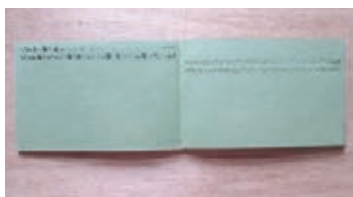
ebben a fojtogató
lőporszagban itt lebeg
még valahol az illatod.

Kifordítasz ismét:
terhét a virágszirom
eső után. Kihullok
magamból valami
süket űrbe, amelyben
te már nem lehetsz csillag.

Az ablakkal kezdődik el. Papír, kézi kivágás, fél vászon, papír kötés, 16,5x11,8 cm, 14 oldal, 2010–2014

„Az ablakkal kezdődik el, mindig az az első. Nem tesznek új üveget a kitorlt ablakszemekbe, így döntenek. Az elején még bedeszakázzák, ez tűnik a legésszerűbbnek. Azután eltűnik a küszöb, szétporlad vagy lesüllyed, valaki magával viszi, valamit kezd vele. Nincs küszöb, lehetetlen belépni. És lehetetlen kilépni, a határnak nyoma veszett.”

(Visky András: Ha megH, Koinónia, Kolozsvár, 2003, részlet, 75. oldal)

Madonna gyermekével

Az emberiség egyik legőszintébb pillanata
Amikor Michael Jackson a sarkánál fogva
Kilógatta az ablakon a csecsemőt

Volt egy rés a térben
Amelyet be kellett tölteni

Gyerekarca

Ádámka születése óta
Tomi folyton az arcomat kaparja
Körmeivel beleszánt
Vonalakat, véres foltokat

Amikor aztán a tükörbe néztem
Megdöbbenve láttam
A sebek rajzzá állnak össze
Tomi a saját arcát rajzolja arcomra

Nem véletlenül mondják tehát
Ez a kisfiú tiszta apja
Egyre jobban hasonlít önre

Alkotóelemek

Rajtakaptam a szívet
ahogy dolgozik
és a beleket, gyomrot

Minden emberi volt
emberből
és egészen állati hangon

de beszélt
minden szerv
egyedül nekem

KIRILLA TERÉZ

A vigasztalás napja

A függöny egy helyütt összeráncolódott, meghúzódott benne egy cérnaszál. Az ablakpárkányra tett kaktusz levelébe akadhatott bele, amikor lengette a szél. A kaktuszt azért vettem le a könyvespolcra, és állítottam a párkányra, mert szereti ezt a felsívatagi napsütést, amit a felmelegedés okozott az elmúlt hetekben. A függönnyel igazából sosem törődtem. Vajon hol vettem? Homályosan felderengett emlékezetemben egy távoli nap: a fiammal ülünk az IKEA étkezőrészlegén, bolognai spagettit eszünk, szürcsöjlük hozzá a gyümölcslevet – bizonyára akkor vásároltuk a függönnyt, begyömöszölve a két, fél méter magasságú műanyag tároló doboz közé.

Most már hónapokig, sőt, talán évekig így fog a karnison függeni, közepén az összegubancolódott szállal. A lakásban senki sem marad. Nyugtalanul telt az éjszakám, végig az előttem álló vonatútról álmodtam. Szántóföldek suhantak el mellettünk: a megszokott, egyhangú, kopár alföldi táj, szikkadt földdel, rajta elvélve egy-egy legegésző állat, hevenyészetten szétszórt tanyák. Semmi említésre méltó. Azután váratlanul – s egyben a képtelenség álmra jellemző természetességével – a szántók szelíden kisimultak, eltűntek a házak, fák, a legelésző állatok is. Ólmos felület terjengett, amely enyhe gyűrődéseket vető, hullámszerű mozgásba kezdett. Nem volt kétséges, a vonat egy végtelen tenger közepén haladt, a víz a síneket nyaldosta. Lassan a színe is megváltozott, az ólomszürke a vér vörösével keveredett. Amerre a szem ellátott, egy vértenger morajlott körülöttünk, egyedül a keskeny sínpár emelkedett ki a hullámok közül, veszendőn, törekenyen, rajta a sebesen száguldó vonattal. Végül a sínpálya derékszögben elkanyarodott, kifelé haladtunk a hatalmas árokból, s a vonat ablakain át látni lehetett, hogy a víz apadni kezd a partszegély irányában. Ahogy egyre sekélyebbé vált, úgy szaporodott fel a műanyag szemét, köztük néhány centi magasan egy középkori monostor hófehér makettje emelkedett ki. Fiatal, rügyező fácskák tűntek fel, a vonat lassított, megérkeztünk az országhatárra.

A hűtőből kivettem a maradék kólát, és letelepedtem a konyhasztal mellé. Nem tudtam, mit gondoljak. Húsz évig éltem ebben a lakásban, amit talán örökre elhagyok, nyilván szomorúnak kellene lennem. Mégsem fogalmazódott meg bennem egyetlen gondolat vagy érzés sem. Az a fajta közelség önmagamhoz, ami általában a legbensőbb gondolatokban vagy érzésekben nyilvánul meg, számomra legfeljebb az álomban volt átélhető. Ám az álomban ez a közelség, noha érzékelhető, mégis valahogyan kívül volt, hozzáférhetetlen és titokzatos maradt.

Két éven át például ezzel a konyhával is rendszeresen álmodtam. Pontosabban nem egy egész álom, mindössze egy részlet, egyetlen

álomkép tért vissza újra és újra, s az egyéb álombeli történések közege folyton változott. Ez a képelem, noha ijesztő volt, idővel egyre elnyűttebb is lett. A konyha kövezetén magára hagyottan fekvő csecsemő – mert hiszen ez volt az álomkép – lassan levált arról a tudati hátráról, melynél közelebb semmi sem vezetett önmagamhoz. Ki lehetett a csecsemő? Hosszú évekre volt szükség ahhoz, hogy a kérdést megválaszoljam, holott a magyarázat kezdettől fogva kézenfekvő és banális volt. Mint oly gyakran az életben, ez esetben is a véletlennek köszönhettem a megvilágosodást.

Egy esős, őszi délutánon moziba mentünk a fiammal. Egy japán animációs filmet vetítettek. A teremben kevesen ültek, pedig a film sztori izgalmas volt, és képileg is roppant igényesen kivitelezett. Emlékszem, még néhány haiku is szervesen beilleszkedett a filmanyagba, az egyik valahogy így hangzott: „Mi történt veled, / álombeli kedvesem? / Reggel szárnyra kelsz.” A film kilendített hétköznapias, unott hangulatunkból, és – mintha valami lappangó titkunkkal érintkezne – arra indított, hogy a moziból ne egyenesen hazafelé vegyük az irányt, hanem tegyünk egy kitérőt apám lakása felé. Két éve múlt, hogy apám meghalt, és ha azóta fel is ugrottunk néha a lakásba, sohasem nyúltunk semmihez. Azon az estén viszont a fiam is, jómagam is mohón, szinte mámorosan kutatni kezdtünk a holmija közt. Megtapogattuk a gyűjtögetett dísz tárgyait, levettünk egy-egy könyvet a polcról, leporoltuk és fellapoztuk. Hirtelen támadt kíváncsiságunkat utólag is a film hatásának tulajdonítom. Az íróasztal fiókjában találtam meg a naplót. Régóta tudtam arról, hogy apám fiatal házasként egészen a válásig naplót vezetett. Az egyik feljegyzésében (ha jól számoltam, olyan öt hónapos lehettem) leír egy megrázó – és számára később döntő jelentőségű – történetet. Azon a napon a szokásosnál valamivel később ért haza a munkából, jöllehet anyám megkérte, még utána is telefonált délelőtt, hogy igyekezzék, mert megbeszélt időpontra várja délután a fodrász, ahová engem, mint csecsemőt, nem vihet magával. Apámnak viszont közbejött valami, és önhibáján kívül késett egy félórát. Anyám feldúltan fogadta, jóformán be sem lépett az ajtón, máris hangosan szidalmazni kezdte, meg sem engedve, hogy magyarázkodásba fogjon. Engem pedig, akit addig a karjában tartott, letett egyenesen a konyha kövezetére, a lehullott, zsíros ételmaradékok és foltok közé, majd átlépett rajtam, és elviharzott. Apám sokkos állapotában néhány pillanatig mozdulni sem bírt. Végül felkapott a földről, megfürdetett, hogy a hajamból kimossa az olajos csimbókokat, azután elaltatott. Magára maradv a szobájában, sírva fakadt. Nem engem sajnált, mint írja, hanem tehetetlennek érezte magát a benne növekvő gyilkos indulattal szemben. Ha akkor anyám a közelében lett volna, egészen biztosan megöli. A rémület aztán életre keltette benne a válás gondolatát.

Néhány nappal később jegyezte még, hogy kénytelen belátni, jobban teszi, ha nem hisz többé Isten létében. Isten létéből ugyanis egyenesen következik az, fejtegeti, hogy engedelmeskednünk kell a felsőbbrendű morális elvnek, és igazságot kell tennünk, ha az ártatlan bűn áldozatává válik. Így tehát neki, aki szemtanúja volt annak, hogy miként bántak egy védtelen csecsemővel, élete végéig gyűlöletet kell táplálnia magában a gonosz anya iránt. De miként hagyhatná figyelmen kívül, hogy történetesen a feleségéről van szó, s hogy a gyűlölet előbb-utóbb újra felébresztené benne a gyilkos indulatot? Ha viszont Isten nem létezik, akkor senkinek sem kötelessége bosszút állni olyan bűnökért, amelyeket egyébként megbocsátani lehetetlen. Következésképpen ő maga dönthet úgy is, hogy elmenekül a gonosz asszony mellől. És valóban, néhány hónap múlva meg is tette. A válás után apám soha többet nem írt naplót, így nem tudom, miként vélekedett később. Ritkán találkoztunk, és sohasem beszéltünk ilyesmiről. Anyámtól pedig viszonylag korán megváltam magam is, tizennégy évesen önálló életet kezdtem.

Ez után az este után sokáig gyötört a félelem, hogy a borzalmas álomkép életem végéig kínozni fog. Ám sem azon az éjszakán, sem azóta a jelen pillanatig, nem álmodtam újra.

Az utolsó korty kóla után áramtalanítottam az immár kiüresedett hűtőt, és vettem még egy búcsúpillantást a lakásra, mielőtt bezártam volna az ajtót. A vonatjegyet természetesen már előre megvettem, így a villamosról leszállva egyenesen a vonathoz siettem. Annak, hogy a pályaudvaron körül sem nézve igyekeztem minél hamarabb elfoglalni az ülőhelyemet, nem a késéstől való félelem volt az oka. Inkább menekülésről volt szó, mint sietségről. Az előző nap estéjén lett volna egy búcsútálalkozóm, amelyet magam kezdeményeztem. Néhány évvel ezelőtt szerelmes lettem az egyik munkatársamba, akivel egy pályázati anyagot állítottunk össze. A részfeladatokat leosztottuk egymás között, de így is maradt mintegy tíz nap, amikor reggeltől estig egy irodában összezárva dolgoztunk. Egy iskolai csoport számára kellett előkészítenünk az általuk tervezett sienai művészettörténeti tanulmányutat. Élvezettel mélyedtünk bele olyan részletek tanulmányozásába is, amelyekre alapjában véve semmi szükség nem volt. Éjszakába nyúlóan lapozgattuk a leírásokat a sienai bazilikák egyedi jellegzetességéről, a fehér márványfalakon ismétlődő fekete, zöld és rózsaszín márványdarabkákból épített mintázatokról. Mennyi türelmes és nehéz munkát fektethettek bele az építőmesterek a ritka kőanyag megformálásába! Elolvastuk a Sienai Szent Katalinról írt legendáriumot, sőt a szent misztikus leveleit is. Meglepő, hogy az egyik levél gondolatfűzését milyen jól megjegyeztem. A címzettek kevésbé ismertek, ám az bizonyos, hogy egymással hosszú ideje gyűlölködő embereknek írta a szent. Először is a Bárányt hozza fel példaként számukra, aki „Isten és ember közé állva békét szerzett nekünk”. Azután árnyalataira bontva a gyűlölet különböző fokozatait, megállapítja, hogy a földön nincs nagyobb gyűlölet annál, mint amit egy másik emberi lény iránt érzünk. Gyűlölet ébredhet dolgok, tulajdon, gondolatok vagy szavak iránt is, ám ezek jelentősége eltölpül a személy értékéhez képest, amely annak kézzelfogható létében képeződik le. Semmi sem drágább számunkra az életnél. Így az élő ember iránti gyűlölet is szükségképpen nagyobb, mint azon dolgok iránti gyűlölet, amelyek kevesebb értékkel bírnak számunkra, mint az élet maga. Valamely személy iránt táplált gyűlölet egyben az emberi lét olthatatlan gyűlöletét is jelenti, tehát ennél hatékonyabb és erősebb pusztító erő nincs és nem is lehet a földön. Az érvelés ezután szenvedélyes buzdításba vált át, eltökélten igyekszik meggyőzni arról a levelező társait, hogyan győzhető le a gyűlölet a Bárány útjának követése által.

A tanulmányozással töltött órákat pontosan olyan izgalommal éltük át, mint akik cinkosai egymásnak egy rejtett világ feltárásában. A munka befejeztével eltökélten vártam, hogy kölcsönös szerelmi szenvedély ébredjen bennünk. Később meglepődéssel vegyes döbbennel vettem észre – majdnem úgy, ahogyan egy botrányra lesz figyelmes az ember –, hogy a vonzalmam kiüresedett. Szégyelltem, mintha magam elől is rejtegetni illett volna ezt a titkot. A munkatársam magánlevelezést kezdeményezett, ami az egymás közti közlekedés-távolodás végeérhetetlen körtáncának unalmába fulladt. Végül egy döntő beszélgetésre szántuk el magunkat. A találkozon egy ajándékkal lepett meg: a sienai Mária mennybemenetele templom kicsi, műanyag makettjével. Nem tudtam, mivel viszonzom hirtelen a kedvességét. Másrészt bizarrnak is éreztem a gesztust, és ettől zavarodott lettem, összekuszálódtak az érzéseim. Mintha a templom kicsi makettjével a holdvilágos, szent szféra szállt volna közénk, csak hogy ez a szféra a kettőnk közt kialakult viszonylatban fantom volt, üres szellemalak, a valóságot meghazudtoló kísértet. Képtelen voltam szabadulni az érzéstől, hogy nem a szerető, hanem a csábító ül velem szemben. Nem mindig könnyű felismerni a kettő közti különbséget, de a fellengzősséget, az eszményítés neurotikus hajlamát a színlelés velejárainak véltem.

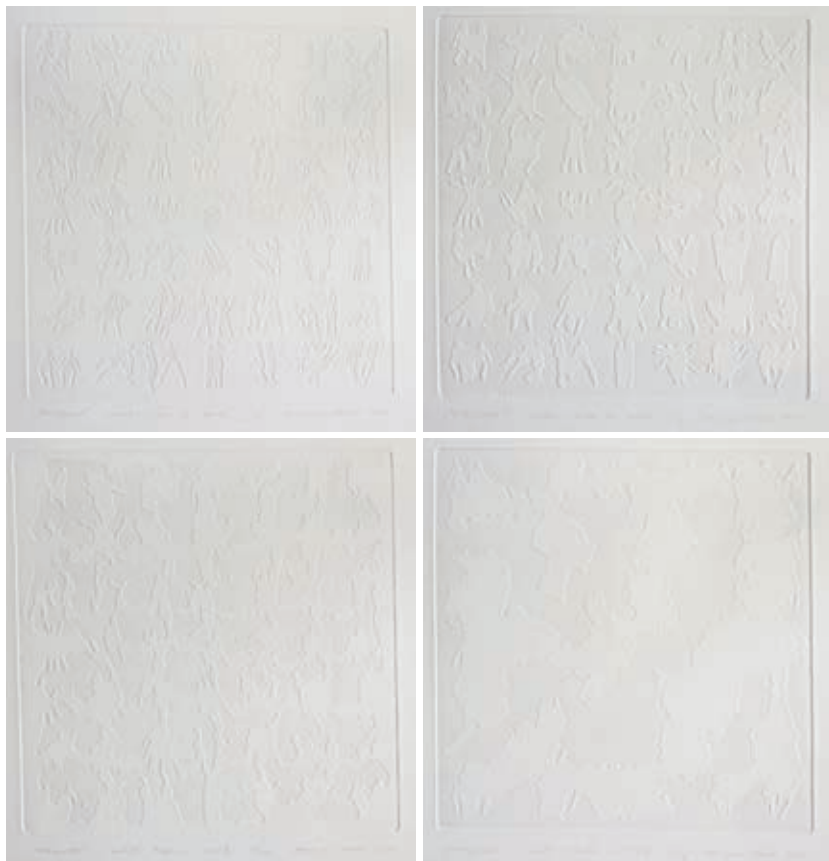
Mi hiányzott a szerelemhez? Talán ott hibáztunk, hogy képtelenek voltunk türelemmel elfogadni, hogy a szerelem önmagától létezik, nem pedig úgy, hogy belőlünk merítené az erőt. Nem értettük meg, hogy nem építők vagyunk, hanem mindössze valamiféle mintázatot képezhetünk egy idegen tekintet számára, a mintát pedig legfeljebb valaki más építheti majd be a szerelemnek emelt márványfalak egyikébe – ha a minta elég eredetinek bizonyul ehhez a művelethez.

Azután évekig nem láttuk egymást. Amikor tegnap estére találkoztól kértem tőle – óvatosan elárulva az okot, részletes pontossággal megemlítve a vonatindulás időpontját is –, még elhittem, hogy van értelme a búcsúnak. Nem tudom, jól tettem-e, de este mégis ott-hon maradtam. Azután éjjel kimerítő, rettenetes álmom volt. A vértenger – de ez már ismert.

A nappal józan derűjével figyeltem a vonatablakon át a pályaudvaron tolongó tömeg kaotikus kavargását. Bármennyire is igyekeztem, nem tudtam képet alkotni magamnak arról, amit látok. Mintha megszűnt volna az elmémnek az a képessége, hogy a látással érzékelt adatokból összefüggéseket, térszerkezetet, alakokat kreáljon. Miután a látvány makacsul megfoghatatlan maradt, az volt az érzésem, hogy minden, ami körülvesz, valószínűleg. Ezzel együtt mégis jó volt arra gondolni közben, hogy néhány óra múlva végleg magam mögött hagyom ezt az országot. Kétségbeesve vártam, hogy a vonat meglóduljon alattam, mielőtt még netán felébrednék, mintha az indulás maga is egy álom volna.

Konfiguráció.

Száraz
dombornyomat
(2011)

BENYOVSZKY KRISZTIÁN

A populáris hős

Elméleti-tipológiai vázlat

1 Juraj MALÍČEK, *Hľa, popkultúrny hrdina*
= Juraj MALÍČEK –
Peter ZLATOŠ –
Michaela MALÍČKOVÁ,
Zborník o populárnej kultúre.
Popkultúrny hrdina vo virtuálnej realite,
Nitra, Univerzita
Konštantína Filozofa
v Nitre, 2008, 13.

Amikor populáris irodalomról vagy populáris műfajokról esik szó, akkor egyúttal tipikus és konkrét szereplőkre is gondolunk. A népszerű történetek ugyanis mindig népszerű hősökhöz kapcsolódnak. Rájuk, az ő mítoszaira épül a populáris kultúra, ők az újraírások és adaptációk vándorló figurái, a rajongás és a kultusz közvetlen tárgyai. Éppen ezért érdemes behatóbban foglalkozni velük, számba véve mindazt, ami hihetetlen változatosságuk mellett is összeköti őket.

Az alábbi fejtegetés ezzel a céllal íródott. A populáris hősök létmódjának néhány meghatározó aspektusát igyekeztem benne számba venni, kiemelve olyan tulajdonságokat, képességeket és szokásokat, amelyek többségüket jellemzik. A vizsgált jelenség természetéből következik, hogy a példák felsorolása műfajok és médiumok közötti cirkálást tett szükségessé. A gondolatmenet nemcsak a szereplő elmélete szempontjából lehet érdekes, hanem azért is, mert segíthet a populáris kultúra működési mechanizmusainak megértésében.

*

A populáris hősök **történetek és műfajok szinonimái**.¹ Azért tettek szert ismertségre, mert emlékezetes tetteket hajtottak végre; aktív, cselekvő szereplőkről van szó, akikkel mindig történik valami; akik rendre olyan helyzetekbe sodródnak, amelyekben újra és újra bizonyítaniuk kell (s bizonyítják is) rátermettségüket. Más szóval azt, hogy méltók a hős címére. Ezért aztán a hős neve nemcsak a jellemére utal, nemcsak azt idézi fel, hanem legalább annyira a róla szóló történetek sokaságát is. Tegyük hozzá: bizonyos típusú történeteket, ami gyakran műfaji hovatartozást is magába foglal. Minden populáris műfajnak ugyanis megvannak a maga tipikus figurái, akikhez cselekedetek meghatározott köre kapcsolódik. Ilyen például a detektív, a szörny, az úrlény, a kém, a mágus, a magányos cowboy vagy az egyedülálló nő. Ezek persze nem konkrét személyeket, csupán általános szerepköröket jelölnek. A populáris hős ezeket betöltő, ezeket képviselő nevesített (Sherlock Holmes, Dracula gróf, E. T., James Bond, Gandalf, Brigitte Jones), vagy éppen névtelenségével tüntető fiktív individuum (ilyen a Clint Eastwood alakította pisztolyhős az *Egy maréknyi dollárért* és a *Pár dollárral többért* című spaghettiwesternekben).

A felsorolt példák rámutatnak a populáris hősök létmódjának következő jellegzetességére: arra nevezetesen, hogy az elvont és a konkrét pólusa között helyezkednek el. Nem csak abban az értelemben, hogy műfajtipikus posztok betöltői és ebből következő tevékenységformák végrehajtói, hanem abban az értelemben is, hogy

bizonyos **emberi tulajdonságok, képességek és ideálok egyedi megtestesítőiként** tekinthetünk rájuk. Az esetek többségében átlátható, pszichológiai szempontból nem túlságosan bonyolult jellemekről van szó, a szerzők egy-két vonás kiemelésével teszik őket egyedivé; részletező belső lélekrajz általában nem társul hozzájuk.² Ez azonban a hősi karakteralkotásnak nem fogyatékosága, hanem mondhatni szükségszerű velejárója: így, ebben a némileg redukált formában tudják ugyanis hatékonyan képviselni, szimbolizálni azokat az eszméket, amelyek életre hívták őket: a bátorságot, az önfeláldozást, a kitartást, a találékonyságot, az ügyességet, a segítőkészséget, a gyöngédséget – vagy éppen a gonosztságot, a kegyetlenséget, az önzést, a hataloméhséget stb.

Ennek a reduktív, néhány domináns jegy kiemelésére szorítkozó karakterépítésnek szükségszerű velejárója, hogy a populáris alkotások szereplői (nem csak a főhősei) könnyen és gyakran válnak különféle nemi, faji, etnikai, társadalmi **sztereotípiák** és politikai vagy vallási **ideológiák** hordozóivá, olykor kimondott szócsöveivé. Lássunk erre néhány megvilágító példát.

A szőke nő alakja (nemcsak a populáris kultúrában) sokáig a mutató, gyámolításra és megmentésre szoruló gyenge nő sztereotípiáját testesítette meg, aki nem intellektusának, hanem vonzó külsejének köszönhetően lesz az érdeklődés és a vágy tárgya. Ezt az illusztrációk, könyvborítók, képregények és zsánerfilmek szexista előítéletektől terhelt képét rombolta le nemrég az *Atomszőke* című film (a *The Coldest City* című noire képregény feldolgozása, r. David Leitch, 2017), mely Lorraine Broughton ügynök személyében egy kőkemény női akcióhőst keltett életre a vásznon, aki mind fizikai erejével, harctudásával, mind taktikai érzékével túljár az életére törő férfiak eszén. A hagyományosan férfias műfajtipikus karakterek női szempontú, olykor a feminista ideológiától sem mentes újraértelmezésének természetesen számos előzménye volt, a zsánerirodalom és -film szinte minden ágából vett példák tucatjaival lehetne ezt bizonyítani. Csupán jelzésértékűen: van közöttük rendőrtiszt (Marge Gunderson, a *Fargo* terhes nyomozója), magánnyomozó (Kinsey Millhone, Vic Warshawski), FBI-ügynök (Clarice Starling, Dana Scully), törvényszéki orvosszakértő (Kay Scarpetta), titkosügynök (Salt ügynök), bérgyilkos (Nikita, Fox, a *Kill Bill* bérgyilkososztagának tagjai), kincsvadász (Adèle Blanc-Sec, Lara Croft), vámpírvadász (Buffy), vámpírharcos (Selene), harcos fantasy-hős (Vörös Szonja, Xena), sci-fi hős (Ripley hadnagy), vadnyugati pisztolyhős (Ellen, a *Gyorsabb a halálnál* főszereplője) és képregényes superhős (Catwoman) is.

Az amerikai popkultúra egyik jellegzetes vonása a multikulturális nyitottság, ami a szereplők kulturális, nemzeti, faji hovatarozásának és szexuális orientációjának változatosságában is megnyilvánul. Ennek kedvezőtlen hozadéka ugyanakkor, hogy számos negatív nemzetkép tartósítása is a számlájára írható. Ilyen például a lusta néger, a részeges ír, az olasz maffiózó vagy a kapzsi zsidó.³ A szocializmus időszakában született közép-európai krimik és kémtörténe-

2 Hacsak a műfaji előírások ezt nem teszik szükségessé: például a sorozatgyilkosok pszichológiai profiljának részletes megrajzolása kulcsfontosságú a thrillerekben.

3 John. D. CAWELTI, *Symbols of Ethnicity and Popular Culture = Uő, Mystery Violence and Popular Culture*, The University of Wisconsin Press, 2004, 228.

tek tettesei, bűnös tevékenységet folytató szereplői rendre a kommunista rendszer ellenségeinek tekintett személyek köréből kerültek ki – nyugati állampolgárok, arisztokraták, jómódú gazdák (kulákok) vagy más vagyos, „kizsákmányoló” osztályok képviselői voltak, illetve szoros kapcsolatban álltak velük. Az „arab terrorista” napjaink egyik legerősebb sztereotipikus karaktere, mely vallási, etnikai és faji előítéletek kombinációjaként számos politikai thrillerben, kém-történetben és akciófilmben tűnik fel. A nyugati keresztény világ kollektív félelmeinek megszemélyesítője, hasonló szerepe van tehát, mint volt a 19. század végének és a 20. század első felének nyugati kultúrájában az ázsiai (leginkább kínai) gonosztevő alakjának.

De térjünk vissza egy alapvetőbb kérdéshez. Mitől válik valaki hőssé? Mik a hőssé válás előfeltételei és indokai?

A hős attól hős, hogy valamivel kiemelkedik az átlagos emberek szürke seregéből. **Különleges, átlagon felüli** fizikai vagy intellektuális képességei vannak. De ez általában nincs így kezdetről fogva, hanem valamilyen nevelődési vagy beavatódási folyamat eredményeként áll elő. A hőssé válás tehát az esetek többségében nem születés, hanem inkább – nem feltétlenül könnyen meghozott – döntés kérdése, amit a tapasztalatszerzés és a szunnyadó tehetség kibontakoztatását elősegítő életszakasz előz meg, vagy pedig valamilyen végzetes esemény miatt következik be. Nem ritka, hogy baleset (Pókember, Hulk), félresikerült tudományos kísérlet (Hellboy, V), törvénytelen titkos kiképzés (Jason Bourne), vagy születési rendellenesség, például genetikai mutáció (az X-Men-ek csapata) folytán tesznek szert e szereplők olyan tulajdonságokra és képességekre, amelyek megteremtik a hőssé válás alapját. Ennek hátterében éppen ezért sokuknál valamilyen **handycap** vagy gyerekkori **trauma** áll: Amerika kapitány vékony, gyenge fiú, akit éppen ezért nem akarnak besorozni katonának; Harry Potter árva, aki lenézett és megtűrt rokonként él nevelőszüleinél; James Bond szülei hegymászóbalesetben hunytak el; Tarzant, szülei halála után, a majmok nevelték fel a dzsungelben; Adrian Monk mellett, hogy kényszerbetegségben szenved (a tisztaság és szimmetria kóros megszállottja), egykori rendőrként nem tudja feldolgozni felesége erőszakos halálát; Bruce Wayne szüleivel egy rablógyilkos végzett. A negatív életrajzi események ellenére a hősök azzal tesznek bizonyosságot kiválasztottságukról, kivívva a közönség rokonszenvét, hogy képesek ezeken felülemelkedni, illetve a testi vagy pszichológiai hátrányt előnyükre fordítani, azaz a jó ügy érdekében végzett munkájukba „fegyverként” beépíteni.

Különbséget kell tenni **hősök** és **szuperhősök** között. Az előbbiek minden különlegességük ellenére is emberi léptékű karakterek, az utóbbiak viszont emberfeletti, gyakran nem evilági tulajdonságokkal bírnak. A repülés példájával szemléltetve: „Ha a hős repül, akkor ezt repülőn vagy sárkányrepülőn teszi, robbanás következtében, ostonon lógva, szikláról sziklára átlendülve hajtja végre (Indiana Jones, Rambo). Ha a szuperhős repül, akkor ez vagy valamilyen rejtélyes technológiának köszönhető, melyet rajta kívül senki vagy csak emberek szűk köre ismer – mindenesetre olyan technológiáról van szó, amely az adott valóságban nem számít standardnak (Batman) – vagy azért repül, mert természetfeletti képessége ezt lehetővé teszi (Superman). [...] Esetleg seprűn repül vagy valamilyen varázsszer

hatására (Harry Potter).⁴ A szuperhősök legismertebb csoportját alighanem a Marvel Comics (Spider-Man, Iron Man, Captain America, Hulk, X-Men stb.) és a DC Comics (Superman, Batman, Wonder Woman stb.) által kreált fiktív univerzumok kivételes képességű karakterei adják.

Természetesen a populáris hősök között is vannak hétköznapiabb karakterek, és olyanok is, akik produkciója ugyan feszegeti az emberi teljesítőképesség határait, de még ezzel együtt is földközeli dimenzióban maradnak. A kettő közötti különbséget a kémregény két emblematisz figuráján keresztül igyekszem megvilágítani.

Ian Fleming *Casino Royal* (1953) című regényével indította útjára hősének, a 007-es brit ügynöknek, James Bondnak a kalandszériáját. A sikeres filmadaptációknak köszönhetően alakja aztán egyre inkább függetlenedett a regények világától, s Bond ikonikus filmes akcióhőssé nőtte ki magát. A regények és filmek által kiadott portré egy olyan szuperkémet tár elénk, aki a világ bármely pontján bevethető, mindenhol megállja a helyét. Jó a közelharcban, a gyilkolás legkülönfélébb módjaiban (erre képezték ki) és a csábításban. Kiváló nyelvérzéke van, az öltözködés és étkezés terén igazi ínyenc. Bármilyen járművet elvezet (a motorcsónaktól az úrhajóig), bármilyen szorult helyzetből kivágja magát. Jól tűri a fájdalmat, szívós és találékony. S emellett még vakmerő, munkaadóihoz hűséges és áldozatkész is. Mindezek a tulajdonságok predesztinálták arra Bondot, hogy a szuperkém prototípusává váljék.

John LeCarré az *Ébresztő a halottnak* (1961) című kisregényében léptette színre először George Smiley hírszerzőtiszte, aki aztán elsősorban a Karla-trilógiaként emlegetett regények főszereplőjeként vált ismertté (*Árulás, Hajsza, Csapda*). A debütáló műben a szerző a Bond-mítoszsal ellentétes stratégiát követett: úgy vezette fel hősét, hogy a hétköznapiságát domborította ki: „Amikor Lady Ann Sercomb a háború vége felé hozzámment Geroge Smiley-hoz, Mayfair-beli elképedt barátainak úgy jellemezte a férfit, hogy »lélegzetelállítóan hétköznapi«⁵ – áll a nyitó mondatban. A következő bekezdésben pedig egy olyan jellemzést olvashatunk róla, ami alapján aligha gondolnánk arra, hogy itt egy hős van születőben: „Ez az alacsony, kövér, békés természetű férfi láthatóan nagy összegeket költött kimondottan rossz ruhákra, melyek köpcös alakján úgy csüngtek, mint összefonnyadt békán a bőr.”⁶ A szánalmas és szürke külső mögött (amit egy vastagkeretes szemüveg koronáz meg) azonban egy zárkózott, művelt, nagy önfegyelmel rendelkező férfi bújik meg, aki kiváló emlékezőképességgel, taktikai érzékeléssel és szerepjátszás iránti tehetséggel rendelkezik. S ezek az adottságai adják majd szakmai sikereinek zálogát.

A populáris hősök felismerését különféle **identifikációs jelek** segítik elő. Lehet szó a ruházatról, használati tárgyokról, kísérő állatokról, előszeretettel fogyasztott ételekről vagy italokról, de ugyanúgy visszatérő beszédfordulatokról vagy megrögzött szokásokról is. Ezek a hősök személyiségének szerves részét képezik, ezáltal viselkedésüket kiszámíthatóvá teszik, és rituális jelleget kölcsönöznek neki. Afféle védjegyek, melyek kötelező érvénnyel kell, hogy felbukkanjanak a karak-

4 Juraj MALÍČEK, *Hla, popkultúrny hrdina*, 16.

5 John LeCARRÉ, *Ébresztő a halottnak*, ford. SZÉKY János, Budapest, Láng – Kolonel, 1990, 5.

6 Uo.

7 Umberto Eco, *On the ontology of fictional characters: A semiotic approach*, Sign System Studies, 2010/1-2., 88.

8 Juraj Malíček, *Hla, popkultúrny hrdina*, 21.

9 A magyar származású írónő angolul írt, 1905-ben jelent meg az első regény, *The Scarlet Pimpernel* címen, amelyet aztán további tizenhat kötet követett. Számos filmfeldolgozás készült belőle.

terrel együtt. Tekinthejük őket a szereplő mindenkori beazonosítását lehetővé tevő *diagnosztikai tulajdonságok* kemény magjának.⁷

A képregények korábban említett szuperhőseit már jellegzetes viseletükről felismerhetjük. Míg Superman a felsőruháján (S betű), addig Harry Potter a homlokán viseli kiválasztottságának jelét (villám alakú forradás). Személyéhez a szemüveg és varázspálca éppúgy hozzátartozik, mint a Hedvig nevű fehér hóbagoly. A gyűrött barna Fedora kalap és a zöld-piros csíkos elhasznált pulóver a slasher-filmek ikonikus hősének, Freddy Kruegernek az állandó viselete (a borotvaéles fémkarmokkal ellátott bőrkesztyűjével együtt). Jack Sparow kalózkapitányt jellegzetes tengerész kalapja (tricorn), gyöngyökkel díszített fonott szakálla és sajátosan működő iránytűje emeli ki a hasonszőrű figurák csoportjából. És hát „ki is volna James Bond elegáns öltöny nélkül, John McClane véres atlétatrikó nélkül, Indiana Jones [...] kalap, colt és ostor nélkül és Columbo gyűrött ballonkabátja, szétesőben levő autója és bűzös szivarja nélkül.”⁸ S folytassuk a sort néhány további nagy detektív „jelzésértékű” megidézésével.

Pipa, hegedű, nagyító, kockás mintázatú sildes sapka – ennyi is elég, hogy beazonosítsuk Sherlock Holmes figuráját. A pipa később Maigret felügyelő alakjának is elidegeníthetetlen tartozéka lesz, olyan annyira, hogy egy regényben főszereplővé lép elő (*Maigret pipája*). Kojak felügyelőt nem tudjuk elképzelni előszeretettel fogyasztott gömbölyű nyalókája nélkül, ami aztán róla kapta a nevét. A kultikus hátborzongató thrillersorozat, a *Twin Peaks* Cooper ügynökét a diktafon, a kávé és a meggyes pite aurája veszi körül. A whiskey legalább annyira fontos szerepet játszik Philip Marlowe életében, mint James Bondéban a vodkamartini (rázva, nem keverve). Nero Wolfe-nak az orchideakert és a konyha a kedvenc miliője, amelyek általában elsőbbséget élveznek a bűnügyi nyomozással szemben. A kötögetés, kertészkedés, madárfigyelés és aktív pletykálás szokáseggyüttese egy irányba mutat, Miss Marple felé.

Ha nem is elengedhetetlen feltétele a hősi státusznak, de viszonylag gyakori velejárója a **kettős identitás** és a rejtőzködő életmód. Ennek mintáját nagyrészt Orczy Emma bárónő *Vörös Pimpernel*ről szóló, 1790-es években játszódó kalandregényei alapozták meg.⁹ A virágnév mögött a gazdag angol arisztokrata, Sir Percy Blakeney bújkik meg. Az unott, szalonbölcsességeket pufogtató, kicsit különc világfira környezete a tökéletes úriember megtestesítőjeként tekint. Ez azonban csak egy szerep, amelyet Sir Percy azért játszik, hogy titokban zavartalanul végezhesse életmentő tevékenységét: nagy leleménnyel, felettébb kockázatos módon, de mindig sikeresen menekít ki a guillotine árnyékából franciákat Angliába. Kiletét csak közvetlen segítőinek szűk köre, a Liga tagjai ismerik. A nyilvánosság felé szerepet játszó, de titokban hősi tetteket végrehajtó figura ötletét később többen is kama-toztatták. Zorro valójában gazdag földbirtokos, Don Diego de la Vega, Batman, azaz Bruce Wayne pedig dúsgazdag üzletember. Superman a civil életben újságíró, s Clark Kentként ismerik, Spiderman Peter Parker néven lapfotósként dolgozik. A kettős vagy akár többes identitás olyan

karakterek megformálásában is visszaköszön, akik a törvény túloldalán működnek. Gondolhatunk itt a Fekete Tulipánra, alias Guillaume Saint Preux grófra, aki álarcos rablóként tevékenykedik, a mestertolvajra, Arsčne Lupin-re (Maurice Leblance sorozathősére), akinek megannyi arca van, szerepek sokaságát ölti magára, miközben valódi nevét (Raoul d' Andréy) titok fedi; vagy kései utódjára, Bernie Rhodenbarra, Lawrence Block rokonszenves és talpraesett betörőjére, aki fedőtevékenységként könyvkereskedéssel foglalkozik. Fantomas alakja annyiban haladja meg ezt a hagyományt, hogy neki már nincs saját, valódi arca, s mindig csak közvetetten ismerhető fel, azon a személyen keresztül, akinek maszkírozza magát.¹⁰ S végezetül a modern és posztmodern kor populáris kultúrájának tipikus negatív populáris hőseire, a sorozatgyilkosokra kell itt utalni, közülük is azokra, akiknek a félelmetessége abból ered, hogy külsőre teljesen normálisnak tűnnek (két képviselőjükről szó lesz hamarosan). Minden szembetűnő hasonlóság ellenére Dr. Jekyll/Mr. Hyde azért nem illik be maradéktalanul a sorba, mert esetében a kettős identitás nem egy tudatos szerepjáték függvénye, hanem egy uralhatatlan kóros elváltozás eredménye.¹¹

Bizonyos értelemben a populáris hősök tartozékának tekinthetjük az őket körülvevő állandó szereplőket is, főként azokat, akik segítik, vagy ellenkezőleg, akadályozzák küldetésük teljesítését. Kiemelendők tehát a **segítőtárs** és az **ellenfél** szerepkörét betöltő figurák. A populáris hősnek mindkettőre szüksége van. Az előbbire azért, hogy legyen kire támaszkodnia, az utóbbira pedig azért, hogy rangjához méltó kihívóra találjon. Mivé is lenne Sherlock Holmes a bűnözők Napóleonjaként emlegetett matematikus, dr. Moriarty nélkül, Batman Joker nélkül, Harry Potter Voldemort nélkül vagy James Bond a főgonoszok nélkül, akiket rendre „amorális gyilkológépek, vagy tébolyult hatalommániákusok testesítenek meg”¹²? De hogyan is boldogulnának az említett hősök állandó segítők – Dr. Watson, a komornyik Alfred Pennyworth, Hermione Granger és Ron Weasley, illetve Q, a speciális kutyüfelelős segítségével nélkül? Frodo aligha teljesíthette volna emberpróbáló küldetését, ha nincs mellette barátja, Samu és a kísérő csapat többi tagja – Aragorn, Legolas és Gimli. A hős társa és ellenfele a kontrasztra épülő szereplőábrázolás hathatós eszköze is. Mindkettő a hős rendkívüliségének kidomborítását szolgálja. A segítőtárs szellemi vagy fizikai kapacitásait tekintve általában nem ér fel a hőshöz (ha csak egy hajszállal is, de elmarad tőle). Az ellenfél viszont – jóllehet azonos „súlycsoportba” tartozik, hasonló adottságokkal bír – rossz ügyet szolgál, tehát mintegy a hős negatívjának tekinthető.

Az egyértelműen pozitív és negatív főszereplők mellett a populáris kultúra hőseinek galériáját néhány olyan figura is színesíti, akiknél zavarba ejtő módon keverednek a rokonszenves és a visszataszító vonások, ezért pszichológiai és erkölcsi megítélésük is ambivalensnek mondható. A szerzők, ha nem is adnak felmentést borzalmas tetteikre, segítenek megérteni azokat a körülményeket, amelyek hatására a bűn útjára léptek. Elvileg tehát a legyőzendő ellenfél, a gonosztevő kategóriájába tartoznak (gyilkosok, tolvajok, családok –

10 Tomáš HORVÁTH, *Tajomstvo a vražda. Model a dejiny detektivneho žánru*, Bratislava, VEDA, 2011, 367.

11 Lásd erről H. NAGY Péter tanulmányát: *Dr. Jekyll jóslata: Egy régi-új emberkép nyomában* = Uó, *Alternatívák. A popkultúra kapcsolatrendszerei*, Budapest, PRAE.HU, 2016, 151–160.

12 BÉNYEI Tamás, *Az ártatlan gyilkológép: James Bond mint hidegháborús hős*, Kalligram, 2003/9., 44.

13 Thomas HARRIS, *Hannibal ébredése*, ford. BIHARI György, Budapest, Magvető, 2007, 133.

14 Jeff LINDSAY nyolckötetes regénysorozata magyarul az Agave Kiadónál jelent meg Farkas Veronika fordításában (2004–2016).

15 Marcel DANESI, *The „Dexter Syndrome“. The Serial Killer in Popular Culture*, New York, Peter Lang, 2016, 87–88.

vagy mindezek egy személyben), néhány megnyilvánulásuknak köszönhetően azonban sikerült kivívniuk a közönség szimpátiáját. Segítik például az igazságszolgáltatás munkáját, vagy igazságosztóként, bűnösök büntetőjeként lépnek fel, vagy egyszerűen intelligenciával párosuló ravaszságuk az oka ennek. Mindkét említendő példa a regényirodalomból való, melyek népszerűsítéséhez ugyanakkor nagyban hozzájárultak a jól sikerült filmadaptációk is.

Hannibal Lecter pszichiáter és sorozatgyilkos egy személyben. Intelligens, művelt, ugyanakkor kegyetlen és számító gyilkos ember-evő hajlamokkal. Thomas Harris *A vörös sárkány* című regényében tűnt fel először, majd a folytatás, *A bárányok hallgatnak* és annak filmfeldolgozása tette őt igazán népszerűvé, Anthony Hopkins zseniálisan hátborzongató alakításának is köszönhetően. Ebben a történetben Lecter egy szigorúan őrzött börtön lakójaként tanácsokkal segíti a leendő FBI nyomozónót, dr. Clarice Starlingot egy pszichopata kézre kerítésében. A rendszeres beszélgetések alatt sikerül a bizalmába férkőznie, és segítenie őt személyes szorongásainak feloldásában is. Tehát nemcsak az üldözött sorozatgyilkos pszichológiai profilját készíti el, hanem Starlingét is. A *Hannibal ébredéséből* tudjuk meg, mi vezethetett Lecter személyiségének deformációjához és későbbi kannibalizmusának a kialakulásához: már árva fiúként szemtanúja volt annak, hogy fogva tartói, a megszálló nációkkal kollaboráló litván bűnbanda tagjai megölik, majd – élelmük nem lévén – megesszik a húst. A háborús bűnösöknek minősülő tetteseket aztán a még csak kamasz Hannibal sorra elteszi láb alól. Harris magyarázata azért nem ennyire tézisszerű. Nem zárja ki ugyanis annak a lehetőségét sem, hogy a fiú a családi tragédia nélkül is ugyanúgy szörnyeteggé vált volna. „Növekszik és változik, vagy talán csak az bontakozik ki belőle, aki mindig is volt.”¹³

Dexter Morgan¹⁴ a munkájának élő rendőrségi szakértő, egész pontosan vérmintaelemző. Visszafogott, magának való ember, még a hozzá legközelebb állók sem tudják azonban, hogy olyan erőszakos bűnözők likvidálására specializálta magát, akiknek sikerült kijátszaniuk az igazságszolgáltatást. Nem erkölcsi felháborodásból vagy bosszúból vált a gyilkosok gyilkosává, hanem egyfajta „terápiaként”. Gyerekként látnia kellett anyja erőszakos halálát, s néhány év múltán e traumatikus esemény hatására ébredtek benne gyilkos ösztönök. Nevelőapja, aki rendőr volt, ezt felismerte, s megtanította arra, hogy uralkodjon felettük, s „társadalmilag hasznosabb” irányba terelje őket: sohase öljön ártatlanokat, hanem csak olyanokat, akik saját morális kódexe szerint erre rászolgáltak. A sorozat hazai népszerűségét főként azzal magyarázták, hogy Dexter az amerikai kultúrát jellemző „retributív igazságszolgáltatás”, az ószövetségi eredetű „szemet szemért, fogat fogért” eszméjét testesíti meg, aki aztán a mitológia és a drámairodalom tragikus sorsú hőseihez hasonló véget ér.¹⁵

A populáris hős további jellegzetes vonása a **sorozatszerű létmód**. Nagyon ritkán válik hőssé valaki pusztán egy történet (regény, elbeszélés, képregény, film) hatására. A popkultúra hősei általában visszatérő szereplők, regény-, film- vagy képregény-sorozatok hősei,

ismertségüknek és tartós népszerűségüknek is ez a biztosítéka, hogy újra és újra „előveszik” őket, folytatják, kiegészítik, adaptálják történeteik sorát. Ez a folyamatos cirkulációból eredő tartós jelenlét teszi, hogy hajlamosak vagyunk rájuk úgy gondolni, mint olyan valókire, akik dacolnak a múló idővel. Mintha egy **örök jelenben** élnek: bár olykor mutatkoznak rajtuk a múló idő jelei, mindig hozzák a formájukat, sosem okoznak csalódást. Ugyanazt mondják, ugyanazt és ugyanúgy teszik, mint korábban oly sokszor már, és mi okkal reménykedünk abban, hogy ez később sem lesz másképp. Ez olyannyira így van, hogy nem egy esetben a haláluk sem bizonyul véglegesnek: a visszatérésnek a feltámadás is szerves részét képezi. Közismert példája ennek Sherlock Holmes esete, akibe a rajongó olvasók leheltek új életet. Nekik, írásban közölt követelésüknek köszönhető, hogy az eleinte ellenkező Arthur Conan Doyle végül mégis beadta a derekát, és előállt egy mentő ötlettel. A világhírű detektív, miután kiszabadult ama bizonyos svájci vízesés félelmetes habjai közül (*Az utolsó eset*), néhány inkognitóban eltöltött év után – a frászt hozva az őt halottnak hívó barátjára, dr. Watsonra – váratlanul felbukkant Londonban, s ezzel egy újabb sikeres nyomozási széria vette kezdetét (*A lakatlan ház*). De ha a rajongóknak meg kell is békülniük kedvencük halálával, akkor is még ott van a szerző előtt az a lehetőség, hogy hősének eddig nem publikált eseteit, kalandjait tegye közzé – akár gyerek- vagy ifjúkorából. Merthogy a populáris hősök is voltak valaha gyerekek, még ha erre a „felnőtt” szövegekben kevés utalást találunk is. Szerencsére, tehetjük hozzá, hiszen ez kiváló alkalmat biztosít számos visszamenőleges kiegészítés, azaz prequel elkészítéséhez. Ilyen indítatásból látott napvilágot nem egy Sherlock Holmes,¹⁶ James Bond¹⁷ vagy Indiana Jones¹⁸ gyermek- és ifjúkorát bemutató regény, film vagy filmsorozat is. De utalhatunk a *Bates Hotel* című filmsorozatra is, mely Norman Bates ifjúkorát „dolgozza fel”.

Az igazán népszerű hősök fiktív mozgásteret nem szűkül le az eredeti, „hazai” közegükre, sokkal inkább a határok folyamatos tángulásának a jeleit mutatja. Általában annak vagyunk a tanúi, hogy a szereplő kalandokkal teli élettörténete előbb-utóbb túlterjed az eredeti kor, nyelv és médium keretein, s fokozatosan hódítja meg más írók, műfajok és médiumok történetvilágait. A populáris hősök jellemzően **zsáner- és médiumközi utazók**, cselekvő jelenlétük permanens műfaj-, médium-, nyelv- és kultúrákörüli körforgásként hat. A népszerűség egyik fontos mutatója épp a meghódított, tehát a folytatás, kiegészítés, keresztezés és paródia játékába bevont szövegek, műfajok, médiumok száma és változatossága. Az irodalmi eredettel rendelkező hősök korábban a színpadi művekben és a rádiójátékokban léptek át először saját közegük határát, ma már inkább a mozi-és tévéfilm, a filmsorozat, a képregény, az animációs film és a számítógépes szerepjátékok felé veszik az irányt. Mindez azt is jelenti, hogy a populáris hősökről kialakuló kollektív képzetek több tényező együttes hatására alakulnak ki, hagyományozódnak tovább és írónak át (rendezői koncepció, színészi játék, vizuális

16 A rengeteg szóba jöhető mű és sorozat közül most csupán *Az ifjú Sherlock Holmes és a félelem piramisa* című filmet (1985, r. Barry Levinson) és Andrew LANE ifjú Sherlock Holmesról szóló regénysorozatát említem, melynek első négy kötete magyarul is olvasható.

17 A magyarul megjelent kötetek: Charlie HIGSON, *Ezüstuszony*, ford. KOVÁCS István, Budapest, Glória Kiadó, 2005; Charlie HIGSON, *Vérláz*, ford. KOVÁCS István, Budapest, Glória Kiadó, 2006.

18 Les MARTIN, *Az ifjú Indiana Jones kalandjai: a halál mezeje* (MTM Kommunikációs kft, 2009). A több mint húsz epizódot magába foglaló tévésorozatban (*Az ifjú Indiana Jones kalandjai*, 1992-1996) a 20. század első felének sorsfordító történelmi eseményei szolgáltatják a kulisszákat a hős kalandjaihoz. A sorozat természetesen már a kalandor archeológus populáris mitológiáját megteremtő három mozi-film után (1981, 1984, 1989) készült el.

19 Henry JENKINS, *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*, New York, New York University Press, 93–130.

20 Marie-Laure RYAN, *Transmedial Storytelling and Transfictionality*, *Poetics Today*, 2013/3., 361–388.

21 Paolo BERTETTI, *Toward a Typology of Transmedia Characters*, *International Journal of Communication* 2014/8., 2344–2361.

22 Carlos Alberto SCOLARI, *Transmedia storytelling. Implicit consumers, narrative worlds and branding in contemporary media production*, *International Journal of Communication*, 2009/3., 586–606.

23 KIRÁLY Jenő, *Mágikus mozi. Műfajok, mítoszok és archetipusok a filmkultúrában*, Budapest, Korona, 1998, 155.

24 Uo.

25 Umberto Eco, *Chvála Monte Christa = Uő, O zrcadlech a jiné eseje*, Praha, Mladá fronta, 2002, 199.

26 Umberto Eco, *Apocalittici e integrati. Comunicazioni di massa e teoria della cultura di massa*, Milano, Bompiani, 2003, 227., 229.

27 ARATÓ László, *Védőbeszéd a ponyvairódalom mellett*, Könyv és Nevelés, 2016/2., 33.

28 Umberto Eco, *Il superuomo di massa. Retorica e ideologia nel romanzo popolare*, Milano, Bompiani, 2001, 169–170.

megjelenítés). Érthető tehát, ha a történetmondás és karakterépítés transzmediális dimenzióival foglalkozó tanulmányokban a populáris kultúra példaanyaga felülreprezentálnak mondható. Henry Jenkins a *The Matrix* címszó alatt futó narratív világot járja körbe alaposan, mely a filmtrilógián kívül képregényeket és videojátékokat is magába foglal.¹⁹ Mary-Luis Ryan a *Star Wars* univerzumot,²⁰ Paolo Bertetti a *Conan, a barbár képregény- és filmadaptációit*,²¹ Carlos Alberto Scolari a *Steve Canyon* című comic stripet és a belőle készült tévésorozatot elemzi.²²

A látszólagos időtlenség és nem szűnő migráció szoros összefüggést mutat a populáris kultúra **mitologizáló hajlamával**. „A különböző szerzők közös, műveik feletti művön, a mítoszon dolgoznak. Tarzan nem E. R. Burroughs tulajdona többé, Frankenstein elszakad Mary Shelley művétől, Drakula kilép Bram Stoker regényéből.”²³ És persze folytathatnánk a sort: James Bond nem Ian Fleming tulajdona többé, Sherlock Holmes elszakad Arthur Conan Doyle műveitől, Batman kilép a képregények (DC Comics) világából. Ebben a megközelítésben a mítosz a populáris kultúrában egy „olyan komplex narratív program, amely előírja a lehetséges történekek készletét, sorrendjét, szereplőit és milióit; általánosított elbeszélés, amely konkretizált elbeszélések sorában ölt testet.”²⁴

Az effajta mítoszépítés nemcsak új mítoszok létrehozását és folyamatos megerősítését jelenti, hanem a hagyományból ismert ősi történetek megelevenítő újraírását is. Egy-egy ikonikus karakter népszerűsége mögött nem egyszer konkrét mitológiai minták, általános érvényű emberi ősképek (archetipusok) vagy bibliai alakpárhuzamok aktualizálása húzódik meg. Hasonló funkciót tölthetnek be továbbá mesei elemek is. Monte Christo alias Edmond Dantés személye és sors története (miként azt már az új, felvett neve is jelzi) az ártatlanul szenvedő, poklokra alászálló, majd onnan diadalmasan visszatérő és ítélkező Jézus alakját idézi meg.²⁵ Superman a távoli Krypton bolygóról kerül a Földre, ahol nevelőszülőknél cseperedik fel. Rejtett származása, valódi nevének héber asszociációi, földöntúli eredetű különleges képességei és védelmező szerepe okán hagyományosan Mózes-sel vonják párhuzamba. Természetfeletti ereje és hírnevét megalapozó fantasztikus tettei viszont Herkules kései leszármazottjának mutatják őt.²⁶ Catniss Everdeen, *Az éhezők viadala* főhőse mitológiai, történelmi, irodalmi előképek sorát tudhatja magáénak. Ő a lázadó gladiátor, Spartacus és az igazságtevő és védelmező Robin Hood női megfelelője, miközben legalább annyira női Theseus is, „önkéntes helyettesítő áldozat, aki egy közösségért valaki más helyett vállalja a biztosnak látszó halált, bemegy a Minotaurus barlangjába, itt a rettentő amfiteátrumba.”²⁷ A *Star Wars* világa, George Lucas folklór iránti érdeklődéséből eredően is, tele van a varázsmese-narratíva tipikus alkotóelemeivel, s ugyanezt elmondhatjuk a James Bondról szóló regényekről és filmekről is.²⁸

A mitológia, illetve a mitologikusság nemcsak a többé-kevésbé rejtett analógia útján jelenhet meg a populáris kultúrában, bizonyos esetekben közvetlenebb és konkrétabb formát is ölthet. Példaként említhetők a skandináv mitológia (*Edda*) azonos nevű istenéről mintázott képregényhősnek, Thornak vagy féltestvérének, Lokinak a kalandjai. Rick Riordan öt részből álló ifjúsági fantasy sorozata, a *Percey Jackson és az olimposziak* a görög mitológia isteneit és félisteneit hozza át a mai korba, s ezáltal emberközelbe. S ugyancsak a görög mitológiából merít a *Hercules* című produkció (r. Brett Ratner, 2014) és a Louis Letterier rendezte *Titánok harca* című fantasy film is. És persze utalni lehet arra is, hogy számos dolgozat született már az óészaki mitológia J. R. R. Tolkien világgalkotására gyakorolt hatásáról (*A Gyűrűk Ura*).

A populáris irodalom szereplőinek sajátos csoportját képezik maguk a szerzők: **a zsáneríró gyakran tűnik fel hősként** olyan jellegű történetekben, amelyeknek korábban alkotója volta. Ez jó lehetőséget teremt élet és irodalom, valóság és a fikció ütköztetésére vagy zavarba ejtő cseréjére, alkotó és teremtmény szembesítésére, illetve bizonyos művek keletkezéstörténeti hátterének „leleplezésére”. Különösen kedvelt téma a populáris irodalom 19. századi klasszikusainak szerepeltetése a regényekben, filmekben és képregényekben, nemcsak önállóan, hanem olykor csoportosan is. Erre hozok néhány példát.

J. Barton Mitchell és Den Kotz *Poe* című képregényében (*Poe*, 2011) és *A holló* (*The Raven*, r. James McTeigue, 2012) című thrillerben egyaránt egy olyan sorozatgyilkos után nyomoz a rendőrség, aki Edgar Allan Poe novelláit másolja, illetve azokból merít inspirációt véres tetteihez. Ezért is kéri fel a rendőrség az író, hogy segítsen megoldani az ügyet. Arthur Conan Doyle több regényben tűnik fel a szellemvadász vagy a nyomozó szerepkörében. Mark Frost 19. század végén játszódó misztikus történelmi thrillerének, *A hetek listájának* (*The List of Seven*, 1993)²⁹ is ő a központi hőse, feltűnik azonban mellette, egyelőre csak mellékszereplőként, Bram Stoker is. Graham Moore 2010-ben megjelent regényében (*The Sherlockian*) azonban már egyenrangú társak: Doyle a *Drakula* munkálatainak még csak az elején tartó Stokerrel karöltve egy sorozatgyilkos után nyomoz. A Sherlock Holmes alkotója irodalmi detektívesdíjének megvan az életrajzi háttere: a szerző annak idején valóban részt vett a rendőrség munkájában, s a Scotland Yard felkérésére afféle tanácsadóként közreműködött egy-két ügy felgöngyölítésében.³⁰

A sci-fi egyik atyjaként is számon tartott H. G. Wells (*Az időgép*, *A láthatatlan ember*) játssza a főszerepet Felix J. Palma *Az idő térképe* (2008) című kiváló regényében, mely ravaszul egyensúlyoz a történelmi regény, a detektívtörténet és a sci-fi között. Néhány kulcsfontosságú jelenet erejéig Bram Stoker és Henry James is bekapcsolódik a történetbe, kettejük regényelméleti vitái, illetve *Az időgép*, a *Drakula* és *A csavar fordul egyet* értelmezésével kapcsolatos reflexiók a mű emlékezetes részei közé tartoznak. Dan Simmons a *Droodban* (2009) egy olyan, életrajzi és fantasztikus horror-elemeket kombináló történet keretében hozza össze Charles Dickenst és Wilkie Collinst, mely egye-

29 Magyarul csak a regény első fele jelent meg *Sötét szövetség* címen, Juhász Viktor fordításában (Budapest, Beneficium, 1999).

30 Erről lásd: Peter Costello, *Conan Doyle Detective*, New York, Carroll & Graf Publishers, 2006.

31 Lindsay Jayne ASHFORD, *Rejtély az Orient-expresszen*, ford. KEREKI Noémi Valentina, Szeged, Könyvmolyképző Kiadó, 2017, 48.

32 Matthew BUNSON, *Agatha Christie világa*, ford. CSERNA György és TASI Júlia, Budapest, Magyar Könyvklub, 2004, 334.

33 Agatha Christie a *Függönyben* (1975) tette el láb alól Poirot-t.

34 Umberto Eco, *Az irodalom néhány funkciója*, ford. GECSE OTTÓ = Uő, *La Mancha és Babel között*, Budapest, Európa, 2004, 20–21.

bek mellett új fénybe állítja két bűnügyi regényük, az *Edwin Drood rejtélye* és a *Holdgyémánt* cselekményét és keletkezéstörténetét is.

De a szerző nem minden esetben mozog olyan otthonosan az adott műfaji közegben, mint irodalmi hősei. Amikor Agatha Christie Lindsay Jayne Ashford romantikus kalandregényében megoldandó rejtéllyel találja magát szemben, gondolatban Hercule Poirot-hoz fohászkodik segítségért: „*Használd a kis szürke agysejtjeidet. [...] Agatha érezte a helyzet iróniáját. Ült egy vonaton, amiről egyik jövőbeli regényében írni készült, és a képzeletének egy szüleményétől várta, hogy megmondja, mit is tegyen. Miként lehetséges az, hogy egy író képes teremteni egy olyan karaktert, aki értelmesebb, jobb megfigyelő és gyorsabb eszű, mint ő maga?*”³¹ Nem tudom a választ kérdésre, érdemes azonban ezzel összefüggésben emlékeztetni arra, hogy a krimi királynője nem várta meg, míg mások csinálnak belőle populáris hőst, s maga járt elől példával. Mrs. Ariadne Oliver, az ünnepektől krímiíróról személyében megalkotta ironikus alteregóját, aki zseniális és különc finn detektívjének, Sven Hjersonnak köszönheti népszerűségét (ugyanilyen erővel lehetne akár belga is, nevének monogramja pedig egy másik, mindkettejük számára mintaértékű kolléga irányába mutat). Mrs. Oliver hét Poirot-regényben szerepel, szakavatott laikus tanácsadóként aktívan közreműködve a gyilkossági ügyek megoldásában. Rajta keresztül „Christie számos szerzői frusztrációját írta ki magából”,³² főleg ami a túlzó rajongói megnyilvánulásokat, a Poirot-val szemben érzett ellenszenvet és a népszerűséggel járó hivatalos akciók kényelmetlen, kínos kötelességeit illeti.

*

Az angol író példája ismételtelen rávilágít arra, hogy egyrészt a szerző nem feltétlenül rajongója saját karakterének, másrészt a népszerűségnek ára van: a hőst akkor is „foglalkoztatni” kell, ha legszívesebben már megszabadulnánk tőle. S ha végül rá is szánjuk magunkat a gyilkos tette,³³ meg kell békülnünk azzal a gondolattal, hogy a figura, népszerűségének hála, túlél majd bennünket, és ha közönségigény mutatkozik rá, mások lehelnek új életet belé. Mert a szereplő kettős tudati függőségben leledzik: a szerző fantáziájának a teremtménye, ugyanakkor a mindenkor olvasó tartja életben – azzal, hogy folyamatos érdeklődést mutat iránta, olvassa és nézi a róla szóló történeteket, újra és újra, generációról generációra, évszázadról évszázadra: „Egyes szereplők valamiképp mindenki számára hitelessé váltak, mert a közösség az évszázadok vagy évek során *érzelmeket investált beléjük*. Számtalan olyan ábrándba investálunk érzelmeket, amelyeket nyitott szemmel vagy félálomban szövegetünk.”³⁴ (Kiemelés: B. K.). Így válnak közülük némelyek kulturális szokások, társadalmi beállítódások vagy pszichológiai hajlamok típusaivá, emlékezetes megszemélyesítőivé. S ez – a korokon (s tegyük hozzá, médiumokon) átívelő érzelmi investíció és a típusalkotás igénye a populáris hősökre fokozottan igaz.

SOLTÉSZ MÁRTON

A Rambo-komplexus

David Morrell trilógiája az irodalomoktatás szolgálatában¹

„A madárra gondolt, és érezte, hogy betölti a szeretet.”
(David Morrell: *Rambo*)

A túréshatár

Néhány évvel ezelőtt – ösztöndíjas vendégtanárként – tartottam egy előadást David Morrell *Rambo* című regénytrilógiájáról. Fejtegetéseim középpontjában a címszereplő, azaz *egy irodalmi hős* sorsképlete (szerepfélelmei és küldetésvállalásai) álltak. Másfelől nem kétséges: *egy irodalomtörténész* háborús bestsellerét kívántam a magyar és a világirodalmi kánon hiteles darabjaként tárgyalni-értelmezni. Ám a fölszólalásomat övező relatív siker dacára végül is rossz szájjal sülyesztettem fiókomba írásomat, s a szerkesztők noszogatása ellenére elzárkóztam a konferenciakötetben történő megjelentetéstől. Megszóltal ugyanis az egyébként nyitott és toleráns tanácskozáson néhány elitista hang, mely témaválasztásom miatt protestált, sőt, bár burkolt formában, már-már kiátkozással fenyegetett: kiűzetéssel a magyar oktatás-nevelés ezeréves panteonjából. A pedagógus morális kötelezettségeiről szónokoltak e lelkes kollégák, miközben teátrálisan védelmezték az Ifjúságot – *velem szemben*, aki középiskolai tanár soha nem voltam, s legfőjebb az egyetemi hallgatók, valamint az MTA Kézirattárába érkező kutatók körében folytattam (s folytatom azóta is) az általuk leleplezett „kulturális kútmérgezést”. Most, a konferencia felhívásának engedve, úgy döntöttem: legyőzöm Rambo-komplexusomat, azaz leporolom egykori előadásom szövegét, és vállalom azt az etikai-pedagógiai határátlépést, mellyel ama rossz emlékű tanácskozáson megvádoltak.

Műfaji elhatárolás kontra értelmezői határnyitás

Kiindulópontom tehát a Morrell-trilógia,² dilemmám pedig, hogy milyen támpontokat adhatnak irodalmárként az alap- és középfokú oktatásban dolgozó kollégáim számára, ha egyszer meg vagyok győződve róla, hogy a főhős alkatát produktív feszültséggel telítő ellentmondás – a *gyilkos megváltó* paradox szerepe –, melyre mindhárom regény (sőt a filmfolytatás is) épül, olyan univerzális alapmodell jelent, mely nélkülözhetetlen segítséget nyújt az emberábrázolás

1 Előadásként elhangzott a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem és az International Comparative Literature Association (AIRC) által 2016. szeptember 5–6. között megrendezett *Közép-európai határ(sáv)ok* című nemzetközi komparatistikai konferencián.

2 David MORRELL, *Rambo*, Pécs, Victoria, [1989].; Uő., *Rambo Vietnamban: Rambo II*, Bp., Victoria, 1990. (Ford. GALLAI Andrea); Uő., *Rambo III*, Bp., Victoria, 1991.

3 GYULAI Pál,
Szépirodalmi szemle
= Gy. P. *Válogatott*
művei, Bp.,
Szépirodalmi, 1989,
511.

4 A kultúratudományoknak nem lehet csak a magas kultúrát vizsgálniuk, ez az irodalomtudományban a „magas irodalom” privilegizált helyzetének megszüntetését jelentené – véli Paul de Man *Ellenszegülés az elméletnek* című írásában.

művészi módszereinek, az irodalmi figuraképzés mibenlétének megért(et)éséhez.

S míg ezeken töprenkedem, váratlanul siet elém a megoldás a századvég halhatatlan kritikusának esszékötetén keresztül. Arany *Toldija* kapcsán vetette papírra Gyulai Pál az alábbi sorokat: „Toldi kegyet vesz, mert nyers igazmondósága, ősnyers erkölcsi nem ille- nek Lajos király udvarának csinos szokásaihoz, olaszos fényéhez; [...] mert a hanyatló leventekorszak fia, a nyers erő, személyes vitézség képviselője, kire nincs többé szükség.”³ Nyilván nem véletlen, hogy éppen ezeken a sorokon akad meg a szemem, miközben itt állok egy régóta jegelt probléma, a hivatásos-küldetéses hősök modern reprezentánsainak kérdése előtt, midőn újra lázas izgalommal lapozgatom Scott, Dumas, Dürrenmatt, Tournier, London, Gallagher, Mikszáth, Shakespeare, Petőfi és Arany könyveit, s közben – Paul de Man cinikusan lényeglátó kijelentésétől függetlenül⁴ – nem kevés bizonytalansággal gondolok David Morrell és Sylvester Stallone négyrészes közös művére, a *Rambóra*.

Egészen pontosan a hősré, John Jeffersonra, aki a *sollen* – a morális imperatívusz – belső kényszerének, illetve a háború, a kiválasztottságból következő tragikus életpálya, a krisztikus predesztináltság transzcendens és külső kényszereinek hatására az amerikai, majd nemsokára az európai kultúra új *homo moralis*ává, igazságtevő hősévé lényegül. S ekkor akaratlanul is eszembe jut Ronald Reagan egy kései nyilatkozata, melyben kifejti: csodálja, tiszteli Rambót, ezt a számkivetett, mindnyájunk közös igazságvágyából és szeretethiányából táplálkozó magányos gyermeket, ezt a szerelmétől megfosztott, gyermektelen apát, ezt a mindenkinél ideálisabb barátot, aki azonban mégis örökké magányos marad. Jó kérdés, vajon érdemes-e csodálatunkra ez a karakter, érdemes-e arra, hogy kiemeljük a ponyvairodalom köréből, s modellként állítsuk a mindenkori kamaszgenerációk elé; illetve: vajon áll-e olyan színvonalon ez a *kulturális* szövegcsoporthoz, hogy az irodalom, a művészet, a nagybetűs kultúra oktatásába integrálhassuk? Ehhez persze tisztáznunk kéne: ki mond(hat)ja meg, hol van a határ a „könnyű” és a „komoly”, a „ponyva” és a „magas irodalom” között.

Előbb azonban engedjék meg, hogy föltegyek egy másik kérdést: vajon hol érintkezik a mi Toldi Miklósunk és John Jefferson Rambo életpályája, sorstragikuma? A válasz egyszerű: ott, ahol Dürrenmatt *Ígéret* című kisregényének hőse, Matthäi Shakespeare Hamletjéhez kapcsolódik – a küldetés, az önbeteljesítés, a nagybetűs *ígéret* beváltásának *szent örületében*. Ugyanakkor Matthäi felügyelő, aki a pedofil gyermekgyilkos utáni hajszában, s a megölt kislány édesanyjának – *saját üdvösségére!* – tett ígéret pokoli kényszerétől hajtván abszolút örültnek látszik, máris eszünkbe juttatja a Cervantes-regény lovaghősének teoretikus fordulatóját. Azt a jelentős szellemi-lelki paradigmaváltást, amely – ugyancsak a létezés, az identitás, a humanitás legmélyére ásva – mindenütt az ontológiai lényegyet ismeri fel: nőben a nőt, kihívásban a szolgálatvállalás, harcban az áldozódás lehetősé-

gét – s amely fordulatot gúnyon és irónián kívül más nem is kísérhet egy eszményeit, emberi vonásait szégyenlő, kacagva tagadó társadalom eszmerendszerében. A zürichi rendőrnyomozó tragédiája végül sajátosan egybecseng a *Don Quijote* tapasztalatával, mely szerint a hős „túlzófokú introvertáltsága folytán már nem tud törődni azzal, hogy ami szemben áll vele – vagyis: amit szembeállít magával –, létezik-e egyáltalán, s ha igen, miként. Kizárólag az erőbevetés köti le, annak abszolút feltétlensége, semmi egyéb.”⁵

Az utóbbi években a *Rambo*-szövegek és -filmek kapcsán lezajlott, váltakozó színvonalú viták fényében előre kell bocsássam: a magam részéről éppen ennek a nagyszerű tragédiának – az emberi odaadás feszültségéből születő szent örület céltévesztésének – művészi megmutatásában látom a sorozat utolsó fejezetének alternatíváját, már ha csakugyan elkészülne valaha az ötödik rész. Mert amíg a célra feszülés örületében és a szeretethiány Édes Anna-i pszichózisában felőrlődő személyiség megmutatása a maga létszerűségében és komplexitásában a legteljesebben szolgálja a katarzist, addig a háborús igazságszolgáltatás örök ügyében fáradó *ab ovo* katona, az önsorsa kényszerkületésében élő, véres rendrakásra született szent gyilkos lángpallosú angyalalakja, illetve a *homo moralis*nak e szereppel való állandó meghasonlása (mely utóbbi jelenséget nemes egyszerűséggel *Rambo*-komplexusnak kereszteltem el), minden kétséget kizáró bizonyosságot szereznek John Jefferson létének fontosságáról, szerepének, tevékenységének emberi-művészi legitimitásáról.

Az elviselhetetlen piszkálódás, a társadalmi kirekesztettség, a származás miatti megbélyegzettség feszültségéből ébredő düh és gyilkosság mellett ráadásul Toldi és *Rambo* figuráját összeköti még valami, ami ugyanakkor a szent örületek – Hamlet és Matthäi – társaságától bizonyos értelemben el is választja őket, ez a valami pedig sokra született lényük aggasztó dologtalansága. Az a világba vetett erő és indulat, amely e két óriást jellemzi, voltaképp szörnyű tétlenséggel, lélekölő lödörgéssel párosul. Miklós nem igazi paraszt, hanem született katona, ezt a „szép magyar leventék, aranyos vitézek” érkezésétől⁶ ugyanúgy tudjuk, mint ahogy a *János vitéz* Kukorica Jancsijáról a „gyönyörű huszárok” első föltünésétől.⁷ *Rambo* szintén nem ideális parasztfiú; a háború végeztével sem tér haza vidékre, szülői házába, hogy ott *cowboy*ként vagy egyszerű gazdálkodóként éljen. E figuráknak *harcolni kell*, s ezt a tudást anélkül hordják magukban mindketten – sorsuk determinánsaként –, hogy valaha is igazán tudtára ébrednének valódi okának. *Rambo* ugyan többször is eljut a következtetésig, hogy „úgy öl, mintha levegőt venne”, hogy számára a küldetés nem egyszerűen vállalás, hanem maga a létezés, az önmegvalósulás misztériuma, e tény mögött rejtőz titok mégsem tárul föl előtte soha a maga teljességében. Talán nevetni fognak azon, amit most mondok, de a John *Rambo*-i–Toldi Miklós-i karizma, s e két hős karizma nem csupán a homonímia vagy a paronomázia komikumát akkumulálja, de a jellemrajz, a karakterformálás olvasói dekódolásához is elengedhetetlen meta-értelmet hordoz. A kiút

5 BELOHORSZKY Pál, *A mulandóság lovagrendje: Cervantes – Don Quijote* = B. P., *A mulandóság lovagrendje*, Bp., Szépirodalmi, 1982, 103.

6 Vö. Arany János: *Toldi – első ének!*

7 Vö. Petőfi Sándor: *János vitéz – nyolcadik ének!*

8 „Szép öcsém, miért állsz ott a nap tűzében? / Ládd, a többi horkol boglya hűvösében;” (*Toldi* – első ének)

9 „Mélységes megelégedéssel, elmerülve a tökéletesen időtlen dél pillanatának tisztaságában, Rambo meglendítette a nehéz pörölyt maga körül. Alig érezte súlyát, helyette inkább élvezte megnyugtató ívét, ahogy áthaladt a vállá fölött. A mozgásba, mozdulatba teljes erejét beleadva sújtott le a szikrázóan ragyogó fehér sziklában lévő vasékre.” – MORRELL, *Rambo Vietnam-ban... i. m.*, 3.

10 Itt tartozom megköszönni Kovács Gábor kollégám hozzászólását, mely szerint Amerikának nincs alapító eposza, s ezért – saját mitológiai világának megteremtéséhez – volt-van szüksége a Rambo- és Vasember-típusú acélos izmú hősökre.

11 NYILASY Balázs, *Az Istenhegyi székegy leány és a modern fikció*, Hítel, 2009/7., 105.

ugyanis – e *par force* dologtalanságból – mindkettejük számára a legnehezebb fizikai munka. Miklós megfeszülve dolgozik a mezőn a rekkenő hőségben,⁸ mikor mindenki az árnyékban pihen, John pedig élvezve a megnyugtató monotonitást a börtön kőfejtőjében,⁹ majd szabadulása után – egyfajta modern Hephaistosként – egész éjszaka kalapál kovácsműhelyében.¹⁰

Csupán a fentiek tudatában érezhetjük át az Arany-monográfus, Nyilasy Balázs egy 2009-es megjegyzésének mély igazságát, s láthatjuk meg e sorsvakságból eredő tétlenség modelljét a *Toldi*-ban, hogy azután könnyedén rápróbálhassuk az így nyert keretet John alakjára is; majd mindezek belátásával nyílik lehetőségünk arra, hogy e két heroikus-romantikus figura cél-találásának, pályára állásának groteszk véletlenszerűségében egy merőben egyedi, a románcosság kereteit bontogató, profanizáló, deheroizáló, sőt – bizonyos szempontból – kimondottan *realista* szerzői gesztus föltárulását pillanthassuk meg. „A Miklóst felkavaró sértés – írja Nyilasy –, az akaratlan emberölés, a farkasbőrrel kapcsolatos óvatlanság, az éjszakai üldözés a hős pillanatnyi szempontjából minden bizonnyal agresszív bántásként, szörnyű meg gondolatlansággként, kíméletlen kitaszításként, életveszélyes hajsza-ként tartandó számon, a mű vége felől nézve azonban mégiscsak ezek az események tolják-taszítják előre az amúgy passzív, tétova fiatal-embert az önmegvalósítás, önmegtalálás útján.”¹¹ Rambo a három Morrell-regény, majd a Stallone által írt és rendezett film elején úgyszintén a lehető legamorálisabb céltalanságban (*Rambo*), a libidóeltolás elvét követő elterelő-munka lázas érdektelenségében (*Rambo II és IV*), illetve a dandyk makacs, már-már agresszív magányosságában (*Rambo III*) tengeti hobó-életét, s míg a Kentucky állambeli rendőrhajsza előtt Teasle seriff előítélettől fröcsögő gonoszsága, addig a vietnami küldetés előtt Murdock CIA-tiszt, az afganisztáni előtt pedig Briggs ügynök – látenszen persze mindhárom esetben a mester és jó barát, az örök apa, Samuel Trautman ezredes – fölszólítása, hívó szava kell ahhoz, hogy a céltalan veterán pályára álljon.

A megértésküszöb (tudás és felelősség)

Eddig a komparatív problémafölvetés – és most jöjjön a metodológia feketelevele!

Mert „kellemes és könnyű” – mondhatja valaki, noha különben roppant felelősségteljes és egyben veszedelmes – feladat népszerű, közismert kulturális textusokról beszélni. Nem is fárasztanám Önöket tartalommeséléssel, hiszen a *Rambo*-történeteket jórészt mindenki ismeri, bár kétségtelen, hogy a *story*-nak, a *fabulá*-nak éppen a közoktatásban fundamentális szerepe van, hiszen a tanterv (vagy esetemben: egy-egy rendhagyó irodalomóra vázlatának) összeállításakor magunk is az életkor, a szellemi-lelki fejlettség és más – immanensen pedagógiai – szempontokat érvényesítünk tematikus válogatásainkban. Mindenesetre a szövegek *story*-állományának ez a közismertsége volna a (vélt) könnyebbség.

Csak hogy itt van a felelősség kérdése is. Hogyan beszélhetünk egy tematikájában háborús műcsoportról anélkül, hogy tisztáznánk a cselekmény, a hős jellemfejlődésének háttérében mozgó-vibráló világtörténelmi (s ezzel párhuzamosan aktuálpolitikai, szociálpszichológiai) problémákat? Először is: miért volt, sőt, tovább menve, *mi* volt egyáltalán „Vietnám” vagy „Afganisztán”? Ezek bizony a *Rambo*-szövegek implicit, ám igen lényeges kérdései – és nem csupán a hős („én már megharcoltam a magam háborúját”, „ez nem az én háborúm” stb.), de az olvasó szempontjából is. Persze ma már könnyedén leemelhetjük a polcról az *Apocalipsis Now* (1979, 2001) című filme(ke)t – ráadásul immáron magyar nyelven! –, és a naszádkapitány-főhős monologikus interpretációi segítségével hallgatóságunk elé idézhetjük Nam értelmetlen, véres örületének egész természetrajzát. Ugye, ide már könnyebben beilleszthető az emberkínzó Viet Congok fogolytábora – Banks, John és társaik tragédiája? De vajon mi történik, ha az így nyert képet – a korszerű, plurális oktatás eszménye jegyében – „ütköztetjük” Nguyễn Đình Thi *Csatatér a felhők között* (1967) című regényével, amely egy kommunista pilóta szemszögéből mutatja be az amerikai imperializmus offenzívájának kegyetlenségeit?

Saját portré. Rézdrót levonat, sorozat, 39 darab. 2014–2016

12 Szintén önvédelemből hivatkozom itt kollégám, a méltatlanul megtámadott *Metahistory* szerzője, Hayden White helyett a nagy manierista mesterre.

13 Manfred FRANK, *Mit jelent „egy szöveget megérteni”?* = *Az esztétika vége – vagy se vége, se hossza?: A modern esztétikai gondolkodás paradigmái*, szerk. BACSÓ Béla, Bp., Ikon, 1995, 85.

Elkerülve az előadásomat fenyegető akadémiai nagybotrányt, hadd szögezem le tüstént: a gadameri interpretátor, a tanár, az oktató felelőssége elsősorban abban áll, hogy elemzésében ne csupán a megformálás *hogyanjára* koncentráljon (mint a manapság divatos lett teoretikai-stilisztikai alapvetésű, kizárólag esztétizáló egyetemi-irodalomtörténeti munkák), de valamiképp próbálja ismertetni – legalábbis amikor erre szükség van – a műalkotás által közvetített ontológiai tapasztalat művészi kifejezésének témáját árnyaló-szolgáltató történeti-életvilágbeli háttérrel is. Természetesen nem intencionalista, pozitivista, szerzőbiográfiára vagy a társadalmi tükrözés marxista elméletére épülő értelmezői gesztusokat szorgalmazok, csupán arra mutatnék rá, hogy meg kell értenünk a *fabula*, a *story* mozgatórugóit ahhoz, hogy egyes szavak, félszavak és utalások értelmével tisztába jöjjünk. Ehhez azonban elsősorban nem történelmi könyveket, hanem más kulturális textusokat *érdemes* és *szabad* fölhasználnunk (bár Francesco Patrizi óta bizonyosan nem vitás, hogy a megértés hermeneutikai teljesítménye igen hasonlatos a történetírásban és a művészetbefogadásban).¹²

„A mű – írja Manfred Frank – kérdéseket intéz az élethez és az időhöz, ami azt jelenti, hogy megkérdőjelezi azokat. Éppen ezáltal apellál a jövőre, és arra kér bennünket, hogy ezeket a kérdéseket vessük fel, más formában ismételjük meg, hallgatásukat törjük meg és megmerevedett értelmüket ismét hozzuk mozgásba az idő szakadéka fölött.”¹³ Ám minden válaszkísérlethez, kérdésföltevéshez, sőt, még az említett megkérdőjelezés megértéséhez is szükségünk van egyfajta személyes értés biztonságára, beavatottságára, mely nem minden alkotás esetében egyértelmű és eleve adott.

S én azt hiszem: éppen e szellemi háttér (ha tetszik: *horizont*) felvillantásában áll a tanár feladata és felelőssége.

*

Zárva gondolatmenetemet, csupán reményeimet fejezhetem ki, hogy a fentiek fényében senki sem kifogásolja többé David Morrell Rambo-regényeinek irodalmi elemzését, valamint az összehasonlítás(ok) háttérében meghúzódó alapelvet, mely szerint a mindenkori hallgatósághoz időben és térben közelebb álló(k) felől igyekszünk megérteni és megszerettetni a távolabbiakat; hogy a cserebomlásos természetű értékek megvilágítása, az etikai és esztétikai kérdések átélhetővé tétele érdekében a régít az újjal kapcsoljuk össze.

Persze – s számomra éppen ez volt a Rambo-ügy legfőbb tanulsága –: e kétségkívül rokonszenves törekvés sikerének van egy elengedhetetlen *emberi* feltétele is. A kiválasztottnak minden körülmények között vállalnia kell a küzdelmet az újra és újra feltörő elitizmussal és provincializmussal. Ha sorsa úgy kívánja, az árbochoz kell kötözze magát, hogy semmiképp se gátolják küldetésében az oktatás- és tudománypolitika szirénhangjai.

BABOS ORSOLYA

Dick szerint a világ

Már egy emberöltő is eltelt a legendás Philip K. Dick halála óta, de eszmei öröksége és meglátásai – köszönhetően népszerű adaptációinak, el nem évülő kritikai meglátásainak és nyugtalanító látomásainak – a mai napig érvényesek és újabb olvasókat csábítanak, hogy felüljenek az író elméjének örülten zseniális hullámvasútjára. Ráadásul Dick azon szerzők közé tartozik, akik egyaránt olvasottak laikus és akadémiai körökben, Magyarországon is.

A *Jones kezében a világ* a szerző egyik korai műve, de már így is éppen a tizedik a valaha írott regényei között, viszont csupán a második hosszabb lélegzetvételű tudományos-fantasztikus írása a *Solar Lottery* után. Termékenységét jól mutatja, hogy Dick ekkor még csak a húszas éveiben járt, messze karrierjének és szakmai képességei kibontakoztatásának csúcspól. Mégis, a regényben már csírájukban megjelennek azok az ötletek, megoldások és tematikai elemek, amelyek a későbbiekben uralni fogják és meghatározzák az író különbejárátú univerzumait. A következőkben a regény elemzése mellett a fenti, jól megragadható szálak elkülönítésére, majd továbbgombolyítására teszek kísérletet. A *Jones kezében a világból* kiindulva azt is szeretném bemutatni, hogy ebben az írói életpálya elején készült munkában megjelenő motívumok hogyan öltönek testet Dick későbbi műveiben, mennyire lesznek meghatározóak, illetve milyen pályát futnak be az életmű alakulásának tekintetében.

A regény hagyományos alapfelállással indít: egy nagy háború után járunk, az újjáépítés időszakában, mikor az atomfegyverek bevetése következtében mindennapossá vált a különböző mutánsok jelenléte, akik általában a szórakoztatóiparban találják meg a számításukat, azaz különböző vásárokon mutogatják őket, vagy épp show-műsorokban szerepelnek.¹ Ekkor még a címadó Jones is egy senki, egy morózus, mellőzött figura, aki állítása szerint az emberiség jövőjéről közöl jóslatokat, alkalmanként húsz dollárért.

A jól ismert poszt-apokaliptikus sablonokat azonban rögtön az elején fel is forgatja az író ideológiaellenes ideológiájával, a relativizmussal, mely fő államszervező erőként uralja az összeomlás után éppen újjáépülőben lévő társadalmat. Ennek lényege, hogy mivel az emberiség borzalmas konfliktusait mindig is a különböző világnézetek összecsapásai okozták, ezért az új világrend szerint többé senki nem nyilatkozathat ki abszolút igazságokat, anélkül, hogy bizonyítani is tudná őket.

– Jones vitatkozhat velünk. És azt hisz, amit akar. Hiheti, hogy a Föld lapos, hogy Isten egy hagyma, hogy a csecsemők celofánzacskóban

1 Egy itteninél anarchisztikusabb társadalmat vázol fel Dick *Dr. Vérdíj c.*, szintén poszt-apokaliptikus regénye, melyben egy fokoméliás (végtaghiányos) szerelő emelkedik telepitikus képességű nélkülözhetetlen ezermesterre az atomháború után.

2 Philip K. Dick,
Jones kezében a világ, Agave,
Budapest, 2018, 28.

születnek. Olyan véleményen van, amilyenen akar, de amint elkezd hirdetni, hogy az az abszolút igazság...
– Akkor börtönbe dugjátok – fejezte be Nina.
– Nem, akkor megálljt intünk, és azt mondjuk neki, bizonyítsd be, amit mondasz! Ha azt állítod, hogy a zsidó nép minden gonoszság gyökere, tessék, *bizonyítsd bel* Mondhatod, ha be tudod bizonyítani. Ha nem, akkor munkatáborba veled.

Tehát mindenki azt csinál, amit akar, és úgy él, ahogy akar, anélkül, hogy másokat szándékosan megkárosítana. Mindez elvben jól hangzik, azonban – éppen úgy, mint az általa kiiktatni próbált ideológiák – a gyakorlati megvalósítás közben vérzik el.

A rend fenntartásához ugyanis természetesen szükség van titkosrendőrségre (Állambiztonság), és a fent emlegetett munkatáborokra, ahová a javíthatatlan ideológusokat zárják. A diktatúra tehát hiába veszi fel a liberalizmus álarcát, attól még ugyanúgy kőkemény marad. De legalább a nép megkapja közben a neki járó cirkuszt és kenyeret. A rezsim kétarcúságához tartozik, hogy a rendszer gyakorlatilag betarthatatlan törvényeken alapul:

*Mindenki megszegi a törvényt. Ha azt mondom, az olajbogyó íze pocsék, tulajdonképpen megszegem a törvényt. Amikor valaki azt mondja, a kutya az ember legjobb barátja, ő is megszegi a törvényt. Ilyesmi lépten-nyomon megesik, de ez minket nem érdekeli!*²

Tehát végső soron a hatóságok érzékenysége dönti el, hogy mi minősül tényleges, megtorlást érdemlő törvényszegésnek. Ráadásul ilyen körülmények között nem érvényesülnek az általános erkölcsi elvek sem. Mert hogyan bizonyítható, hogy a kedvesség és a jóság alapvetően előbbre való, helyesebb és igazabb, mint az önzés és a gonoszság, amely mégis oly sokszor manifesztálódik körülöttünk? Az emberek együttélésekor törvényszerűen keletkező konfliktusok artikulálhatatlanok lesznek, az igazság pedig elvész a tömérdek azonos rangra és érvényességi szintre emelt egyéni álláspont között.

Ez az anarchisztikus nihilizmus azonban idővel poshadt és lapos közlélethez, életunt emberekhez, teljes illúzióvesztéshez és csömörhöz vezet, amely állapot ideális táptalaja lesz Jones, az egyszerű jelszavakat skandáló próféta mozgalma felemelkedésének. A történelem tehát minden igyekezet ellenére megismétli önmagát.

De kezdjük az elején: az egyik fő nézőpontkarakterünk Cussick, a fiatal, idealista titkosrendőr, aki túlbuzgóságában maga vonja a hatóságok és ezáltal a világ figyelmét Jonesra, a másik főszereplőre, akinek különleges tulajdonsága, hogy az egy éven belül világszinten bekövetkező eseményeket csalhatatlan bizonyossággal megjósolja, és az által, hogy a relativizmus doktrínája helyett determinizmust hirdet – és éppenséggel bizonyítja is azt –, az állam legfőbb ellensége lesz.

Jones vesszőparipája a lomhák, vagyis az úrből érkező, ártalmatlan, óriási sejtyszerű organizmusok elleni keresztes hadjárat lesz, mivel

úgy gondolja, a lények inváziós céllal érkeznek a Földre, és el kell őket pusztítani, holott erre semmilyen bizonyítéka nincsen. Hogy híveket gyűjtsön, először egyházat alapít. A különböző vallások és a hozzájuk kapcsolódó mitológiák szinte követhetetlenül átszövik Dick kései munkáit és saját, egyedi kozmológiáját, melyet egy, szerhasználatlaltal is kapcsolatba hozható látomása után dolgozott ki, és érvelt mellette vagy olykor éppen ellene egész további életében. Jelen regényben viszont a vallási vezető szerep csak ürügy az abszolutizmus kiépítésére és eszköz az emberi lelkek megnyerésére.

Jonest felemelkedése során tehát végig az idegenellenes harc és a csillagközi terjeszkedés kettős vágya vezérli. A tömegeket viszont elkábítják a közös célok, a valamiért való lelkesedés ígérete és Jones jövődőléseinek hitelessége, és kezdetben földalatti mozgalmuk megerősödése idővel polgárháborúhoz, majd a relativizmus és az államrend megdöntéséhez vezet. Eközben Jones későn eszmél rá, hogy az általa oly bőszen irtott protozoák valójában petesejtek, melyek ellenpárjukkal egyesülve bolygókon kikelő, de valójában az űrben élő növényyszerűséggé fejlődnek. Nem agresszívek, de mivel fenyegetésként érzékelik az embert, egyszerűen védelmi gyűrűt vonnak a Föld és a Naprendszer köré, elzárva ezzel az emberek előtt más, további galaxisok gyarmatosításának útját.

Az emberiség saját megdondolatlan agresszivitásának esik áldozatául, no és egy önjelölt megváltónak, akinek a végén még sikerül mártíromságot is szenvednie, mivel hamarabb hal meg, mintsem a nép előtt az igazságra fény derülne. Jones ugyan hamis messiás, de Dick más regényeiben később felbukkannak valódiak is, mint a Közbenjáró a *Halál útvesztőjében*, aki a könyv virtuális valóságából átszivárog a regényvilág tényleges valóságába, vagy az *Ubikban* a Glen Runciter alakjában megjelenő entitás. Timothy Archer püspök ebből a szempontból köztes szereplő, hiszen maga is esendő (szerepét tart pap létére), megvezetett, és küldetése teljesítése közben hal meg, és reinkarnálódik azután, ráadásul egy már létező élő testben.

Jonest működése kezdetén Krisztushoz is hasonlítják, utalva a próféta második eljövételére. Az összevetéshez némi alapot ad a férfi tényleges jövőbe látása, de minden egyéb párhuzam meglehetősen erőltetettnek érződik a két személyiség között.

Cussick is megszenvedi a maga életét, hiszen ő az, aki felfedezi Jonest, majd folyton a nyomában jár, és igyekszik ellehetetleníteni, ami sokáig kivitelezhetetlennek tűnik, hiszen Jonest képtelenség felkészületlenül érní, valamint azért is, mert a Szövkónak (Szövetségi Kormány) nincs jogi alapja fellépni ellene, hiszen előrejelzései rendre bebizonyosodnak.

Dick élete során több feleséget is elfogyasztott, így az államhoz hű nyomozó és lázadó felesége konfliktusának kiéleződése és ennek megformálása valószínűleg személyes ihletettségből is táplálkozik. A férfivel és nővel friss házasokként találkozunk, de az asszony már akkor is opponálja a férje munkáját, és unja a számára elrendelt, minden valódi kihívástól mentes háziasszonyi létet, amihez azért egy

3 Lawrence SUTIN,
*Isteni inváziók –
Philip K. Dick élete*,
Agave, Budapest,
2007, 156.

4 Uo.

darabig igyekeznek jó képet vágni, de közben titokban átáll Jones pártjára, és egészen mélyen be is dolgozza magát a mozgalomba. Mikor az asszony lelepleződik, mint Jones-párti ellenálló, el is válnak. S mikor a rendszer összeomlik, az asszony mégis visszamenekül a volt férjéhez, aki fenntartások nélkül visszafogadja, hogy aztán – mivel sokan keresnek őket a Jones-rezsim bukása után – a Vénuszon leljenek nyugalomra egy mesterséges buborék alatt felépített házikóban, mint a mesében. Hiába, a sors útjai kifürkészhetetlenek. Furcsán keverednek tehát itt a pszichológiailag megalapozott részek az olcsó és szenzációhajhász pulp-elemekkel, amelyek az 50-es évek fantasz-tikumának szinte kötelező kellékei voltak, valamint az is erősen érződik ezen a zsenin, hogy kizárólag az írói szándék és cselekmény továbbviteléhez szükséges tényezők irányítják a szereplőket, akik épp ezért nem kelnek önálló életre, hanem mind egy-egy eszme-rendszert szolgálnak és képviselnek.

Dick nőalakjai általában igézőek, sötét hajúak, szenvtelenek, részvétlenek és érdekeemberek, akik csak addig maradnak egy férfi mellett, amíg kedvük tartja, a férfi főszereplők pedig többé-kevésbé tehetetlenül, vagy éppen szélmalomharcot vívva sóvárognak az elvesztett, vagy soha igazán el nem ért boldogságuk után. A *Palmer Eldritch három stigmájában* a főszereplő a mesterséges valóságot kreáló drog, az ÉtR hatása alatt hajthatatlanul azon fáradozik, hogy a szer által a múltba vissza-visszatérve újra magához hódítsa a volt feleségét. Az *Istenek inváziójában* egy férfi kötelességtudatból, valamint isteni parancsra vesz el egy halálos beteg nőt, aki Jahtól, az idegen bolygó istenétől szűzen fogant gyereket a földön akarja világra hozni. A kényszerházasság mondjuk csak hab a tortán ebben a kifordított Biblia-parafrazisban. A *Galaktikus cserépgyógyász* hőse elvált ember, akit lekezel a volt neje. Az *Álmodnak-e az androidok elektronikus bárányokkal* Deckardja ott tart a házasságában, hogy megcsalja a feleségét egy androiddal. A *Figyel az égben* a férj a különböző valóságokban való ugrálás során épp csak azért nem lép félre egy prostituálttal, mert az épp szörnyeteggé változik a pincéjükben. A *Titán játékosai*ban a férj eljátssza szerencsejátékon a feleségét, és még sorolhatnánk a további példákat.

Dick maga is kénytelen volt elismerni szélsőséges viszonyulását a másik nemhez. „Egy regényben magától értetődőnek veszem, hogy egy férfinak nem fog segíteni a felesége; megnehezíti az életét, ellene dolgozik. Minél okosabb, annál biztosabb, hogy forgat valamit a fejében.»³ Mindennek bizonyára köze volt kiskorú gyermekkori traumájához. Az édesanyja mellett Philip ikerhúga alultápláltságban halt meg pár hónaposan. Dicknek még büntudata is volt miatta, mondván, hogy biztosan elszívta a tejet a kislány elől. Ismeretlen testvérkéje elvesztését sosem heverte ki. A „gonosz nő«-problémára»⁴ ráerősített második felesége, Anne abortusza, ami mélyen megrendítette és megsebezte a férfit.

A regény fősodorhoz csak lazán kapcsolódó része egy kísérlet-sorozat története, mely során a kormány egy titkos menedékhelyen ki akarja tenyészteni a vénuszi emberfajt, azaz olyan mutáns egyedeket,

akik képesek az ottani klímában életben maradni és szaporodni. Olyan „mellékes” kérdésekkel az író nem foglalkozik, hogy hogyan tartható fenn a genetikai diverzitás egy olyan kolóniában, amelynek tagjai történetesen testvérek. A kísérletvezető professzor ugyanis a saját felesége embrióit módosíttatta, de erről a kis mutánsok szintén nem tudnak. Azt mondták nekik, hogy a háború következtében változott el a testük. A kutatócsoport szerint így könnyebben belenyugszanak az állapotukba, és mikor a Vénuszra kerülnek, már mindegy lesz számukra az eredetük kérdése. A kormány tehát itt is manipulál, mint a későbbi Dick-művekben, de itt ténylegesen jó szándékkal, és a szent célt is sikerül a végén elérni.

Nem úgy később a *Végső igazságban*, ahol az emberek nagy része háborús termelésre berendezett szűkös földalatti menedékekben él, miközben a kormányzó elit hamis, megrendezett tévéadásokat közvetít nekik soha meg nem vívott harcokról. Az arisztokrácia ugyanis a tényleges háború véget érte után felosztotta tagjai között a felszínt, ahol robothadseregekkel folyik az új-vadnyugati földfoglalás, a menedékek által termelt javak pedig jól jönnek odafele. Vagy a *Kizökent időben*, ahol egy neurózist kapott zseni köré felépítik gyermekora patyomkinfaluját, hogy rejtvényfejtésnek álcázva, tudtán kívül végezze az elhárításnak azt a számukra létfontosságú munkát, amely elől meg akart szökni, illetve ami még rosszabb, egyenesen át akart állni az ellenfél táborába.

A *Jones kezében a világban* a vénusziak a földön mégis frusztráltak, amiért a környezetüktől hermetikusan elzárva kell élniük, és nem tudják, kik ők, és miért léteznek egyáltalán. A célnélküliség és a tehetlenség érzetét bizonyos időközönként végrehajtott biztonságos kitérésekkel igyekeznek enyhíteni, melyek során pár percre kiengedik őket az utcára, de ezeknek a túráknak rendszeresen ájulás és a menedékbe való visszaszállításuk a vége. A furcsa mutánsok belterjes közössége végül mégis a regény legsikeresebb csoportosulása lesz, mert sikerül kolonizálniuk a bolygót, és az egykori nevetséges különcökből, páriákból önálló úttörőkké, sőt, poszthumán túlélőkké válnak, miközben a Föld őshonos lakói, tehát Cussickék lesznek az idegen világban bura alatt tartandó nebáncsvirágok. A kedves, manóserű mutánsok talán csak azért kerültek be a történetbe, hogy reménysugarat gyűjtsanak amellet a meglehetősen sötét perspektíva mellett, amelyet a regény máskülönben felvázol.

A történet leginkább zavarba ejtő alakja természetesen Jones, akinek „a szeme a jelent látja, de a teste a múltban van.”⁵ Ahol történetesen mindenki másé is. De vajon milyen érzés lenne, ha életünk minden ballépését, kellemetlen szituációját és tragédiáját, vagy akár csak a szürke hétköznapokat kivétel nélkül kétszer kellene átélnünk anélkül, hogy bármit változtathatnánk rajtuk? Ezek után nem csoda, hogy Jones egy igen kevésbé szimpatikus, kiégett, megkeseredett és paranoid figurává válik, aki, miután megbizonyosodott róla, hogy tévedett – minden „előrelátása” ellenére – képes lenne magával rántani az egész világot a pusztulásba.

6 A személyes élet idősíkjainak változott és/vagy többszörös érzékelése érzékletesen jelenik meg az *Érkezés* c. filmben, ahol a földre látogató idegének különös nyelvének megtanulása révén a tolmácsnő képessé válik a lények szó szerint véve holisztikus világérzékelését nem csupán megérteni, de interiorizálni és ennek révén megélni is. Fontos eltérés viszont, hogy úgy tűnik, hogy Jones-szal ellentétben Louise-nak van választása, és saját elhatározásából fogadja el a jövőjét, annak minden fájdalomával és tragédiájával együtt.

7 Kiss Gábor Zoltán, *Műfaj-és ideológiai kritika (a 80-as, 90-es évek amerikai sci-fijében)* = H. NAGY Péter szerk., *Idegen látványvilágok*, Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2008, 39.

8 DICK, I. m., 49–50.

9 Philip K. DICK, *The World Jones Made*, Ace Books, New York, 1956, 22.

A könyv legjobban felépített része Jones gyermekkorát és képességére való ráeszmélését taglalja, valamint azt, milyen keserűséggel töltötte el, amikor rájött, hogy senki más nem érzékeli a dolgokat hozzá hasonlóan a világon. Amikor szembesült vele, hogy valójában mennyire magányos, mert soha senki nem lesz, aki megértse és osztozzon vele a terhében.

Karaktere egyébként teljes mértékben egy szimbólum, ürügy az önjelölt, elbizakodott próféta portréjának felskicceléséhez. Nincsenek személyes céljai (mert az egész emberiség jövőjét látja, korlátozott időtávig előre, és annak az üdvéért harcol, amíg fel nem sül), magánélete, barátai, csak pártkatonái és fanatikus rajongói, akik vakon követik őt. Hiába látszik sokáig hatalma megdönthetetlennek és személye kikezdehetetlennek, állítása szerint csak egy előre megírt forgatókönyvet követ.

Úgy tartja magáról, hogy nem „előre lát”, hanem az elméje előrébb él, mint a teste, ezért nem tud változtatni a már megtörténteken, akkor sem, ha a testével és a világ másik felével csak egy évvel később történnek meg az általa már fejben megtapasztalt események.⁶ De vajon ez tényleg így van? Törvényszerű-e, vagy épp Jonesnak nincsen ereje a változtatásra? Vagy meg sem próbálta, mert azt hiszi, kőbe vésett az eljövendő? Valamint, ha emlékezik arra, amit a jövőben tett, akkor mikor dönt? Ha pedig nem ő dönt, akkor ki, vagy mi dönt helyette?

A regény angol címe *The World Jones Made* – szó szerint „A világ, melyet Jones alkotott”, már paradoxont hordoz magában a történet ismeretében, mert hogyan lehet valakiből önálló akarat nélkül társadalomformáló erő és karizmatikus vezető?

A regény ékes példája annak az elméletnek, mely szerint „képesek vagyunk elképzelni a jövőt, viszont képtelenek vagyunk kitervelni azt a fajta politikai stratégiát, ami ennek a jövőnek a megváltoztatásához, vagy elkerüléséhez szükséges.”⁷ A minden ideológiát diszkreditáló relativizmus idővel önmaga ellentétébe fordul, Jones pedig a történet előrehaladtával egyre inkább hasonlít a sínekre kötözött áldozathoz, aki látja, hogy a vonat megállíthatatlanul száguld felé, viszont nem tehet semmit.

Elképzelni is nehéz azt a kettős érzékelést, amellyel Jones rendelkezik: „Most is, ahogy nézte magát a mocskos ruhában, a haját fésülte, az ínyét dörgölte, ahogy itt állt ebben a steril cellában, eközben az érzékei egy másik jelenetre koncentráltak: egy világra, amely még vibrált az energiától, egy világra, amely még nem áporodott meg.”⁸ Az eredeti szöveg így hangzik: „Even now, as he stood examining his grubby clothes, smoothing his hair, rubbing his gums, even as he stood here in the antiseptic police cell, his senses were glued tight on another scene, a world that still danced with vitality, a world that hadn't become stale.”⁹ Ugyan nem pont ez szerepel a szövegben, de a „stalemate” holtpontra is jelent, és egészen más lenne a mondat melléköngéje, ha egyértelműen azt szűrhetnénk le belőle, hogy az a világ még nem jutott holtpontra, tehát még nem végleges és befe-

jezett. De sajnos ez esetben rá kell bízunk magunkat Jonesra – és Dickre, akik erősen állítják, hogy ebbe az állapotba bizony már nem tud senki sem belepiszkálni.

10 Dick, *Jones kezében a világ*, 41.

11 Uo., 27.

Jones tehát abban különbözik Dick későbbi prekognitív képességű szereplőitől, hogy nem lehetséges, még függőben lévő alternatívákat lát, hanem azt, ahogy az események megfognak történni, és sem ő, sem más beavatkozása nem tudja megmászni őket.

– Vagyis a jövő magának statikus. – mondta Cussick lassan. – Attól, hogy ismeri, még nem tudja megváltoztatni.

Jonesból jeges kacaj tört fel.

– Megváltoztatni? Véglegesen rögzült. Stabilabb, mozdíthatatlanabb, mint ez a fal – csapott rá nyitott tenyérrel maga mögött. – Azt hiszik, én valamiféle kiegyensúlyozó tényező vagyok. Ne áltassák magukat! Jobban járnak, ha minél kevesebbet tudnak a jövőről. Megmarad az a szép illúziójuk a szabad akaratról.¹⁰

A könyv saját paradoxonját artikulálja is, de ezzel korántsem oldja meg: „Senkinek nem lehet abszolút ismerete a jövőről. Az a jövő, ami a definíció értelmében még nem történt meg. Ha létezne ilyen tudás, megváltoztatná a jövőt, ami pedig érvénytelenítené a tudást.”¹¹ A Jones-paradigma tehát tulajdonképpen egy feloldhatatlan metalepszis, amely felborítja az ok-okozati viszonyokat, nevezetesen az események egymásutánosságát, és ezáltal megoldhatatlan anomáliát okoz a valóság szövetében. (Ki alakítja a történéseket, ha nem maguk a cselekvők?)

Mindez még komolyabb kérdésekhez, a fentebb már felmerült szabad akarat problémaköréhez vezet. Egyszer Jones úgy menekül meg az ellene tervezett gyilkos merénylet elől, hogy ellép a golyó útjából, először. Másodjára pedig meglövik, csak épp nem halálosan. Vajon, ha az első lövésre ilyen pontosan emlékezett, nem tudott volna a második elől is hibátlanul ellibbenni? Vagy már ekkor vértanúságot akart? Vagy nem maradhatott volna a golyó útjában, ezzel ugyan feláldozva magát, de megszakítva a számára átkos és ördögi jövőbelátást? Másként feltéve a kérdést, valami bábként mozgatja őt, és papagájként arra kárhoztatja, hogy folyamatosan az egy éve elhangzott szavait ismételve? Hogyan lehetséges, hogy lát valamit, ami még nincs és képtelen elérni, hogy máshogy valósuljon meg?

Az akarat mint pusztá illúzió szintén örökösen fel-felbukkan az életműben, szorosan összefonódva a valóság realitásának megkérdőjelezésével, amivel e korai regényben még nem találkozunk. A *Halál útvesztőjében* egy csapdába esett úrhajó legénysége veti bele magát menekülésképpen egy kollektív virtuális valóságba, ahonnan szintén nem találják a kiutat, illetve amikor bent vannak, nem is emlékeznek a valós életükre. Palmer Eldritch az általa terjesztett drog használójának világába költözik be kimozdíthatatlanul és válik örökös bizonytalansági tényezővé. Nyilvánvaló, hogy egy

12 BENE Adrián, *Az élet felfüggesztve: Dick metalepszisei* = SZILÁRDI Réka szerk., *Ütköző világok. Tanulmányok Philip K. Dick műveiről*, Lillium Aurum, Dunaszerdahely, 2010, 239.

13 DICK, *l. m.*, 81.

olyan rendszerben, mely instabil, folyton változó, és amelyet számkra ismeretlen erők mozgatnak szinte lehetetlen hatékonyan és önállóan cselekedni.

Más regényeiben feltűnő prekogok viszont nem tartják magukat vátesznek attól, hogy bepillanthatnak abba, ami még nincs, sőt, éppenséggel hibázhatnak is, pont a még meg nem történtek képlékenysége miatt, aminek realizálódása a jelenbeli események alakulásától függ. Csupán valószínűségeket látnak, és azok is folyton változnak. Hiába vannak Runciternek prekogjai, mégsem tudják megakadályozni az ellene kitervelt robbantást, mert túl későn kapják meg a sugallatot róla. A *Különvéleményben* sem egyezik sokszor a prekogok véleménye a bűncselekmények megvalósulásáról 2:1 arányban, ez adja a konfliktus magvát is.

Bár azzal, hogy lehetőségük van előretekinteni, és ennek fényében cselekedni, szükségszerűen megpróbálják elkerülni a jövő számukra kellemetlen irányú kimenetelét, amivel éppen a jóslat önbeteljesítését segítik elő.¹² (Vö. Ödipusz király stb.) Mivel a jóslat, ha igaz, nem lehet más, mint ami, ezért magának a jóslatnak a megszületése és az ebből fakadó elkerülő manőverek is bele vannak kalkulálva a megvalósulásához vezető útba.

Dick egyéb műveiben gondolatolvasók és anti-prekogok is feltűnnek, akik közelében egyszerűen nem működnek a telepatikus mutánsok képességei. A *Pántkészítő* c. novellában néhányan egyenesen a gondolatolvasást lehetetlenné tévő fejpántokat készítenek, mert a totalitárius hatalom odáig jutott, hogy olyan törvényt akar hozni, melynek értelmében telepatáival bárkinek kedvére belekukkanthat a gondolataiba, aki ezt ellenzi, annak pedig természetesen biztos valami rejtegetni valója van, ami miatt automatikusan az államra veszedelemesnek nyilvánítják. Az alanyi jogon járó privátszféra, mint olyan pedig már csak a múlt gyanús csökevénye ebben a mindent és mindenkit kontrollálni akaró szép új világban.

A langyos dekadencia társadalmában, ahol már a nyílt téren szeretkező hermafrodita mutánsok is megszokásnak számítanak, csak járulékosan jelenik meg a mindennapos droghasználat, mint a szabadság kötelező, kihagyhatatlan mellékterméke és következménye. Cussick ugyan megbotránkozik, mikor a felesége egy éjjeli kiruccanás alkalmával betol egy adag heroint, de azért bánatában gyorsan rendel ő is egy kis marihuánát, hogy ne lógjon ki nagyon a sorból. De a kábítószert itt sem old meg semmit. Csupán dacreakció a kilátástalanság, az értelemvesztés közepette.

- Tényleg ennyire utálsz bennünket?
- Nem téged. Minket. Mindnyájunkat.
- Miért?
- Hát – kezdte Nina távoli hangon, fantasztikus akaratereővel visszahozva magát a valóságba –, mert olyan reménytelen minden. Ahogy Max mondja. Semmi nincs. Ürességben élünk.¹³

Mert miben is lehetne többé hinni, ha államilag be van tiltva bármiféle határozott véleménynyilvánítás és bármilyen eszme őszinte követése?

Az író rendszeresen élt tudatmódosító szerekkel, melyek többek állítása szerint segítették kitartani maratoni írásrohamai közepette. Később egyfajta megvilágosodás-sorozatot is átélt 1974 februárjában és márciusában, amire hosszú éveken keresztül kereste a lehetséges magyarázatokat.¹⁴

Egyedi ontológiája közel állt a gnosztikus tanok nézeteihez. Lehetségesnek tartotta, hogy a Teremtő létrehozott egy önmaga megértését segítő eszközt, egyfajta tükröt, a demiurgoszt, aki a parancsára kivetítette azt a világot, amit mi valóságnak gondolunk. Tehát mondhatjuk, hogy ennek révén a Teremtő lénye az alkotó munkája során valamikor meghasadt, szinte két külön entitássá vált, amelyek elidegenedtek egymástól, és nem emlékeznek az eredeti ősállapotukra. Mert a demiurgosz önálló életre kelt, és ő a materiális világunkat irányító fél. Nem gonosz, de vak és mechanikus isten, aki azt hiszi, egyedül van. Ebből fakad, hogy a világunk irreális, tökéletlen hely és mi is azok vagyunk, amíg ki vagyunk szolgáltatva ennek az elveszett hatalomnak. A kivetítő eszköz működését azonban engedni kell, bármilyen hiányos és elferdült legyen is, egészen addig a pontig, amíg a vetített világ folyamatos fejlődése során összhangba nem kerül a Teremtő által elképzelt ideális világgal. Ekkor a kettő összeolvad és a demiurgosz meghal.¹⁵ Tehát létezik még valahol a másik fél, egy nagyhatalmú, rejtekező pozitív entitás, amelyet VALIS-nak keresztelt. (Vast Active Living Intelligence System azaz Végtelen Aktív Létező Intelligens Struktúra). Dick szerint ez az erő próbált vele kapcsolatba lépni a 2-3-74 során.

Ezek után nem csoda, hogy a drogok számtalan művében megjelennek és a legtöbbször valamiféle vallásos átlényegülést okoznak. Palmer Eldritch történetében a részben önszuggesszió által átlényegülést okozó, de összességében ártalmatlan DraZs és az idegen galaxisból származó, a használót önmagába záró végtelen valóságillúziót okozó ÉtR háborúzik a gyanútlan fogyasztók lelkéért. Az ÉtR fogyasztói ráadásul mind az immár idegen entitást magában hordozó Palmer Eldritch teljhatalma alatt állnak, ő formálja mindazt, amit látnak, sőt, meg is szállhatja őket, ha úgy tartja kedve. Aki egyszer már élt a szerrel, nem tudhatja többé, hogy véget ért-e a trip, amely alatt egyébként a külvilágban állítólag csak percek telnek el, bármilyen hosszúnak érzékelje is a résztvevő. Mert az is lehet, hogy hetekkel később szembejön vele Palmer Eldritch fémpofája az egyik utcasarokon, vagy az egyik nap arra ébred, hogy ismeretlen lények szaladgálnak a szobájában, tehát sosem juthat vissza abba a logikus, biztonságos világba, amelyben a drog fogyasztása előtt élt. A regény erős metaforája annak, hogy a tényleges függőségéből sokszor úgy tűnik, nincs kiút, bármilyen keményen küzdjön is egy idő után a csapdába esett fogyasztó. A *Várjuk a tavalyi évet*-ben Eric Sweetscent felesége használ egy olyan drogot, amely tehetetlenül rángatja az időben. Már megint egy problémás feleség.

14 Ld. MAKAI Péter Kristóf, *Álmodnak-e a sci-fi írók pirulákból előbújó istenekről?* = SZILÁRDI, I. m., 63–104.

15 Ld. Philip K. DICK, *Kozmogónia és kozmológia (1978)* = Philip K. DICK, *Csúszkáló valóságok*, Agave, Budapest, 2009, 343.

16 Vö. OROSDY
Dániel. *A science
fiction alműfajai* =
KÁRPÁTI György –
SHREIBER András
szerk., *A sci-fi –
válogatott tanulmá-
nyok*, KMH Print
Kft, Budapest, 2016,
44.

Bár maga is aktív, rendszeres és meglehetősen sokoldalú szerfo-
gyasztó volt, talán épp gyónásnak, vagy vezeklésnek szánta a
Kamera által homályosant, ami egy határozottan drogellenes kiroha-
nás. A kiábrándulását kiválthatta, hogy a szereknek saját magán is
sok negatív mellékhatását tapasztalta, valamint rengeteg, számára
kedves embert látott tönkremenni, sokszor meghalni, vagy az öngyil-
kosságig eljutni, nagyrészt a függőségüknek köszönhetően. A
regényben egy kábítószer-ellenes ügynök úgy akar a rettegett H-
anyag nyomára bukkanni, hogy egy alakváltoztató eszköz, a maszka-
fander segítségével álnéven drogdílernek adja ki magát, és közben
maga is élni kezd a szerrel, ami mellékesen széthasítja a személyisé-
gét, olyannyira, hogy idővel tudta nélkül saját maga után kezd nyo-
mozni. Ebből az örületből aztán nincs kiút a számára.

Se szeri se száma az olyan tudományos-fantasztikus műveknek,
amelyek igyekeztek kihasználni az ember szinte ösztönös, a mástól,
az idegentől való félelmét. Az atavisztikus tartózkodás mellett a
háború végén bevetett atombombák lélektani utóhatása és a hideg-
háború mindennapokra boruló árnya is elősegítette az egy kaptafára
készülő inváziós sci-fik burjánzását.¹⁶ Azzal, hogy az emberiség
éppen az általa megtámadott lények önvédelmének eredményeképp
válík zárvánnyá, Dick ad egy fricskát a műfajnak, amelynek keretein
belül egyébként ő is számtalan sablonalapú történetet írt. (Ld. *Az
imposztor*, *Akasztott idegen*, *Az álapa* stb.)

A Jones kezében a világ általános végkicsengése is jóval pozití-
vabb, mint a regényei többségéé. A zsarnok elbukik, és igaz, hogy
romokat és fejetlenséget hagy maga után, de talán az emberiség
kénytelen lesz megbecsülni és rendbe tenni idővel az anyabolygóját
és a közeli élhető bolygókat ahelyett, hogy ahogy Jones akarta, több
tucat távoli galaxist szállna meg és zsigerelne ki a földi tempóhoz
hasonló gyorsasággal elkerülhetetlenül. Azzal viszont, hogy az egy-
szer már szétesett család most varázslatosan újraegyesül üvegházi
körülmények között, a Vénuszra kitenyésztett faj pedig vígan szapo-
rodásba kezd, már eljut a szándékosan csöpögős ponyva-happy
endíg. Talán mert eddig sem vette az egészszet túl komolyan. *A Jones
kezében a világ* az utána következő munkákhoz képest, ha nem is
könnyed, de súlytalan, mint maga a relativizmus, amelyet bemutat.
Izgalmas ötletbörze és gondolatkísérlet-tár, de ha az olvasó nem
mélyül el benne szándékosan, akkor hetekkel vagy hónapokkal
később nem fog sok mindenre emlékezni belőle. Szerkezetileg sem
egységes, mert a vénusziak szála szinte külön kezelhető, olyan, mint
a cukormáz a süteményen. Az ízéhez hozzáad, de a lényegén mit
sem változtat.

Az életmű fényében különös Dick ragaszkodása Jones világának
megváltoztathatatlan vastörvények szerint működő valóságához,
hiszen az íróval tartva a későbbiek során minduntalan megfoghatat-
lan helyzetekbe, képtelen szituációkba, majdnem létező városokba,
mindenki számára másként funkcionáló épületekbe, egymásra réteg-
ződő világokba és párhuzamos univerzumokba botlunk. Itt még nem.

Mi is be vagyunk börtönözve, és kénytelenek vagyunk tehetetlenül végignézni Jones közösségivé avanszáló félresikerült magánakcióját. De a merészen elénk tárt relativizmus világához még illik is a regény jellemző inkoherecia. Az irányzatot már az ókori görögök is felfedezték maguknak, de ők természetesen nem emelték hivatalos életvezetési elvvé, a szofisták tanai viszont a maguk idejében jelentős népszerűsége tettek szert. Gorgiász *A nemlétezőről, avagy a természetéről* c művében azt írja: „Semmi sem létezik. Ha létezik is valami, az megismerhetetlen az ember számára. Ha megismerhető is, kifejezhetetlen és más emberrel közölhetetlen.”¹⁷

Ha Dick feltalálta volna az időutazást, rokonlelkeként bizonyára érdekes beszélgetéseket tudtak volna folytatni egymással.

A Jones kezében a világ igazi posztmodern próza, annak minden erényével és lehetséges hátulütőjével. Sok helyen elnagyolt, a pörgő eseményektől nincs idő a karakterfejlődés megjelenítésére, különösen mivel a karakterek szigorúan alá vannak rendelve a cselekménynek. A részletek kifejtése sem fér bele a tempóba és a terjedelembé, mégis megjelenik minden, ami Dick eszébe jutott, ami csak a csövnön kifér. Mutánsok, idegenek, paranoia, vallás, minimális filozofálás, jövőbelátás és determinizmus. Dick későbbi munkáihoz képest a stílusa meglepően egyszerű és könnyen követhető, valamint egyértelmű minden állítása, olyannyira, hogy az összkép sokszor egyenesen felszínesebbnek és összedobottnak hat. De pont ez a töredékesség segíti elő gondolatébresztő jellegét, valamint ad alapot arra, hogy úgy kezeljük, mint egy nagy puzzle nem központi, de attól még létfontosságú darabját. Önmagában nem maradandó alkotás, de az életműbe illesztve láthatjuk, hogy a dicki gyökérzet szerves része és híven tükrözi a saját hitvallását:

Jó sci-fi esetén az ötlet eredeti, stimuláló, és talán mindennél fontosabb, hogy az olvasóban további ötletek csíráját ülteti el; bizonyos értelemben kinyitja a befogadó elméjének ajtaját, hogy aztán az íróhoz hasonlóan ő is alkotni kezdjen. A SF tehát kreatív és kreativitásra inspirál, és ez általánosságban nem jellemző a fősodorbéli műfajokra. Mi, sci-fi olvasók (most tehát ebben a minőségben szólalok fel) azért választjuk ezt a zsánert, mert szeretjük átélni azt a láncreakciót, amelynek során a valamilyen újdonsággal előálló olvasmány különféle ötleteket generál az agyunkban; a legeslegjobb science fiction tehát végső soron az író és az olvasó közötti együttműködés eredményeként születik, vagyis mindkét fél egyszerre alkot – és élvezi is, amit csinál. Az újdonság felfedezésének élvezete, alapvető, nélkülözhetetlen része a science fictionnek.¹⁸

Jele tanulmány tárgya is afféle ötlet-inkubátor, amely számtalan olyan embrió rejt magában, amelyek tovább fejlődve későbbi PKD-regényekben kelnek életre igazán és kezdik majd önálló útjukat járni.

17 Luciano DE CRESCENZO, *A görög filozófia rendhagyó története*, Tercium Kiadó, Budapest, 1995, 214.

18 Philip K. DICK, *A science fiction az én meghatározásom szerint (1981)* = DICK, *Csúszkáló valóságok*, 144.

H. NAGY PÉTER

A Ready Player One archívuma(i)¹

¹ A tanulmány a dunszt.sk felkérésére született. A gondolatmenetet itt-ott kibővítettem, feltüntettem a forrásokat. Az eredeti változat bő képanyaggal megtekinthető itt: <https://dunszt.sk/2018/07/11/a-ready-player-one-archivumai/>

1982-ben mutatták be a korszakos jelentőségű *Tron* című filmet, melynek cselekménye egy számítógép belsejében játszódik. Azóta a külső és belső világ felcserélésének, egymásba játszásának számos változatával találkozhatott a néző. Jól szemléltethető ez a *Mátrix* példáján keresztül: a filmben a cybertérhez dominánsan reális vizuális mezők rendelődnek (például hétköznapi utcarészletek), míg a valóság színrevitele, a 3. évezred eleje számítógéppel létrehozott virtuális tereket körvonalaz. Vagyis a kettő között abból a szempontból eltűnik a különbség, hogy a realitás és a medialitás egy szintre helyeződik. Ráadásul a néző a számítógéppel előállított képeket mindkét szinten – a fikción belüli virtuális és valós térben egyaránt – simán összekeverheti azokkal, melyek ténylegesen a saját világából származnak.

A látványszervezésnek ez a módja fokozottan rámutat a befogadói tekintet mediatiszáltságára, másrészt azzal provokálja a néző világlátását, hogy olykor bizony a virtuális és a reális jelei felcserélhetők. Példaként az *eXistenZ* említhető, mely a történetvezetés és a videojátékok elemeinek ötvözésével sikeresen bontja fel a mesterséges vs. természetes oppozíciót. Míg egy-egy feladatsor elvégzése, illetve újabb és újabb csatlakozások után a főszereplők más-más szintekre jutnak, a játék nem vezet ki a valóságba, hanem egy következő játékba illeszkedik. Amiről azt hittük, hogy a valóság jelölője volt, arról rendre kiderül, hogy virtuális beszivárgás. A szentvelen színészi játék remekül visszaadja a programszerű viselkedést, a VR organikus tere pedig – a *Mátrix*-féle paranoiával szemben – pozitív előjelet kap.

A *Mátrix* high-tech művisége és az *eXistenZ* stílusos minimalizmusa nagyjából kijelölte azt a keretet, melyben elhelyezhető az utóbbi évtizedek „mi a valóság?” témájú filmjeinek többsége. Míg az *Avatar* diadalra vitte a CGI technológiát (a digitális kép és a reális világ egybeesik), addig az *Eredet* az egyik legproduktívabb forgatókönyvként működtette a valóság eltüntethetőségét („a világod egy álom”), a *Tron: Örökség* pedig virtuális architektúráként vitte színre a számítógépes dizájnt. Mondhatnánk tehát, hogy ez a paradigma kiteljesedett; ám közbejött valami. Egyrészt a virtualitásról bebizonyosodott, hogy se nem jó, se nem rossz, nem tudjuk elhagyni, és nem tudjuk kikerülni sem, az agyunk ugyanis hasonlóan érzékeli a mesterséges jeleket, mint a valóságokat. Másrészt világossá vált, hogy az ember-gép interfész folyamatosan tanul, ha a technológiai környezet ezt megköveteli.

Járjunk ennek gyorsan utána. A *Tron: Örökség* (2010) megtekintését követően próbáljuk megnézni az 1982-es *Tront*. Azt fogjuk tapasztalni, hogy a régi számítógépes grafika elút a megszokott reális

felületektől, míg a másik produkció „élethűnek” tűnik. Vagyis a történetmesélés és a komputerrel előállított képek összekapcsolása azt eredményezte, hogy idővel eltűnt a különbség a fizikai és a virtuális között. Tíz évvel ezelőtt ugyanezt tapasztaltuk volna, húsz éve szintűgy: agyunk lépésről lépésre hozzászokott a vizuális anyag módosulásához. Ez az egyik legfurcsább – és mégis legevidensebb – hatás, amit a filmtörténet az emberi érzékelésre és testképre gyakorolt. (Ebből a szempontból a vizuális nevelés legalább annyira fontos, ha nem fontosabb, mint a nyelvi.)

A *Ready Player One* első közelítésben beilleszthető ebbe a paradigmába, de mielőtt erre kitérnénk, érdemes röviden összefoglalni, hogy milyen pozícióban van a rendezői életművön belül. Steven Spielberg tevékenységét a '70-es évek óta meghatározza a science fiction iránti érdeklődés. A *Harmadik típusú találkozások* az inváziós sci-fik paranoid alapszerkezetét rendezte át, a fenséges irányába tolva el a képletet. Az *E. T.* a kontaktfilmek központi témáját módosította, az idegenség kezelhetőségét és a kommunikációt helyezve az előtérbe. A 2000-es évek első felében készült három produkció sci-fi adaptáció, az *A. I. – Mesterséges értelem* Brian W. Aldiss egyik novellájának, a *Különvélemény* Philip K. Dick elbeszélésének, a *Világok harca* pedig H. G. Wells klasszikus regényének mozgóképes változata. A *Ready Player One* a posztcyberpunk egyik legfontosabb művének adaptációja (erről majd később lesz szó), s ezzel újabb műfajközi horizontot nyit fel az életművön belül. A Spielberg munkásságával foglalkozó szakirodalom az említett darabok közül az *E. T.*-t tartja kulcsfilmnek. Nézzük gyorsan, miért.

Pápai Zsolt *Márkaérvék* című remek tanulmányában kifejti, hogy miért tekinthető az *E. T.* a Spielberg-életmű egyik lehetséges centrumának:

Az *E. T.* első pillantásra könnyen fogyasztható és könnyen ürülő mozinak tetszik, valójában azonban mély és személyes film. Mi több: ez Spielberg leginkább szerzői filmje [...], melynek központi gyermekhőiséhez maga állt modellt. Az *E. T.* a hollywoodi fenegyerekek legszemélyesebb, »így jöttem«-filmjeit egybefogó vonulatba tartozik.²

Valóban, a történet kisfiú főszereplője rendezői alteregónak tekinthető, akinek magánya ugyanakkor párhuzamot mutat a Földön felejtett idegenével. A két figura továbbá a nyelvi közegben is egymásra utal, mivel Elliot Thomas nevének monogramja az alien jelölője (E. T). Tehát a betűk játéka is hangsúlyossá teszi az apjától elhagyott fiú és a földönkívüli lény sorsának kereszteződését.

Innen nézve Spielberg visszatérései a science fictionhöz korántsem tekinthetők véletlennek. Ezek a visszatérések persze nem identikusak, s bár a sci-fi alkalmas különféle technikai bravúrok bemutatására, Spielberg esetében a zsánerválasztás nem merül ki a formanyelv alkalmazásában. A klasszikus műfajok megújításának szándéka olyan rendezői gyakorlat, amely a kezdetektől jellemzője Spielberg látásmódjának. A *Ready Player One* esetében pedig – Ernest Cline

Z. PÁPAI Zsolt,
Márkaérvék = PÁPAI
Zsolt – VARGA Balázs
szerk.,
Korszakalkotók:
Kortárs amerikai
filmrendezők,
Tudással a Jövőért
Közhasznú
Alapítvány – Prizma
Könyvek 1,
Budapest, 2013, 63.

3 Elizabeth E. GUFFEY, *Retro: The Culture of Revival*, Reaktion Books, London, 2006, 163.

4 Ernest CLINE, *Ready Player One*, ford. ROBOZ Gábor, Agave Könyvek, Budapest, 2012, 92–95.

retro-regényének jóvoltából – egy olyan történet került Spielberg asztalára, amely éppen a filmes és popkulturális múlthoz való viszony megfogalmazására vált alkalmassá. Korunk egyik előfeltevése ugyanis, hogy a jelen valójában a múltbeli történelem frissítése, azaz folyamatos újjászületés. A retro ugyanakkor nem egyenlő az ún. múmia-komplexussal, a mulandó konzerválásának vágyával. Olykor az új ötvözet nem helyezhető vissza automatikusan a felidézett időszakba. Ha a másféleségen legalább akkora hangsúly van, mint az azonosságon, akkor az idő különbségtermelő játéka megkettőzi a világot, és nyilvánvalóvá teszi, hogy a kulturális valóság nem teljesen az, aminek gondoltuk. Jóval képlékenyebb.

A retro jelenségek megítélése azonban korántsem egyöntetű. Elizabeth E. Guffey a témáról szóló, *Retro: The Culture of Revival* című monográfiájában így fogalmaz: „Legjobb esetben a retro visszaemlékezés akut ironikus tudatossággal keresi fel újra a múltat; a saját emlékezetétől elfogultan a retro újjászületés leleplezi a történelmi memória önkényességét. Legrosszabb esetben a retro kifosztja a történelmet, kevésbé figyelve az erkölcsi imperatívuszokra és az árnyalt utalásokra.”³ Ez aligha cáfolható, azonban nehezen gondolható el bármilyen jellegű múltértelmezés az elfogultság kiiktatásával. Szinte bizonyosan alapképletről van szó.

A retro azonban olyan komplex látásmód is lehet, amely túlmutat az egyszerű divathullámon és a kulturális élőködésen. Ernest Cline *Ready Player One* című regénye nagyon jó példa erre, kihagyhatatlan olvasmány, amelyet az irodalomkritika „az új generáció Neuromán-caként” (tehát a Gibson-féle horizontváltás *utáni* mértékadó teljesítményként) határozott meg. A retro ebben a műben tudásszerkezetként funkcionál. A 2044-ben játszódó történet olyan cyberakció-sorozatra épül, melynek teljesítéséhez a popkultúra speciális ismeretére van szükség. A szimulációt ugyanis egy olyan figura tervezte, aki az 1980-as években nőtt fel, s ennek az évtizednek minden szegmensét a legapróbb részletekig felhasználta számítógépes programjaiban. Feladványainak megfejtése ezért szinte enciklopédikus tudást igényel.

„Elovestam – mondja a főszereplő a regényben – Halliday összes kedvenc szerzőjének minden egyes könyvét. [...] Megnéztem, és újránéztem minden egyes filmet. [...] Pop, rock, new wave, punk, heavy metal [...] mindent kipipáltam. [...] Memorizáltam rengeteg dalszöveget. [...] Elovestam minden olyan képregény összes számát, amit Halliday valaha gyűjtött.”⁴ Emellett profi tudásra kell szert tenni a számítógépes játékok és az RPG területén. Ahogy a főhóst ezután körülveszi a '80-as évek adatóceánja, úgy merül el az olvasó a korszak mesterséges hangulatában. A retro innen tekintve aktualizált archívum, közvetítő közeg és módosított mintázat, virtuális világ egyszerre. Spielberg rendezése – mondani sem kell – megtartja ezt a kiindulópontot, ám számos változtatással hozza létre a maga verzióját.

Mielőtt erre a különbségtermelő játékra rátérnénk, érdemes arra utalni, hogy a retro látványszervezés filmes körökben nem előzmény nélküli. Csak egyetlen példa. A *Sky Kapitány és a Holnap Világa* című

Kerry Conran-produkció jó példa a retro látványvilágra. A film története egy modellezett korban, 1939 alternatív valóságában, tehát a mienktől eltérő múltban játszódik. A díszleteknek, az antikorlásnak és a filterezésnek köszönhetően az összhatás nem csak egyedülálló lesz, de rendkívüli módon emlékeztet a '30-as és a '40-es évek sci-fijeinek ábrázolás-technikájára. Vagyis olyan, mintha egy letűnt korszak vizuális rekvizitumainak (plakátok, fotók, képeslapok, magazincímlapok stb.) mozgóképes rekonstrukcióját látnánk. Kiemelendő ebből a szempontból a városkép, amely az említett eljárásoknak és az utalásrendszernek köszönhetően úgy értelmezhető – a *Blade Runner*hez hasonlóan –, mint a híres filmklasszikus, a *Metropolis* vizuális retrója.

Másrészt szintén fontos előfeltevés, hogy egy Spielberg-adaptációtól nem várható el a szöszerintiség. Erre is egy példa. A *Különvélemény* adaptációja idealisztikus és leegyszerűsítőnek tűnik, hiszen – a Dick-novellával ellentétben – arra fut ki, hogy az Anderton-ügyben nincs különvélemény. A nem különösebben taszító mutánsok a filmben szépen kidolgozott medencében fekszenek, míg a novellában a „majomcsapatként” aposztrofált lényeket így jellemzi az elbeszélő: „A félhomályban három nyáladzó, magában motyogó idióta üldögélt. Minden egyes böffenésüket, minden mordulásukat kielemezték és értékelték, vizuális szimbólumokká alakítva átrendezték, az információkat különböző hordozóanyagokra vitték, amelyeket azután betápláltak a berendezésekbe. Az idioták egész nap gagyorásztak; egész álló nap speciális, magas támlájú székükbe zárva ültek, testükön acélpántokkal és különféle huzalokkal, kapsokkal. Fizikai szükségleteiket automaták elégítették ki. Lelki szükségleteik nem voltak. Úgy éltek, mint a növények, annyi különbséggel, hogy motyogtak és néha elszundítottak. Egyszerűen csak léteztek. Vegetáltak. Az agyuk tompa volt, zavarodott, tudatukat árnyék borította. Ám nem a jelen árnyai. A három motyogó, nyáladzó teremtmény, a vízfejű, satnya testű, torz emberek a jövőt látták.”⁵

A filmben a „majomcsapatból” high tech környezetben élő látványok lesznek, melynek köszönhetően feltétlenül nyereség annak a különleges technomédiumnak az átültetése, amely a teljes rendszert működteti. Az eltérés tehát funkcionális, mert a közvetítőközegre tereli a figyelmet. Ahogy Virginás Andrea *A kortárs tömegfilm* című könyvében megfogalmazza:

Steven Spielberg 2002-es rendezésében, a *Minority Report*ban (*Különvélemény*) már hightech design jellemzi az egyértelműen számítógépes monitorként azonosítandó képernyőket. Átlátszó, függőleges üveglapok, amelyek – a levegőhöz vagy a vízpermethez hasonló – textúráként léteznek az épp játszódó jelenetekben, könnyedén manipulálhatóak, elsötétíthetőek s belesimulnak a háttérbe, avagy felviláglanak s jelentéssel telnek meg. [...] A nyomozás tétje [...] a hamarabb létező s az említett monitorokon elérhetővé váló reprezentációk fedésbe hozása a későbbi valósággal: itt majd azt látjuk, ahogyan a filmes valóság a monitor valóságának nyomában loholva válik azzal egyneművé, eggyé.⁶

5 Philip K. DICK, *Különvélemény*, ford. SZÁNTAI Zsolt = Uő., *Különvélemény*, ford. GALAMB Zoltán és mts., Szukits Könyvkiadó, h. n., 2002, 8.

6 VIRGINÁS Andrea, *A kortárs tömegfilm (tömegkultúra, műfajok, médiumok). Egyetemi jegyzet*, Ábel Kiadó, Kolozsvár, 2016, 78–79.

A monitorokra kerülő anyag pedig a jósként használt prekogok hallucinációiból tevődik össze. A bonyodalmat ezeknek a hallucinációknak a különbségei generálják, erre utal a mű címe is.

A kontextusépítés után térjünk rá a *Ready Player One* néhány fontosabb mozzanataira. A Cline-regény történetvezetése végig érvényesül a filmben (a forgatókönyv társszerzője is Cline), ám fel kell figyelni arra, hogy a két műben mozgósított archívum között számos eltérés található. Kezdjük talán azzal, hogy a küldetéssorozat szakaszait záró, filmes feladatokhoz kapcsolódó jelenetek közül a leghangsúlyosabb változtatás máris jelzi Spielberg hagyománykezelését. A Cline-regény filmes vonatkozási rendszerét felülírva, a szereplők Stanley Kubrick *Ragyogás* című mesterművének terébe kerülnek, s abban kell megtalálniuk Halliday volt szerelmét a virtuális térben. A regényben szó esik ugyan Kubrickról, de a film jóval nagyobb figyelemben részesíti a kultrendező, s ez több mint beszédes. Spielberg nyilvánvalóan úgy rója le a tiszteletét a mester előtt, hogy a *Ragyogást* a megfelelő ponton belesimítja a cyberakció menetébe. Ezzel kettős hatást ér el, hiszen a feladat végrehajtása nem módosul, a filmtörténetben tájékozott néző számára viszont azonnal áttetszővé válik, hogy egy ilyen réteg-zett világban – Spielberg számára legalábbis – Kubrick életműve megkerülhetetlen.

Ugyanakkor a *Ragyogás* díszletként szolgál egy zombi-játékvilághoz, a hozzá vezető kulcsmondat pedig a film kettős megítélésére utal. Stephen Kingnek (ő ugye a bestseller szerzője, amelyből a forgatókönyv készült) valóban nem tetszett Kubrick megoldása, szerinte ugyanis a rendezés nem tudta megragadni a szálloda embertelen gonoszságát, de sokak szerint a film nem pusztán a korszak, de a filmtörténet egyik legjelentősebb horrorja. Jack Nicholson színészi játéka briliáns (az általa megformált alak torzuló személyiségén van a hangsúly), a szálloda folyosóin bicikliző gyereket követő kameramozgás (és annak ritmusváltása) félelmetesen precíz, a sokkoló snittek gyors bevágása remekül illeszkedik a horror-hatáshoz, és még nem szóltunk a zene funkciójáról, mely kiválóan megkomponált jeleneteket eredményez. Bárhogyan is vélekedjünk azonban a film és a regény kapcsolatáról, az szinte bizonyos, hogy a liftaknából kiömlő vértenger, amely elborítja a kamerát is, maradandó látványélményt nyújt. Illetőleg még ma is megmosolyogtató az az ötlet – s valószínűleg ez Kubrick fricskája Kingnek –, hogy a gyermek segítségére siető szakácsot (aki a regényben igen hosszan küzd a hóviharban, éppen a legjobbkor érkezik, és meg is menekül a rémtől) Nicholson egyetlen jól irányzott baltasuhintással azonnal kinyírja. Spielberg felidézi tehát a *Ragyogás* egy-egy elemét metonimikusan, de ejti is a szálát, a szereplők ily módon elterelő műveletként értelmezhetik a hivatkozást Halliday részéről.

A *Ready Player One* amúgy hemzseg a jelölt és jelöletlen idézetektől. Ezek egy része vizuális utalás, mint például a DeLorean DMC-12-es módosított változata a *Vissza a jövőbe* című Zemeckis-kultból; vagy a *Terminator 2* ikonikus mozdulatának (a pusztulás közben felmutatott hüvelykujj = thumbs-up) megismétlése, áthelyezése más kontextusba; vagy az Alien-filmek mellkasrobbantójának virtuális megjelenítése egy ijesztgetés erejéig. Másrészt a film nyelvi rétegében található olyan elemek, melyek visszaírhatók a történet narrációjába. A Parzival avatárnév például (természetesen) az Artúr-mondakörből származik, és lényeges, hogy a kehely megtalálójáról van szó, ami előre jelzi a cyberakció sikerességét (Wade győzelmét). Ide kapcsolható az *Excalibur*-ból származó idézet (Merlin varázsigeje), amely halandzsának tűnhet azon nézők számára, akik az Artúr-filmet nem ismerik (a mű egyébként a Cline-regényben is említődik: Parzival mágiikus vértje az *Excalibur* páncéljait, a sziklába rejtett gitár pedig magát a kardot idézi fel).

Az utalástechnika kapcsán felmerül egy további izgalmas kérdés. A Cline-regényben ugyanis több ponton utalás történik Spielberg munkáira (az Indiana Jones-tól az E. T. játékon keresztül a teljes életműig, mivel Spielberg – Cameron, Gilliam, Jackson, Fincher, Kubrick, Lucas, Tarantino és Kevin Smith mellett – Halliday kedvenc rendezőinek egyike, ezért Wade a teljes filmográfiát tanulmányozza). Kérdés, hogy a film visszaadja-e ezt a réteget. Nos, a *Ready Player One* nem válik önprofilírozóvá, Spielberg kerüli az öncélú feltűnést, hiszen egy film valószínűleg akkor is tartalmaz(hat) rendezői önidézeteket, ha ez nem célja. Ebből is látszik, hogy Spielberg nem adaptál szó szerint (ez amúgy is lehetetlen), a gondolkodásmódot és a történethez való hozzáférés módját viszont remekül visszaadja.

Mindez szépen látszik a témakezelésen. A *Ready Player One* egyik központi problémája (amennyiben ez probléma) a kettős identitás. A film látványvilágát ezért a jövőbeli valóság sivársága és az OASIS (a virtuális világ) harsány, színgazdag ábrázolása határozza meg. A duplikáció a karakterformálás alapja is, hiszen a szereplők egyszerre mozognak mindkét térben. (Ebből adódik a fiatalok egyik dilemmája, ugyanis az avatárok dizájnja nem feltétlenül adja vissza a felhasználó valós kinézetét.) A kettős identitás megtestesítője Halliday (Mark Rylance meggyőző alakításában), akit a regény antiszociális remeteként és popkulturális ikonként jellemez. A film jól hozza ezt a karaktert, ráadásul a figura az időben is szétterül, a virtuális világnak köszönhetően pedig a halála után az OASIS-ban folyamatos jelenléttel ruházza fel a médium.

Az anyagkezelés visszavezet a retróhoz, s itt kell utalnunk végül az intermedialitásra, pontosabban az audiovizuális médium egyik nélkülözhetetlen komponensére. Természetesen a zenéről van szó. Mondani sem kell, hogy a *Ready Player One* olyan meglévő zenei produkciókat használ fel, melyek evokálják a '80-as évek hangulatát. A Cline-regényben rengetegszer előkerül a zene (annak filmes változata is, pl. a *2001: Űrodüsszeia* kapcsán), legfontosabb albumként a Rush *2112* című alkotását emelve ki. A filmben abszolút meghatározó a konzervtechnika (talán a *Ponyvaregény* és *A galaxis őrzői* működtetik ezt a legjobban – miközben eljátszanak a képen belüli és képen kívüli hang kereszteződésével –, de persze számtalan előzménye van); néhány előadó a sok közül: Van Halen, Prince, George Michael, Blondie, Tears for Fears, Joan Jett, Bruce Springsteen, The Bee Gees, Twisted Sister, Duran Duran, Eurythmics stb.

A Rush ugyan hiányzik a névsorból, de amikor a film elején feldübörög a *Jump* című rock-sláger, beindul a nosztalgia gépezet, ám az azt keresztező vizuális rendszer azonnal reflektálttá teszi a hozzá való viszonyt. A képek ugyanis egy még nem látott világba vezetnek (s ezzel kisiklatják a zenei reprezentációt), ily módon az ismerős és az ismeretlen interakciója, együttes hatása remekül érvényesíti a *Ready Player One* retrofuturisztikus távlatait. Közelítve egymáshoz azokat az archívumokat, melyek egyikét, a retro tárgyközegét anno – részben – éppen Spielberg hozta létre. A *Ready Player One* innen nézve is a média- és a popkultúra igen szórakoztató, egyben komplex emlékműve. A '80-as évek láthatóvá tett és (meg)hallgatható virtualizált emlékezete – játékba kapcsolt, csatolt formában.

Summa summarum

Ünnepi évadot zárt a Komáromi Jókai Színház

Visszatekintés

Lapunk korábbi számaiban részletesen írtunk a színház 65. évadának két fontos bemutatójáról. Elsőként Simai Kristóf – Szarka Gyula: *Zsugori* című zenés vígjátékát elemeztük. Az előadást 2017. október 6-án mutatta be a színház **Béres László** m. v. rendezésében. Ezt követte *A félkegyelmű*. Fjodr Mihajlovics Dosztojevszkij azonos című regényének színpadi adaptációját **Martin Huba** m. v. rendezte. Az előadás bemutatója 2017. december 8-án volt. A kritika megjelenése óta a színház ezzel a produkciójával vett részt a Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiválján, ahol az előadás a közönség díját, **Bandor Éva** pedig Lizaveta Prokofjevna Jepancsina megformálásáért a legjobb női mellékszereplő díját nyerte el.

A továbbiakban még négy előadást láthatott a színház közönsége. Közülük az egyik egy meseelőadás volt. Paul Maar *Hoppláda* című darabját **Tóth Miklós** m. v. rendezte. Ezt a mesét 2018. március 10-től láthatja a gyermekközönség. Most az ünnepi évad három, felőtteknek szánt bemutatójáról szólnak az alábbiakban.

A jubileumi évadban láttuk

Patai Éva: *Edith és Marlene*, zenés játék, bemutató: 2018. február 23.

Színházunk évadonként egy-két zenés produkcióval is szórakoztatja közönségét. Nem vitás, hogy határozottan érezhető a minőségi szórakoztatás szándéka. Így volt ez a Szarka Gyula magyar versekre írt zenéjével készült betétdalok beiktatásával zenés vígjátékká gyúrt *Zsugori* esetében is (melyről lapunk egy korábbi száma közölt részletes elemzést).

Ez a zenés előadás, amint a címéből is sejteni lehet, a legendás francia sanzonénekesnő, Edith Piaf és a német származású hollywoodi filmdiva, Marlene Dietrich képzelt barátságáról szól. Tegyük hozzá rögtön: nem túl nagy meggyőző erővel. Az előadásnak nem az egyetlen, de a legnagyobb erénye kétségkívül az, hogy Piaf karakterét **Holocsy Krisztina** formálja meg. A színésznő olyan kivételes képességgel rendelkezik, ami csak nagyon keveseknek az erénye. Nevezetesen képes arra, hogy miközben elhiteti velünk, hogy teljes egészében belebújt a megjelenített személy bőrébe, mégis megőrzi saját személyiségét. Mindkét hatás – a megformált karakteré és a

sajátja is – azonos hőfokon jön át a rivaldán. Ebben az előadásban úgy válik Piaffá, hogy nem utánoz, nem illusztrál, hanem újjáteremt. Minden művészeti ágnak ez a legfontosabb küldetése.

Dietrich szerepét testvére, **Holocsy Katalin** hivatott életre kelteni. Már a szöveggönyv is sokkal kevesebb lehetőséget biztosít arra nézve, hogy jelleme kiteljesedjen. Pataki Éva, a darab írója úgyszólván szinte csak azért találta ki ezt a figurát, hogy ellenpontot teremtsen, hogy az utcáról a rivalda fényébe keveredett ösztönlény, és a tudatosan *megcsinált* világsztár közötti különbségeket és hasonlóságokat szembe állítsa. Lényegében az előadás további szereplői is hasonló dramaturgiai elvnek megfelelően vannak jelen a játékban: Piaf élete fontos mozzanatainak megmutatását segítik. Féltestvérét, Momone-t **Losonczy Kata** m. v. kelti életre. Felfedezőjét, Leplée-t **Skronka Tibor**, Raymond impresszáriót **Majorfalvi Bálint**, Piaf legnagyobb szerelmét, a repülőszerencsétlenségben elhunyt bokszolót, Marcel Cerdant **Béhr Márton**, Theo-t, a görög fodrászt, Piaf utolsó szerelmét **Culka Ottó** alakítja. Ő az a színművész, aki a címszerepet alakító Holocsy Krisztinához hasonlóan erős karakterábrázoló képessége mellett meg tudja őrizni saját személyiségének jegyeit is egy-egy szerep megformálásakor. Gondolom, itt az ideje, hogy a színház nagyobb formátumú feladatokkal is ellássa őt. Az előadásban egy-egy epizódszerepben feltűnik még **Leczkesi Dóra**, **Bernáth Tamás** és **Nagy László**.

Az elhangzó szonozokat négytagú zenekar kíséri: **Pálinkás Andrassy Zsuzsanna**, **Illés Ferenc** m.v., **Varjú Attila** m. v., **Mayer József** m.v. / **Miskolczi Márton** m. v.

Juraj Grágel m. v. frappánsan át- meg átváltozó, a játék színhelyeit hangulatosan megjelenítő díszlete és **Gadus Erika** m. v. jelmezei segítik **Méhes László** m. v. rendezését. Méhes jelentős szakmai gyakorlattal és az adott territórium színházkedvelő közönsége feltételezett igényét figyelembe véve rendezte mindegyik Komáromban létrehozott előadását. Közülük talán éppen ez a Piaf-portré sikerült a legigényesebbre. Bár maga az anyag, amivel dolgozott, igencsak a felszínt kapirgálja, s az igazi emberi tragédia ábrázolását épphogy sűrölja. Mélységeket csak Holocsy Krisztina énekében és az általa teremtett néhány igazi színházi pillanatban kereshetünk.

A többi kulcsín, talmi csillogás...

Katona József: Bánk bán, tragédia, bemutató: 2018. április 27.

A jubileumi évad ünnepi előadásaként került a köztudatba a magyar nemzeti drámairodalom eme gyöngyszeme, amely szerkezete és nyelvezete miatt manapság már egyre kisebb érvennyel/hatásfokkal képes megszólalni. Hacsak a rendező nem keresi meg, bányássza ki és ábrázolja pontos színházi eszközökkel, világosan a történetnek azokat a hangsúlyait, amelyek a ma emberét képesek hitelesen megszólítani. S máris elérkeztünk a *Bánk bán* játszásának eleve megosztó és kikerülhetetlen csapdájához vagy buktatójához. Ahogy tetszik. Van ugyanis a nézőknek az a része, akik valamiféle történelmi tablót, a darab története idejének illuzórikus világát akarják látni a színpadon. Magyarán *korhű* előadást akarnak. De melyik kor megjelenítése hordozhat ma is érvényes mondanivalót, üzenetet? Bármily meglepő, mindegyiké. Öltöztethetjük a szereplőket akár II. Endre korát vagy a dráma megszületésének idejét megjelenítő kosztümökbe, de mai ruhákba, öltönyökbe, úgynevezett kortalan kosztümökbe is, az érvényes színházi üzenet kibontása soha sem ebben áll. Nem ebben, hanem abban a szellemiségben, dramaturgiailag és a színész-rendezői elgondolás pontos kivitelezésében. Abban, hogy amit, mint *hangsúlyrendszer*, eldöntöttek egy íróasztal mellet, és betartottak/betartattak az olvasópróbától a bemutatóig, mennyire pontosan sikerült rögzíteni.

Nos, éppen ebben áll a most látott *Bánk bán* minden erénye és buktatója is. Az *elgondolás* és a *kivitelezés* összhangjában vagy összhangtalanságában. Akadtak szép számmal olyan nézők, akik az öltönyös, mai(as) látványvilág miatt – amelyet egyébként **Horesnyi Balázs** m. v. díszlet- és **Kárpáti Enikő** m. v. jelmeztervező kiváló érzékkel és összhangban hozott létre – nem szerették az előadást. Szomorúan konstatáltam, hogy sokan még csak meg sem kísérelték, hogy átadják magukat a beleélés lehetőségének, hanem egy „már megint modern”-legyintéssel végigülték, vagy a szünetben otthagyták azt. Úgy vélem, hogy a színházművészetnek semmiképpen sem lehet feladata, hogy saját esztétikai célkitűzéseit feladva a közönsége kiszolgálójává váljon. A művészet feladata – a már jelzettekén kívül – nem az, hogy kiszolgáljon. Annak a világnak az újrafogalmazása, amelyben a műalkotás (esetünkben a színházi előadás) létrejön.

Vajon miért nem jött létre mégsem egy átütő erejű, katartikus előadás **Hargitai Iván** m. v. rendezői munkája nyomán. Pedig – ahogy manapság mondani szokás – igazán oda-tette magát az alkotói folyamat során, ez látszik is az előadáson. A viszonylag pontosan megkomponált, felesleges *rendezői ötletektől* tartózkodó (nem így volt ez Heltai Jenő *Naftalin* című vígjátékának rendezésekor) színészvezetéssel és mozgással (**Cortés Sebastião** m. v. munkája) operált.

A szereposztás ellen sem lehet különösebb ellenvetésünk. Illetve egy esetben; számomra érthetetlen döntés alapján az éhező jobbagy, Tiborc szerepét az egyébként kiváló színészi adottságokkal rendelkező **Fabó Tiborra** bízta, aki véleményem szerint alkatilag egyáltalán nem alkalmas a klasszikus magyar drámairodalom egyik legemblematikusabb epizód szerepének megformálására. A társulaton belül ez a *ziccer* éppenséggel a Petur bánt játszó **Mokos Attila** szerepe lenne. De hát én műbírálgtok itten csupán, nem pedig észtl, de legfőképpen nem szerepeket osztok... Egy ismerősöm – aki ugyancsak látta ezt az előadást – arra intett, hogy figyeljem meg, a szegény emberek között milyen gyakori a pocakos, testesebb alkat. Nem feltétlenül soványak. Meglehet, hogy igaz az észrevétel, de a *katonai* színházi világ archetípusaira ez nem vonatkozik. Még az újraértelmezések esetében sem. Az is lehet, hogy a rendezői-dramaturgiai elképzelés (dramaturg **Perczel Enikő** m. v.) szerint ezt a karaktert meg akarták fosztani az összes, az idők során rátapadt sztereotípiától. Ez rendben is lenne, ám a végeredmény egy étkes traktorista figurájának látszatát kelti. Ezek után nehéz elhinni mindazt a sok nyomorúságot, amit a darab szerzője a híres monológban (panasz) a szájába adott.

A másik talány számomra a népes statisztéria mozgatása ebben az izgalmasan sokrétű térrendszerben. Nem mindig, de sokszor úgy tűnik, hogy **Miklós László**, **Pöcze László** m. v., **Vermes István** m. v., **Bukovszky Orsolya** m. v., **Kiss Dóri** m. v., **Leczkési Dóra**, **Pluhár Katica** m. v., **Szarka Beáta** m. v. és **Schlár Gréti** m. v. a darab adott helyzeteitől függetlenül működtetett, hézagkitöltő biodíszletként bolyonganak az előadásban. Meg kellett volna keresni azokat a drámai súlypontokat, amikor ezek a statiszták megerősítenek/megtámasztanak egy-egy helyzetet. S végül még egy jelenet, amely egészen *groteszkre* sikeredett. Ez pedig a kissé sűrű füstfelhőbe burkolt összevissza lövöldözős nagy antré volt, amelynek következtében a II. Endrét alakító **Skronka Tibor** alig észrevehető sziluettként érkezett meg, és állt, majd szólalt meg a színpad egy megfelelően hangsúlyos, ám a füsttől láthatatlanná vált pontján. Ilyenek miatt sokszor – és nem brechti értelemben! – alaposan elidegenedtem attól az előadástól, amire beültem.

Tóth Tibor alakítja a címszerepet. Jelenléte hiteles, megszólalásai is pontosak. Különösebb bravúrt nélkülöző Bánkot kapunk tőle, amely segíti az előadás lebonyolítását. Aki magasan kiemelkedik a darabot megjelenítő színészgárdából, az a Gertrudis királynét alakító **Bandor Éva**. Számtalanszor taglaltuk már színészi kvalitásait, amelyeket a szakmai

díjak is igazolnak. (Kész csoda, hogy még nem csábította el őt innét valamelyik menő pesti vagy jeles vidéki társulat. Nehogy!) A többiek rendre elvégezték a rájuk bízott feladatot: **Béhr Márton** e. h. (Ottó), **Ladányi Júlia** m. v. Melinda alakítása kissé halványabbra sikeredett az elvárhatónál, **Majorfalvi Bálint** (Mikhál bán), **Olasz István** (Simon bán), **Németh István** (Myska bán), **Bernáth Tamás** (Solom), **Drága Diána** (Izadóra) is mutathatna már magából valami eltérőt a megszokottól, **Nagy Iászló** (Egy udvarnok) a gyerek szereplők **Méhes Gergő** m. v. (Soma), **Jancsik Dóra** m. v., **Sárközi Dávid** m. v., / **Lengyel Ádám** m. v. (II. Endre és Gertrudis gyermekei). Szándékosan hagytam a szereplőgárda végére azt a két színművészt, akik kreatív és erős színpadi jelenlétükkel feletébb rászógnak a nézők elismerő csodálatára. Az egyikük a Biberachot, a lézengő ritter alakító **Szabó Viktor**. Már *A félkegyelmű* Miskin hercegeként – ami homlokegyenest más karakter, mint az, amit a *Bánk bán*ban megformál – bizonyította kiváló színészi kvalitásait. Most is remekel! A másik színész **Culka Ottó**, akinek ebben az előadásban az Egy zászlósúr szerepe jutott. Amióta a színházhoz szerződött, sorra játssza a jószerivel legparányibb epizódfigurákat. Ám, ami nagy reményekre jogosítja fel az az, hogy ezekből a villanásnyi figurákból is képes önnön sorsukat hordozó karaktereket kialakítani. Ideje lesz már, hogy egy komolyabb színészi/szakmai megmérettetés során is bizonyíthasson és fejlődhessen a pályán. Színészi kvalitásairól volt alkalmam meggyőződni a pozsonyi Aréna színház *Ujo Vankúšik* (A vánkusember) című előadását látva.

Amivel feltétel nélkül egyet tudok érteni ebben a színházi felfogásban, az a **Dobri Dániel** m. v. által jegyzett szcenikai zene. Azt mondják, a jó szcenikai zene olyan, hogy a néző szinte észre sem veszi, úgy szolgálja, nyomatékosítja az előadás hangulatait. Úgy látszik,

Cím nélkül (Magán utca).

Fa, gombostű, zseblámpa, 71x19 cm, 2013

mégis van kivétel: ezt a zenét nagyon is észre lehet venni, gyakran *kihangzik* az előadásból, mégsem telepszik rá a jelenetekre, hanem szolgálja és erősíti azok élet, dinamikáját.

Mindenesetre maradt bennem egy hiányérzet. Egyrészt azért, mert ennél markánsabb, erősebb, ha kell: maradandóbb emlékü előadást vártam az ünnepi évad *csúcsprodukciójaként*, másrészt meg azért, mert ez a *Bánk bán* aztán messzemenően nem az volt... És egyébként is: úgy tűnt fel nekem, mintha a színház vezérkarát nem igazán *izgatnák* az évfordulók... Pedig fontosak.

Szigligeti Ede – Lakatos Róbert: *Liliomfi*, zenés komédia két részben, a Kassai Thális Színház vendéjátéka, bemutató Kassán: 2017. november 16.

Még emlékszem azokra az időkre, amikor nagy várakozás előzte meg a Thália komáromi vendégszereplését. Jönnek a kassaiak, mondogatták már előre a komáromi színházba járók. Úgy hangzott ez a mondat, mint amikor kedves, távolba szakadt rokont vár a család. Aztán emlékszem azokra az időkre is – akadt ilyen is –, amikor nem lelkesedtek annyira a várható *rokoni* látgatástól, és azt mondták: úgyis megint valami modernnel jönnek... Változó volt a fogadtatás is. Akárcsak mostanában. De hát így van ez a komáromi előadásokkal is. Igenis *szoktatni* kell a közönséget a kor hangjának meghallására, a (színház)művészet valódi küldetésének el/befogadására.

Ilyen a kassai *Liliomfi* is **Tellihay Péter** m. v. rendezésében. Egyszerű, mert tiszta. Bohókás, mert ilyenek írta meg Szigligeti Ede. Minőségi, mert pontos, fennkölt, mert **Arthur Rimbaud, Charles Baudelaire, Paul Verlaine, Petőfi Sándor** és **Jónás Tamás** versei szólnak meg benne **Lakatos Róbert** zenéjével. Eklektikus, mert néha nagyon jó, hogy a színház ilyen. Színes, kacagtató, szívszorító... Ábrázoló színház!

Madarász Máté (*Liliomfi*) és **Nádasdi Péter** (*Szellemfi*) kettőse valóban olyan, mint egy bohócarc két fele. Ráadásul *Szellemfi* olykor – a név kötelez – mint egy belső hang, zsigeri felismerés, irányítja *Liliomfi megmozdulásait*.

Lax Judit Mariskája, bár egészen más világban él, mint a híres Makk Károly-film *Krencsey Marianne*-ja, alakításában mégis felfedezhető valamiféle párhuzam, édes-szomorkás, alig észrevehető utalásokkal. Nem így a Szilvai professzort alakító **Vasvári Emese** esetében, akinek nagyon merész *színházi/színészi csavarral* kell egyfajta nemtelen, magát a szövegkönyvhöz híven férfiként megjelölő titokzatos *sötét alakot* kell megjelenítenie. Ráadásul a magyar színjátszás élő legendája, Töröcsik Mari hanghordozását és gesztusait mímelve. Ebből adódik, hogy néha nem tudjuk eldönteni, hogy egyfajta tiszteletadással vagy pedig pusztá ötletparádával van-e dolgunk. (Én mindenesetre az előbbire voksolok...) Tudvalevő, hogy Töröcsik játszott férfi szerepeket. Még olyan is akadt, amikor egy egész előadás rendezői koncepcióját kellett teljesen újraértelmezni. 2009-ben a Nemzeti Színház *Amalfi hercegnő* című előadásában ő játszotta volna az ereje teljében lévő ötvenes férfi, Bozola szerepét. Csak súlyos betegsége akadályozta meg abban, hogy végül Sinkó László játszotta el a szerepet. Mindezt azért írom le, hogy jelezzem, ebben az esetben afféle belső színházi áthallásról van szó, nem pedig öncélú ötletelésről. Ezzel az *áthidalással* ráadásul értelmezve is van ez a szereposztási különlegesség, amelyet – könnyen lehet, hogy – a kényszer szült... Nem lehet tudni, meg nem is érdemes firtatni. A lényeg, hogy Vasvári Emese kiváló színésznő. Még akkor is, ha nemcsak Szilvai professzor, de legendás pályatársnője bőrbe kell bújni a egyszerre.

Kamillaként **Varga Szilvia** remekel. Frappánsan elegáns humorral jeleníti meg az olykor a pohár fenekére néző, *Liliomfi*(ak) után sóvárgó vénlányt. Könnyed, játékosága mögül kikandikál sorstragédiája, a magányosság. Erzi szerepében **Rab Henriettát** látjuk. Alig

tudok elvonatkoztatni a mára igazi színésznővé érett tehetséges csitritől, ahogy kezdő korában, még a főiskola előtt, a komáromi társulatban megismertem. Sokkal gazdagabb színészi eszköztárát használva – persze talán törekeny alkatának is köszönhető – ártatlan, mégis fifikus szerelmes lányt varázsol elénk. **Varga Livia** egy tolószékbe kényszerült szomszédaszszonyt játszik. A jobbára némaságra ítélt figura sorsának minden kegyetlenségét sikerül megmutatnia. Nagyon erős epizódalakítás az övé. Jó volt újra látni **Ollé Eriket**, bár Gyuri pincér világa nem az ő szerepköre, mégis helytállt. Sosem fogom megérteni, se elfogadni, hogy annak idején megvált tőle a komáromi társulat vezetése. Ő máig a legizgalmasabb színészegyéniségeink egyike. A további szerepekben **Drégner Lilla** (Szolgálólány), **Bocsárszy Attila** m. v. (Kányai), **Pólos Árpád** (idősebb Schwartz), **Illés Oszkár** (ifjabb Schwartz) és **Novák Éva** m. v. (Lány a fogadóban) látható még az előadásban.

Bevallom, kétszer is megnéztem az előadást, és csak a jó szándék tart vissza attól, hogy részletezzem, milyen megengedhetetlen tiszteletlenségeket tapasztaltam a második alkalommal látott előadáson. Azt még meg is érteném, ha egy színész, miután beleevett a jól láthatóan *kínai hullámos tésztával* gazdagon megrakott instant levesbe, egy óvatlan pillanatban meglehetősen hangosan elbőffenti magát a színpadon. De ahogy ezen a többiek lázhatóan szórakoznak, az már megengedhetetlen. Akárcsak a slendrián módon kivitelezett előadásvégi tapsrend is. Sajnálom, hogy emiatt néminemű lesajnáltság-érzés maradt bennem. Pedig lelkemre mondom, kedvelem ezt a társulatot. Továbbra is!

Mérleg és várakozás

A korábbi évadok igen hullámzó minőségű előadásai után, úgy vélem, egy viszonylag kiegyensúlyozott, szándékában egységes évadot láttunk. Az előadások színpadi kivitelezésük tekintetében kapcsolódtak egymáshoz. Akadtak egészen kimagasló színészi teljesítmények, emlékezetes látványvilágú produkciók. Jó volt élvezni a *Zsugori* bravúros színészi munkát feltételező, leginkább magáról a színjátszásról szóló világát. Más műfajban ugyan, de nem kevésbé izgalmas térhasználatával és **Szabó Viktor** kimagasló színészi teljesítményével *A félkegyelműt*. **Holocsy Krisztina** mindig hiteles énekét az *Edith* és *Marlene*-ben. Ugyancsak igényes látványvilágot mutatott a *Bánk bán*, amelyben **Dobri Dániel** m. v. kiváló ízléssel kitalált színpadi zenéje, valamint **Bandor Éva** és **Szabó Viktor** játéka maradandó színházi élmény. Nem kevésbé élvezetes a *Liliomfi* látványvilága, szellemes dramaturgiája, és a főszereplők kiegyensúlyozottan sziporkázó játéka.

A következő évadra vonatkozó információk alapján ugyancsak érdekes előadások várhatók. A 2018. június 23-i évadzárón **Tóth Tibor** igazgató tájékoztatta a jelenlévőket a 2018/2019-es színházi évad várható előadásairól. Ezek szerint egy Mátyás királyról szóló mesejáték készül majd a gyerekközönség számára. Utána a pozsonyi Színművészeti Egyetem most végzett rendező szakos hallgatója, **Rédl Károly** egy kamara előadást állít színpadra. Két zenés nagyszínpadi produkció is várja a közönséget. Az egyik a híre Presser-musical, a *Padlás*, a másik pedig a világhírű *Kabaré* lesz. Az előbbit **Méhes László**, az utóbbit pedig **Rusznayk Gábor** rendezi majd. *Teljesen idegenek* a címe annak a produkciónak, amelyet a székesfehérvári Vörösmarty Színházzal közösen hoznak létre, **Hargitai Iván** rendezésében. A 66. évad utolsó bemutatóját pedig **Bagó Bertalan** rendezi: a magyar vígjáték klasszikusa, Molnár Ferenc *Üvegcipő* című színműve lesz.

Ha a színházi szimatom nem csal, ismét lesz néznivaló bőven.

UNGVÁRI-ZRÍNYI KATA

A kód diszkrét játéka

Adorjáni Márta munkáiról

Adorjáni Márta művészete, bár grafikai alapokra épül, írás- és irodalom-közeli. Legtöbbször az írott kommunikáció formátumait használja – könyvkötés/művészkönyvek, valamint maga az írott szöveg és ennek tördelése, képekkel való váltakoztatása az oldalon.

Munkáin gyakran a nem-irodalmi vizuális tartalmak is kóddá vagy irodalmi szerkezetekké alakulnak: a *Saját portré* vonalai a sorozat 39 darabján fokozatosan kisiklatják a kép eredeti értelmezését, azáltal, hogy (a drót hajlítása nyomán) autonómmá válnak, s így az ismétlésben is módosuló öntörvényű alkotóelemek veszik át az egész kompozíció fölött a hatalmat – különböző konstellációik eltérő eredményeket hoznak (Így változik az arc kifejezése, jellege, emberiből állatívá, vagy külön lényé is válhat stb.). A *Cím nélkül* kivágott figurái piktogram-szerű letisztultsággal képesek közvetíteni pregnáns és komplex érzelmi viszonyokat (egy kapcsolathoz kötődő különböző viszonyokat és jelenségeket), azonban ezek is kódként viselkednek és a sorozat kontextusában nyernek igazán értelmet. Más esetekben a vizuális forma naplószerű jelleget ölt: a gyerekkori rajz-füzet művészkönyvbe való átültetése (*Bevezetés a látás művészetébe*) következetes rendszerével, a *Girográf* interaktív installáció pedig a pillanat nyomainak spontánabb, közvetlenebb rögzítésével építkezik.

Befogadói élmény

Adorjáninál a kód nem a világos közlés szerepét tölti be. Az írás soha sem könnyen hozzáférhető és a képi tartalmaknál nem egyértelműbb: A *Magán utca* befogadása tipikus példa erre: a szavak csak egy bizonyos megvilágításban, a befogadó erőfeszítése (a gombostűk elem-lámpával való megvilágítása) nyomán válnak olvashatóvá, a kapott szöveg pedig talányos és akár a befogadó jelenlétének jogosságát is megkérdőjelezi (akárcsak a látszólag szabad természetbe kifüggesztett „Magánterület!” feliratok). A látvány több szinten is zárt, s így a műalkotás befogadásában is megjelennek a látás hatalmi vonatkozásai, s ezzel szembesül a befogadó.

Az *Apa* című installációban, bár konkrétan jelenik meg a szöveg (a *Nem győzöm hangsúlyozni* és az *André Kertész: A korai évek* sematizált szöveg-képeihez képest), mégis a hangsúly inkább annak dróttal való kiírására és nem feltétlenül a kiolvasására esik: a munka materialitása, a hajlított drót feszülése és láncszerű önmagába fonódása lenyű-

Adorjáni Márta

gözi az embert, és az szöveg értelmezése már nem is tűnik olyan fontosnak – ehelyett inkább az író fizikai törekvésével azonosulunk, felidézve gyermekkorunkból a betűkkel mint idegen jelrendszerrel való küszködéseinket.

Valójában az, amit Adorjáni munkáiban tapasztalhatunk, az a kódnak egy metafizikus tapasztalása; kicsit olyan, mint amikor olvasás közben a fejünkben visszhangoznak a szavak: értenék is a szöveget, de pillanatnyilag sokkal jobban leköt a vizuális és auditív formák tapasztalása, az új tartalom ízlelgetése, annak játéka, ritmusa – primér, esztétikai élmény. Így tehát a *Nem győzöm hangsúlyozni* a szavak befoglaló formáit láttatva mutat rá a szöveg rendszerére; az *André Kertész: A korai évek* pedig hasonlóan tartalomtól elidegenítő, de mégis átfogó és a könyv-élményt szintetizáló tárgyat teremt. A vizuális kód ritmusban és kompozíciós lehetőségekben bontakozik ki a *Konfiguráció*-ban, ahol a figurák mozgás-jeleikkel belakják és belepik a teret, terjeszkedő dinamikájuk különböző alakzatokat ad ki, amelyek a száraz dombornyomat pozitív és negatív verzióiban a lét és nem-lét váltakozó impulzusait tömörítik. Az élmény szinte mindegyik munkában a konkrét tartalmak esztétikus cenzúrája és kreatív formai játék által születik meg.

Linearitás

Az írott kommunikációra jellemző linearitás sokféleképpen jelenik meg Adorjáni Márta munkáiban. A legkézenfekvőbb példa erre a művészkönyvek hagyományos formátuma (könyv, melynek eleje és vége van), de ezen túl az egyes témák sorozatban való megfogalmazása is linearitást teremt, és – mivel körbejárandó – még a kiállítóterben kihúzott papírfal percepciója is folyamatszerű. Az *ablakkal kezdődik el* című alkotás több szinten is egyesíti ezeket a törekvéseket. A használt szöveg tömbjét részekre bontja, így egyetlen oldal tömörsége helyett a sorok rövid szakaszonként törik át a zöld felületet és fokozatosan nyitják meg a teret (mind konkrét értelemben, mind pedig tartalmilag); ezzel olyan látvány keletkezik, amely ablakon keresztül látott kinti lombok szekvenciáit idézi. Mire a könyvet végiglapozzuk, „a határnak nyoma veszett”: a szöveg és látvány eggyé lesz, az ablak pedig megszűnik, vagy, így, összegzés nélkül, a tekintetünk vándorlását követve, talán meg sem születik igazán.

A linearitás másik vonatkozása, hogy időben bontakozik ki. Az idő dimenzióját animációk képkockáihoz hasonlóan hordozza a *Saját portré* és a *Konfiguráció*, a *Girográf* segítségével adott időintervallumban (a pörgettyű megállásáig) hagyhatunk nyomot, és az *1993/2017 – Bevezetés a látás művészetébe* oldalainak rajzát a napfény hívja elő (a lapokat letakaró kivágott „papírcsipke” alatt fehér marad az oldal, a szabadon hagyott felület pedig megsárgul). Az idő folyamának az anyaggal való metszéspontjai valósulnak meg ezekben.

Fontos szerep jut ugyanakkor a munkafolyamatnak is – egyrészt a munkaigényes formai megoldások repetitív mozdulatokból tevődnek össze (precíz metszések, hajtogatás, kis elemek módszeres összeragasztgatása, drót apránkénti modulálása, gombostűk pontos szögben való bekalapálása), így a keletkezés meditatív folyamata külön misztikumot, illetve sajátos súlyt ad a keletkező műtárgyaknak is. A diszkrét, finom személyes töltet a háttérben marad, de jelenléte épp elég líraiságot és tartalmat biztosít ahhoz, hogy a nézőt bevonja a játékba.

A nyom-hagyás, a nyomtatás és az ellentétek ritmusa: úr és telítettség, anyag és árnyéka, ismétlés és változás alkotnak kompakt, pontos és dinamikus formai játékokat. Adorjáni Márta világában a minimalista formanyelv a grafika újraértelmezéseit hordozza.

MUNKATÁRSAINK

Babos Orsolya (1992, Budapest), a Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájának hallgatója, Miskolcon él.

Benyovszky Krisztián (1975, Ipolyság) irodalomtörténész, kritikus, a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Karának oktatója, a Partitúra főszerkesztője. Legutóbbi könyve *A Morgue utcától a Baker Streetig – és tovább* címmel 2016-ban jelent meg. Érsekújváron él.

Bettes István (1954, Rimaszombat) költő, műfordító. Madách- és Forbáth Imre-díjas. Szabadoszó alkotó. Jelenleg Kárpát-medence szerte él.

Fellinger Károly (1963, Jóka) költő, író. 2016-ban *Kéreggyűjtés* címmel verseskötete, valamint *Ilka vára* címmel mesekönyve jelent meg. Jókán él.

Fritsi Péter (1989, Komló) prózaíró. 2008-ban jelent meg *Harc Atlantiszéért* című kötet (Alexis Bramhook álnéven). Komlón él.

Géczi János (1954, Monostorpályi) József Attila-díjas költő, író, multimediális művész, egyetemi oktató (élettudomány-történet, művelődéstörténet, neveléstörténet, szimbólumtörténet, antropológia). Balatonalmádiban él.

Kirilla Teréz (1972, Szatmárnémeti) költő, esszé- és prózaíró, műfordító. Jelenleg egyetemi hallgató (ELTE). Budapesten él.

Kiss Péntek József (1951–2018) író, rendező, pedagógus. Utolsó könyve *A megbecsült színház* címmel 2014-ben jelent meg. Komáromban élt.

Németh Zoltán (1970, Érsekújvár) József Attila- és Forbáth Imre-díjas költő, irodalomtudós, a Varsói Egyetem Magyar Tanzéke oktatója. Varsóban él.

H. Nagy Péter (1967, Budapest) irodalomtörténész, szerkesztő, a Selye János Egyetem oktatója. Legutóbbi könyve *Médiateretek Lady Gaga korában* címmel 2017-ben jelent meg. Érsekújváron él.

Soltész Márton (1987) irodalomtörténész, szerkesztő. Surányban él.

Szászi Zoltán (1964, Tornalja) költő, író, újságíró, kritikus. Zeherjén él.

Ungvári-Zrínyi Kata (1987, Marosvásárhely) művészettörténész, műkritikus, fordító, kurátor. Marosvásárhelyen él.

Varga Imre (1950, Kisgyarmat) költő, műfordító, légzésterapeuta. Tinnyén él.

Z. Németh István (1969, Komárom) költő, író, pedagógus. Csicsón él.

A folyóirat idei hat számát az SZMÍT ajándékba adja a tagságnak, az irodalmi szervezeteknek és a folyóirat-szerkesztőségeknek.

SZLOVÁKIAI MAGYAR SZÉP IRODALOM 2018

Szeptember 26-án mutatták be Dunaszerdahelyen a Szlovákiai magyar szép irodalom 2018 című antológiát. A kötetet válogató Hízsnyai Zoltánnal Juhász Katalin beszélgetett, és az antológiáról szóló összefoglalót is ő olvasta fel a beszélgetés előtt.

Megvalósult és tervezett rendezvények. Képek az Író Társaság életéből.

Összeállította: Nagy Erika
Képek: Nagy Erika

A Szlovákiai Magyar Írók Társasága TÁJÉKOZTATÓJA

t
e
l
k
é
l
e
m

A HAZAI TERMÉS LEGJAVA

A Szlovákiai Magyar Írók Társasága 2003 óta ad ki antológiákat az előző év terméséből, olyan versekből, prózákból, amelyek hazai és magyarországi irodalmi folyóiratokban jelentek meg, és elnyerték az összeállítók tetszését. Idén 25 szerző szövegei kerültek be a 260 oldalas könyvbe.

Tizenhat szerzőtől versek, 9 szerzőtől prózai szövegek szerepelnek benne, a leg-sokoldalúbb Z. Németh Istvántól pedig ez is, az is. Aki szereti a számokat, annak álljon itt még egy adat: a 25 szerző közül 7 nő és 18 férfi, ami elszomorító arány lenne, ha nem tennénk hozzá, hogy a nők közül a legidősebb mindössze 42 éves, a férfiak közül pedig 83.

Hosszú évek óta Hizsnyai Zoltán, illetve H. Nagy Péter szerkeszti a Szlovákiai Magyar Szép Irodalom című válogatást, és némiképp a véletlen, illetve az ábécésorrend műve, hogy mely alkotások kerülnek egymás mellé. Ezért nem is szükséges folyamatosan olvasni a kötetet, mert a művek között nincs kapcsolódás. Fel lehet ütni a kedvenc szerzőknél, vagy akár azoknál, akiknek a nevét még nem hallotta az olvasó.

Kérdés persze, mennyire érdeklí az átlagolvasót a kortárs magyar irodalom, hát még a hazai ága, amely sokak szerint nem is létezik, mert az irodalom egy és oszthatatlan. Az egyik legnagyobb, és önmagát legtöbbet reklámozó könyvesboltunkban például három darab fogyott el a tavalyelőtti antológiából, vagyis még a benne szereplők sem vásárolták meg rokonaiknak – legalábbis nem abban a boltban.

De fejezzük is be az ünneprontást, mert idén egy rendkívül színvonalas, és sok tekintetben különleges antológia került a még megmaradt könyvesboltok polcaira.

Kezdjük a nemzedékváltással. Sok a fiatal alkotó, az új név, akiknek nincs még önálló kötetük, csak folyóiratokban publikáltak eddig. És lám, milyen fontos ez a fajta jelenlét – Mázik Orsolya, Plonicky Tamás vagy Tóth Lilith Viktória most „egy fedél alá” kerülhetett Tózsér Árpáddal, Barak Lászlóval, Fellingner Károlyval. Egyre több szakmabeli vallja, hogy a folyóiratokban való folyamatos közlés, illetve egy-egy ilyen antológia-szereplés ma már talán fontosabb is az önálló kötetnél, főleg a költők esetében, mert ismeretlen szerzők első verskötetét kevesen vásárolják meg.

A fiatalok közül kiemelkedik Csillag Lajos, aki az antológiában szereplő *Kilégzés utáni halk zörej* című elbeszéléseért 2016-ban Arany Opus-díjat kapott, a versek közül pedig Fekete Anna költeményei érdemelnek fokozott figyelmet. Mindkét szerzőnek kötete is megjelent már.

Az antológiába a következő alkotók kerültek be: Barak László, Bodnár Gyula, Csillag Lajos, Fekete Anna, Fellingner Károly, Forgács Miklós, Forgács Péter, Gyurász Marianna, H. Nagy Péter, Hizsnyai Zoltán, Mázik Orsolya, N. Tóth Anikó, Nagy Hajnal Csilla, Németh Zoltán, Péntes Tímea, Ploniczky Tamás, R. Nagy Krisztián, Szalay Zoltán, Száz Pál, Tallósi Béla, Tóth Lilith Viktória, Tózsér Árpád, Varga Imre, Veres István és Z. Németh István.

A szerkesztők saját magukat is beválogatták, ami csak azok számára lehet visszatetsző, akik nem követik nyomon munkásságukat. Hizsnyai Zoltán költő mostanában nagyon ritkán jelentkezik verskö-tettel, a legutóbbi 2010-ben jött ki. Az antológiában

szereplő két nagyobb lélegzetű verse viszont olyan erős, burjánzó, karakteres, hogy gyanítjuk: készül valami a költő oroszlánbarlangjában.

H. Nagy Péternek évente jelennek meg ugyan kötetei, néha egyszerre kettő is, ezek azonban irodalomelméleti tanulmányok, esszégyűjtemények, válogatott kritikák és egyéb elvont dolgok. Versekkel nem sűrűn jelentkezik. Most sem az ő neve áll a sorok fölött, hanem kitalált nevek (Rachel Wick, Tara Abernathy stb.). Illetve az internet szerint léteznek ők, csak valami egészen mást csinálnak, nincs közük az irodalomhoz. A versek alatt pedig ez olvasható: „H. Nagy Péter gyűjtései”. Különlegesen rafinált megnyilvánulás ez: egyszerre rejtőzködés és szereplés. Maguk a versek pedig SF-monológok, ami nem meglepő a tudományos-fantasztikus irodalom megszállottjától. Egészen felkavaró például a Robokalipszis című opus, amelyben egy hiperintelligens robot a saját halálát közvetíti nekünk.

A legnagyobb meglepetést a kassai Thália Színház dramaturgja, Forgács Miklós okozta számomra. Ő maga is alaposan meglepődött, amikor felfedezte, hogy öccsével, Andrással együtt szerepel a Daliás idők harmadik énekében. Először Arany János ide vonatkozó sorait közli, majd az ő verse jön, felező tizenkettesekben, amelyben a két fiatal Forgács nem a harcmezőn csatázik, hanem egy szobafestéssel, lakásfelújítással kell megbirkózniuk.

A 25 szerző összesen 13 különböző folyóiratban publikált tavaly, ami jól hangzana, ha nem árulnám el, hogy egyetlen ember, a hat helyen publikáló Fellingner Károly javította fel ezt a statisztikát. Egyébként 14 szerző szövege származik az Irodalmi Szemléből, tizenketten az OPUS-ban jelentek meg, hatan a Bárkában, hárman az Alföldben, ketten a Kalligramban (ez meglepően alacsony szám), a többiek pedig más folyóiratokban, illetve internetes felületeken, ők összesen nyolcan vannak.

Ezzel az antológiával valamiféle közszolgálati feladatot is ellát a Szlovákiai Magyar Írók Társasága, hiszen az OPUS ritkán jut el a nagyközönséghez, és az Irodalmi Szemlé sem lehet levenni a polcra minden hazai magyar gimnáziumi könyvtárban. És mivel mostanában nem jelennek meg irányzatokat bemutató, sem pedig generációs antológiák, az utóbbi évek antológiáit egymás mellé rakva az olvasó többé-kevésbé átfogó képet kaphat a hazai magyar irodalom állapotáról. Megtanulhat néhány új nevet, és azt is láthatja, hol tartanak irodalmunk nagyjai.

Szavaloversenyeken is gyakran felfedezem ezeket a jellegzetes, fekete borítókat tizenéves vers- és prózamondók kezében, mert ahol kötelező egy hazai szerző művét is előadni, ott segítség lehet egy ilyen „szöveggyűjtemény”. A 2018-as antológiában olvasható írások 50–60 százaléka szerintem abszolút jól működne a színpadon előadva. És abban is biztos vagyok, hogy ezek a szerzők felveszik a versenyt a magyarországiakkal. Számomra Hizsnyai Zoltán, Forgács Miklós és Németh Zoltán versei, valamint Csillag Lajos, N. Tóth Anikó és Tallósi Béla prózái okozták a legnagyobb élvezetet, de a többiek közül is bárkit nyugodt szívvel ajánlhatnék ismerőseim figyelmébe. Hiszen ne feledjük, hogy ezek a szövegek korábban már átmentek egy rostán a folyóiratok szerkesztőségeiben. És míg egy önálló kötetbe becsúszhat egy-egy gyengébb mű a jobbak közé, antológia esetében eleve ritkábban fordul elő ilyesmi.

Juhász Katalin

TEXT-TÚRA

A Szlovákiai Magyar Írók Társasága neves mentorok közreműködésével ősszel is folytatta a Text-túrát, vagyis sok éve sikeres és népszerű tehetséggondozó programját. A szárnypróbálgató alkotók verseit és a prózai műveit elemző-cizelláló műhelymunka külön csoportokban folyt, Juhász Katalin, Hizsnyai Zoltán, Szászi Zoltán és Z. Németh István vezetésével. A helyszín az Ipolyszakálluson található Méhecske Panzió volt, október 5–7-e között.

LITERA-TÚRA KOMÁROMBAN ÉS A KÖRNYÉK TELEPÜLÉSEINEK ISKOLÁIBAN

A Szlovákiai Magyar Írók Társasága idén is lehetővé tette, hogy a Litera-túra nevet viselő rendezvénysorozat keretében minél több iskolás fiatal a kortárs szépirodalommal kapcsolatos új ismeretekkel gazdagodjon, friss irodalmi élményben részesüljön és személyes kapcsolatra kerüljön a hazai szerzőkkel.

A lacszakállasi alapiskolába Jakubecz Márta és Száraz Pál, a komáromi Selye János gimnáziumba Aich Péter, az izsai iskolásokhoz Poór József, a perbetei tanulókhöz Bolemant László, a hetényiekhez Hizsnyai Zoltán, a csallóközaranoyosiakhoz pedig Zirig Árpád látogatott el. Az iskolák diákjai és pedagógusai hálásak voltak a szervezőknek, örültek, hogy átélhették a rendhagyó irodalomórák élményét és varázsát.

SZIMPÓZIUM AZ IRODALOMNÉPSZERŰSÍTÉS LEHETŐSÉGEIRŐL

Október 19-én második alkalommal szervezte meg a Szlovákiai Magyar Írók Társasága *Az irodalomnépszerűsítés lehetőségei* című szimpóziumot a dunaszerdahelyi Vermes-világban. Elismert előadók beszéltek a téma iránt érdeklődő nagyszámú közönségnek a tapasztalatokról, a problémákról s azok kezeléséről. Hodossy Gyula, az SZMÍT elnöke megnyitója után *Tolerancia és irodalom* címmel Petres Csizmadia

Gabriella, a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem adjunktusa, majd Farkas Ferenc, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szakmai vezetője a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár olvasásnépszerűsítő kezdeményezéseiről tartott előadást. Brutovszky Gabriella magyar tanár *„Tied a gyűjtemény!” Egy középiskolai irodalmi projekt margójára* címet viselő előadásában vázolta a témát, N. Juhász Tamás pedig a multimédia szerepét emelte ki az irodalomban. Lacza Ilona, a Dunaszerdahelyi Csallóközi Könyvtár igazgató-helyettese előadásában a könyvtár szerepe kapott hangsúlyt a régióinkban.

A szimpóziumon oklevelet adtak át az irodalomnépszerűsítés terén végzett munkáért. Ebben az évben Bereck Zsuzsanna, a Zalabai Zsigmond Városi Könyvtár nyugalmazott vezetője, Dudás Judit, aki a Szlovákiai Magyar Könyvtárosok Egyesületének a munkáját segíti és Kovačič Gizella, az érsekújvári Anton Bernolák Könyvtár munkatársa részült elismerésben.